

Visserij in cijfers 2009

Visserij in cijfers 2009

C. Taal
H. Bartelings
R. Beukers
A.J. van Duijn
A.J. Klok
J.A.E. van Oostenbrugge
J.P.G. Smit

Rapport 2009-070
November 2009
Projectcode 31485
LEI Wageningen UR, Den Haag

LEI Wageningen UR kent de werkvelden:

Internationaal beleid

Ontwikkelingsvraagstukken

Consument en ketens

Sectoren en bedrijven

Milieu, natuur en landschap

Rurale economie en ruimtegebruik

Dit rapport maakt deel uit van het werkveld Sectoren en bedrijven.

Deze publicatie is tot stand gekomen op basis van activiteiten die behoren tot de Wettelijke Onderzoekstaken (WOT-075-0023). De uitvoering van deze taken wordt gecoördineerd door het Centrum voor Economische Informatievoorziening (CEI). Het CEI ziet toe op de afhankelijkheid van de uitvoering en de borging van de kwaliteit.

Foto's: Kees Taal.

Visserij in cijfers 2009

Taal, C., H. Bartelings, R. Beukers, A.J. van Duijn, A. J. Klok, J.A.E. van Oostenbrugge en J.P.G. Smit

Rapport 2009-070

ISBN/EAN; 978-90-8615-376-3

Prijs € 23,50 (inclusief 6% btw)

128 p., fig., tab., bijl.

Deze jaarlijkse rapportage over de Nederlandse visserij bevat gegevens over de bedrijfsresultaten en financiële positie van de kottervisserij in 2008 met ramingen voor 2009, en met vergelijkende cijfers van voorgaande jaren. Naast de bedrijfseconomische gegevens van de kottervisserij wordt ook ingegaan op uitkomsten van de overige kleine zeevisserijvloot, op resultaten van de grote zeevisserij, de mosselcultuur en de oestersector en daarnaast ook op ontwikkelingen in de handel in visproducten met het buitenland. Over de visteeltsector wordt niet gerapporteerd vanwege gebrek aan actuele gegevens.

This annual report about Dutch fisheries contains data about the business results and financial position of cutter fisheries in 2008, with estimates for 2009 and comparative figures from previous years. Besides economic data relating to cutter fisheries, the report also studies the net results of the other small high seas fishing fleet, the results of large high seas fisheries, mussel farming and the oyster sector, as well as developments in international trade in fish products. The report does not address the fish farming sector due to lack of current data.

Bestellingen

070-3358330

publicatie.lei@wur.nl

© LEI, 2009

Overname van de inhoud is toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Inhoud

	Woord vooraf	6
	Samenvatting	8
	Summary	14
1	Inleiding	20
2	Algemeen overzicht	24
	2.1 Ontwikkelingen van de vloot, werkgelegenheid en investeringen	24
	2.2 Nederlandse zee- en kustvisserij: besomming en nettoresultaat	30
	2.3 Visafslagen: omzet, aanvoer en prijzen	31
3	Kottervisserij: vloot en bedrijfsresultaten	35
	3.1 Algemeen	35
	3.2 De vloot	35
	3.3 Resultaten van de kottector	36
	3.4 Resultaten per pk-groep	40
	3.5 Resultaten per tak van visserij	45
	3.6 Vangsten en aanvoer	54
	3.7 Ramingen kottervisserij en visafslagen 2009	57
4	Kottervisserij: financiële positie	64
	4.1 Aantal bedrijven	64
	4.2 Financiële positie van de sector	64
	4.3 Financiële positie per pk-groep	66
5	Grote zeevisserij	68
	5.1 Algemeen	68
	5.2 Quota en vangstmogelijkheden	68
	5.3 Vloot en investeringen	69
	5.4 Inzet en aanvoer	71
	5.5 Besomming, kosten en resultaat	71
	5.6 Ramingen grote zeevisserij 2009	73

6	Overige kleine zeevisserij	74
	6.1 Algemeen	74
	6.2 Staandwantvisserij	76
	6.3 Andere kleine zeevisserijen	79
	6.4 Niet-actieve schepen	82
7	Mosselcultuur	84
	7.1 Algemeen	84
	7.2 De vloot	85
	7.3 Resultaten van de mosselcultuur	87
	7.4 Aanvoer en opbrengst	89
	7.5 Financiële positie	90
8	Oestersector	91
	8.1 Algemeen	91
	8.2 De vloot	93
	8.3 Resultaten van de oestersector	94
	8.4 Aanvoer en forfaitaire waarde	97
	8.5 Financiële positie	98
9	Buitenlandse handel	100
	9.1 Algemeen	100
	9.2 Invoer	101
	9.3 Uitvoer	103
	Bijlagen	
	1 Overzicht van de Nederlandse vangstrechten binnen de EU-wateren	105
	2 Invoer van vis en visproductenaar productvorm (x mln. euro)	108
	3 Uitvoer van vis en visproductenaar productvorm (x mln. euro)	109
	4 Gemiddelde aanvoerprijzen (euro/kg) van enkele vissoorten op Nederlandse visafslagen	110
	5 Toelichting op gebruikte begrippen	112
	6 Betrouwbaarheid steekproef kottervisserij	121
	LEI-onderzoek 2008 en 2009	123

Woord vooraf

De periodieke rapportage *Visserij in cijfers* geeft voor een aantal zeevisserijsectoren een beknopt overzicht van de bedrijfsresultaten, aangevuld met gegevens over de buitenlandse handel. De twee jaar geleden ingezette inventarisatie van de visteeltsector heeft dit jaar wederom niet plaats kunnen vinden vanwege gebrek aan voldoende gegevens. Nieuw dit jaar de rapportage over de kleinschalige visserij.

De gegevens voor de publicatie worden verzameld in het Bedrijven-Informatienet van het LEI (het Informatienet), dat de basis is voor het voldoen aan de verplichting om economische gegevens over de zeevisserij te verzamelen zoals die door de EU in Verordening 1639/2001 en Verordening 949/2008 is neergelegd. Voor meer achtergrond over het Informatienet wordt verwezen naar de publicatie *Het Bedrijven-Informatienet van A tot Z* op de website (www.lei.nl) van het LEI vindt u onze openbare rapportages (zoals ook dit rapport) in elektronische vorm, en onder het kopje 'Sector cijfers' bij 'Binternet' en 'Visserij' staan de meest recente gegevens uit het Informatienet Visserij.

Aan deze aflevering van *Visserij in cijfers 2009* hebben verschillende medewerkers van de sectie Visserij een bijdrage geleverd: dr.ir. H. Bartelings aan de gegevens over de bedrijfsresultaten (aggregaties) van de kottervisserij, de aanvoer van vis door kotters, de overige kleine zeevisserijvloot en de betrouwbaarheid van de steekproef in de kottervisserij; dr.ir. J.A.E. van Oostenbrugge en dr.ir. R. Beukers aan het hoofdstuk mosselcultuur, dr.ir. A.J. van Duijn aan het hoofdstuk oestersector, drs. J.P.G. Smit aan de buitenlandse handel en C. Taal aan de hoofdstukken over de bedrijfsresultaten van de kottervisserij, de grote zeevisserij, de financiële positie van de kottervisserij en de gegevens over aanvoerprizen en investeringen. De belangrijkste economische gegevens van de kottervloot werden verzameld en bewerkt door de medewerkers Visserij-documentatie A.J. Klok, G. van der Bent en Th. de Mol. De eindverantwoordelijkheid lag in handen van C. Taal.

Tot slot bedanken wij de vele schippereigenaren, kotttereders, de reders van de grote zeevisserij, de mossel- en oesterkwekers, die op basis van vrijwilligheid gegevens beschikbaar hebben gesteld voor de berekening van bedrijfsresultaten en financiële positie. Daarbij moet ook de zeer prettige samenwerking met een aantal administratie- en accountantskantoren en met de visafslagen in Nederland (elektronische gegevensverzameling) worden vermeld.

Prof.dr.ir. R.B.M. Huirne
Algemeen Directeur LEI Wageningen UR

Drs. J.A. Boone
Hoofd CEI

Samenvatting

Algemeen

De opbrengst in de Nederlandse vissersvloot kwam in 2008 uit op 475 mln. euro, ongeveer gelijk aan voorgaand jaar.

De opbrengst in de kottervisserij daalde met 18 mln. euro (-7%) en de grote zeevisserij haalde een 7 mln. euro (+5%) hogere opbrengst. In de mosselcultuur lag de opbrengst op hetzelfde niveau als voorgaand jaar en die in de oostervisserij liep terug tot een bedrag van 4 mln. euro (-2 mln. euro). In de overige kleine zeevisserij is een opbrengst gehaald van naar schatting rond 11 mln. euro.

Het aantal schepen in de Nederlandse vissersvloot bedroeg 615 vaartuigen. Als gevolg van opname van de categorie overige kleine zeevisserijvaartuigen in de cijfers (vanaf 2008) is de vloot nu meer dan 200 (kleine) schepen toegenomen. De kottervloot nam echter af met 37 schepen (-11%).

Het totale motorvermogen liep aanzienlijk terug en kwam uit op 429.000 pk (-8%), vooral door de afname van het aantal (grote) kotters en ondanks het opnemen van de overige kleine zeevisserij.

De omzet van de Nederlandse visafslagen kwam uit op een bedrag van 300 mln. euro, ruim 10% lager dan het jaar ervoor. De veilopbrengst van tong en schol kwam in 2008 rond 27 mln. euro lager uit op 171 mln. euro, 57% van de omzet. In het jaar ervoor was de omzet ook al 18 mln. euro lager dan in het jaar daarvoor. De omzet aan garnalen op de afslagen kwam uit op ruim 40 mln. euro (ruim 13% van de totale omzet). In volume lag de aanvoer op een bijna 7% lager niveau dan vorig jaar. Van bijna alle vissoorten werd minder aangevoerd, behalve van tong en schol.

Kottervisserij

De Nederlandse kottervloot sloot het jaar 2008 af met een klein verlies van 2 mln. euro. De opbrengstwaarde van verse vis liep met 18 mln. euro terug (-7%) tot een bedrag van 252 mln. euro. De totale kosten daalden slechts met 3 mln. euro doordat vooral de brandstofprijzen gemiddeld erg hoog waren (meer dan 0,52 euro per liter). Alle visserijen waren in 2008 licht winstgevend behalve de boomkorvisserij. Per saldo haalde ongeveer 34% van de schepen een negatief nettoresultaat, in 2007 was dat nog 40% van het aantal schepen. Met name door grote schepen (boomkorvisserij) werden negatieve nettoresulta-

ten behaald. Enkele schepen hadden ook een negatief brutoresultaat (8% van het totaal).

De opbrengst van de twee belangrijkste vissoorten, tong en schol, nam af met 10% tot 134 mln. euro. De aanvoer van deze soorten nam af met circa 6%. De gezamenlijke besomming van deze twee platvissoorten zorgde voor 58% van de totale besomming. De gemiddelde prijs van tong nam af met 4%, die van schol daalde met bijna 8%. De aanvoer van garnalen lag iets hoger dan vorig jaar, op ruim 14.000 ton. De gemiddelde prijs steeg gemiddeld flink, circa 11%, wat een totale besomming van ruim 57 mln euro opleverde, een stijging van 13%. Alle overige vis bracht per saldo ongeveer 12 mln. minder op dan vorig jaar, met name omdat er minder van werd aangevoerd. De gemiddelde prijs van de overige vis steeg met 4%. De aanvoer van verse vis en garnalen samen daalde met 8.000 ton (-11%).

De omvang van de vloot nam af met 11% en kwam uit op 308 schepen, 37 schepen minder dan vorig jaar. Het gemiddeld motorvermogen per schip is met 8% gedaald naar 779 pk. Het totaal ingezette motorvermogen daalde naar 268.000 pk, een afname van 10%. De boomkor- en garnalenvisserij waren goed voor circa 90% van de totale inzet maar dit aandeel daalde met 3% ten opzichte van 2007. Het gemiddeld aantal dagen op zee daalde naar 164 dagen (-7%). Bijna alle schepen maakten minder zeedagen, alleen schepen in de categorie pk-klasse 301-1.500 maakten gemiddeld wat meer zeedagen dan vorig jaar. Het totale brandstofverbruik daalde in 2008 naar een volume van 164 mln. (-19%) liter. De totale brandstofkosten bedroegen ruim 88 mln. euro, iets meer dan 35% van de totale opbrengst van de kottersvisserij. Vanwege de hoge olieprijs kwam dit hoger uit dan in het jaar ervoor toen nog 30% van de totale besomming aan brandstof werd gepend. Het aantal opvarenden op de vloot nam af met 7% en kwam uit op 1.312 mensen.

De geraamde schuld van de kotterssector bedroeg ongeveer 241 mln. euro, maar in 2009 is dit bedrag afgenomen, vooral door het effect van de afwikkeling van de saneringsronde die in 2008 heeft plaatsgevonden. De investeringen kwamen in 2008 uit op een bedrag van 17 mln. euro, nog steeds beneden het langjarig gemiddelde van meer dan 20 mln. euro per jaar. De gemiddelde langlopende schuld per bedrijf kwam uit op rond 850.000 euro. De nettokasstroom van alle kotters samen kwam uit op rond 2 mln. euro positief (tabel 4.3). Een deel van de kottersvloot heeft een financieringsprobleem om verduurzaming van de visserij te kunnen doorvoeren terwijl investeringen in andere visserijmethoden, vermindering van energieverbruik, zuinigere motoren, maar ook in markt en afzet van vis zeer noodzakelijk zijn.

De eerste ramingen voor het jaar 2009 laten zien dat de opbrengsten aanzienlijk achterblijven. Dat komt vooral door de lage prijzen voor verse vis, garnaal en kreeftjes. De opbrengst wordt geschat op rond 225 mln. euro en het nettoresultaat op rond 0. De vangst en aanvoer van Noordzeevis lijkt per saldo rond 6% hoger uit te komen. De brandstofprijs komt gemiddeld op een relatief laag niveau uit, zeker in vergelijking met die in de afgelopen 2 jaar, rond 33 procent. Dat betekent een rond 30% lagere prijs dan in 2008. De inzet komt waarschijnlijk niet hoger uit dan rond 44 mln. pk-dagen, even hoog als voorgaand jaar.

Van alle belangrijke vissoorten zoals tong, schol, kabeljauw, tarbot en griet wordt meer aangevoerd (alle vis +6%). De aanvoer van garnalen lijkt rond 20% hoger uit te gaan komen in 2009 terwijl die van langoustine juist tegen lijkt te vallen, net als in 2008.

De prijzen van alle vissoorten liggen gemiddeld lager dan vorig jaar. Een voorzichtige schatting laat een 16% lagere prijs zien. De prijs van tong neigt naar gemiddeld 9,50 euro per kilogram te gaan. Dit is ongeveer 0,34 euro lager dan in 2008. Vooral de prijs van schol is substantieel gedaald. Verwacht wordt dat de gemiddelde prijs niet boven de 1,40 euro per kilogram zal uitkomen, wat een verlaging is van minimaal 30%. Ook de prijs van garnalen is erg laag dit jaar. Over het gehele jaar wordt minimaal een 30% lagere prijs verwacht, rond 2,70 euro per kilogram. Dat is ruim 0,50 euro onder de geraamde kostprijs voor garnalenkotters. De prijzen van kreeftjes zullen minimaal 25% lager uitkomen op rond 4 euro per kilogram.

De kosten van brandstof zullen lager uitkomen door een lagere gemiddelde prijs maar ook doordat er op brandstof wordt bespaard. Het olieverbruik loopt hard terug, zowel in totaal als verbruik per zeedag. De kosten voor de bemanning nemen daarentegen weer iets toe. Het ziet ernaar uit dat vooral de garnalenvissers gemiddeld op een verlies zullen uitkomen vanwege de te lage prijs voor garnalen. Ook de boomkorvisserij zal gemiddeld op een klein verlies uitkomen, evenals de twinrigvisserij op kreeftjes. De twinrigvisserij op platvis en de flyshootvisserij lijken gemiddeld op een positief resultaat uit te komen. De sinds kort breder geïntroduceerde puls- en summingvisserij lijken perspectiefrijk en de verwachting is dat de platvisvisserij (op tong) voor een deel van de vloot weer positieve resultaten zal gaan geven.

De in gang gezette ontwikkelingen met betrekking tot energiebesparing en verduurzaming van de visserij beginnen de eerste vruchten af te werpen. Individuele kotters besparen door verschillende innovaties brandstof, uiteenlopend van 10 tot wel 30%, terwijl een uitschieter 45-50% realiseert. De ontwikkelingen op het gebied van met name de hydrorig-, ecocatcher, puls- en sumwingtech-

niek gaan nu snel en de verwachtingen zijn hoog gespannen bij een groot deel van de Nederlandse platvis vissers. Om optimaal te kunnen doorontwikkelen is het zaak dat nu meerdere kotters met de alternatieve methode worden uitgerust zodat sneller van elkaar en met elkaar kan worden geleerd hoe de technieken nog verder te verbeteren en te optimaliseren. De kenniskringen spelen een belangrijke rol bij de ingezette innovaties.

Grote zeevisserij

De Nederlandse trawlvloot (14 schepen) heeft 2008 afgesloten met een verlies van bijna 4 mln. euro. De visserij in EU-wateren (Noord-Europa) verliep goed, die in de Pacific en bij Mauritanië minder goed. De prijzen en opbrengsten van diepgevroren vis stegen weliswaar, maar de sterk toegenomen kosten konden daarmee niet worden gedekt. De opbrengst nam toe met 7 mln. euro tot een bedrag van 142 mln. euro (+5%), terwijl de totale kosten toenamen met 18 mln. euro tot een bedrag van 146 mln. euro (+15%).

De Europese quota voor de pelagische vissoorten haring, makreel en blauwe wijting waren in 2008 (fors) lager dan in het jaar daarvoor. Het quotum voor horsmakreel nam daarentegen toe met 21% tot ruim 62 duizend ton. Per saldo liepen de vangstmogelijkheden voor de belangrijkste quota terug met 27%. Terwijl de inzet in zeedagen nagenoeg gelijk bleef.

De aanvoer van diepgevroren vis nam af met 50 duizend ton (-13%) tot 347 duizend ton. De aanvoer van haring (inclusief Atlantic-Scandia'sloeharing) halveerde bijna (-44%) en kwam uit op ruim 56 duizend ton.

Ramingen voor 2009 laten een lagere opbrengst zien van rond 10 mln. euro, vooral doordat er veel minder pelagische vis gevangen en aangevoerd mag worden. De prijzen voor diepgevroren vis liggen gemiddeld op bijna hetzelfde niveau als voorgaand jaar. Door hogere schrijvingskosten (door investeringen in 2009) en hogere operationele kosten (samen van hogere kosten door meer inzet en lagere oliekosten) zal het nettoresultaat naar verwachting ongeveer 5 à 10 mln. euro negatief uitkomen.

Overige kleine zeevisserij

Dit onderdeel van de Nederlandse vloot (388 vaartuigen) bestaat uit schepen die de standwant- en diverse andere zeevisserijen uitoefenen en daarnaast uit niet actieve schepen. In totaal worden 217 vaartuigen als actief beschouwd en 171 vaartuigen als inactief. Het totale motorvermogen bedroeg 54.000 pk waarvan

bijna 27.000 pk op enigerlei wijze actief ~~was~~ ingezet. Vooral de staandwantsvisserij met kleine schepen is de afgelopen jaren sterk in opkomst maar sinds september 2009 is deze in haar groei beperkt door maximering van het aantal licenties en het aantal netten per licentie.

Van de actieve kleine visserijvloot namen 66 schepen deel aan de staandwantsvisserij en 151 schepen aan andere zeevisserijen zoals schelpdiervisserij op de Noordzee, visserij met vaste tuigen op kreeft en paling in de kust- en deltatzone, visserij met zegen op spiering, enzovoort. De niet-actieve vloot bestond uit schepen die geen enkele (ge~~est~~reerde) visreis hebben gemaakt.

De opbrengst bedroeg naar schatting ~~ongd~~ 10,6 mln. euro en er werd een positief nettoresultaat behaald van ~~circa~~ 3,5 mln. euro. De staandwantsvisserij was goed voor 35% hiervan en de ~~and~~e kleine zeevisserijen voor 65%. Het aantal zeedagen per schip varieerde van 3 tot 115 dagen en de opbrengsten van 1.000 euro tot 320.000 euro.

Er waren in totaal 543 personen ~~werk~~zaam in de overige kleine zeevisserij maar het aantal werkzame personen in fte's lag veel lager omdat de meeste schepen slechts een beperkt aantal dagen op zee verbleven. De totale werkgelegenheid kwam uit op circa 130 fte.

Een aanzienlijke groep niet actieve schepen (177) gebruikt het vaartuig vooral om quota op te parkeren. Daarnaast waren er ook schepen als bijbootje of als vervoersschip in gebruik en werden deze niet voor de visserij gebezigd.

Mosselcultuur

Er waren 50 bedrijven actief die ~~geza~~mlijk 56 schepen exploiteerden. De totale opbrengst bleef met 66 mln. euro gelijk. Het nettoresultaat kwam uit op ongeveer 29 mln. euro (+2 mln. euro). De aanvoer van mosselen bedroeg 37 mln. kilogram, een daling van 5 mln. kilogram.

Afschrijvingen en rente hadden een ~~and~~e deel van 17% in de totale kosten, pachtkosten voor percelen en onderhoudskosten respectievelijk 14% en 11% en brandstofkosten 8%. De kosten voor ~~za~~d-/halfwasmosselen waren 20% van de totale kosten. Loonkosten waren ~~ge~~door 19% en de overige vaste kosten bedroegen 9%. Rond 65% van de bedrijven uit de mosselsector had een positieve solvabiliteit.

Oestersector

Een totaal van 28 bedrijven kan als ~~nie~~ **klief** worden beschouwd waarvan er 17 verticaal geïntegreerd zijn (visserij/kwekerij, verwerking en handel). De andere bedrijven zijn volledig afhankelijk ~~van de~~ **van** de oesterkweek en -visserij.

De forfaitaire aanvoerwaarde kwam ~~uit op~~ **uit** 2,2 mln. euro. De totale aanvoer lag 27% lager dan gemiddeld over de afgelopen jaren en de forfaitaire waarde kwam 29% lager uit. De rentabiliteit loopt aanzienlijk terug.

Buitenlandse handel

De uitvoerwaarde van vis en visproducten steeg in 2008 met bijna 2%. De totale waarde van geëxporteerde vis lag net boven de 2,3 mld. euro, iets hoger dan voorgaand jaar.

De export van bevroren vis kwam uit op bijna 1 mld. euro, wat 43% was van de totale exportwaarde. Verse en gekoelde ~~is~~ **is** was goed voor 16% (steeg licht). Er ging iets meer naar belangrijke landen ~~als~~ **als** België, Italië en Frankrijk maar de export naar Duitsland en het Verenigd ~~Koninkrijk~~ **Koninkrijk** nam met 7% en 9% toe. De export naar Spanje daalde, net als vorig jaar, nu met 11%. De 6 belangrijkste EU-landen waren samen nog steeds ~~goed~~ **goed** meer dan 70% van de totale exportwaarde. De export naar sommige ~~nieuwe~~ **nieuwe** lidstaten, zoals Litouwen nam toe met 62%.

De importwaarde kwam uit op ruim 1,7 mld. euro. De import uit EU-landen daalde met 3% tot een totaal van 825 mln. euro terwijl die uit landen van buiten de EU steeg met 24% tot een bedrag ~~van~~ **van** 911 mln. euro. De invoer uit Duitsland, België en Engeland daalde terwijl ~~die~~ **die** uit Baltische Staten en vooral Polen steeg met 5 mln. euro.

De importwaarde van garnalen is in 2008 sterk gestegen, met ruim 67 mln. euro tot 292 mln. euro.

Summary

Fisheries in figures 2009

General

In 2008, the revenue generated the Dutch fishing fleet amounted to 475 million euros in 2008, more or less the same as in the previous year.

Revenue from cutter fisheries declined by 18 million euros (-7%), while revenue from large high seas fisheries was 7 million euros (+5%) higher. Mussel farming generated the same revenue as the previous year, whilst revenue from oyster fisheries declined to a sum of 4 million euros (-2 million euros). An estimated 11 million euros was generated by other small high-seas fisheries.

The Dutch fishing fleet comprised 615 vessels. By including the category other small high seas fishing vessels in the figures (from 2008), the fleet increased by more than 200 (small) vessels. However, the cutter fleet itself declined by 37 vessels (-11%).

The total engine power declined significantly to 429,000 hp (-8%), mainly due to the decline in the number of (big) cutters and despite the inclusion of the other small high seas fishing vessels.

Dutch fish auctions generated a turnover of 300 million euros, over 10% less than the year before. In 2008, the revenue from sole and plaice at auction was around 27 million euros lower at 171 million euros, 57% of the turnover. In the previous year, the turnover was already 18 million euros lower than in the year before. The turnover in shrimp at auction was around 40 million euros (over 13% of the total turnover). In volume, nearly 7% less was landed than last year. There were fewer landings of almost all fish types, except sole and plaice.

Cutter fisheries

The Dutch cutter fleet closed the year 2008 with a small loss of 2 million euros. The profitability of fresh fish fell by 18 million euros (-7%) to a sum of 252 million euros. The total costs only fell by 3 million euros due to the high price of fuel, in particular (over 0.52 euros per litre). All fisheries were slightly profitable in 2008 except for trawling. On average, approximately 34% of the vessels booked a negative net result; in 2007 that was 40% of the number of vessels. Negative net results were mainly booked by big vessels (trawling). Some vessels even booked a negative gross result (8% of the total).

The revenue from the two main fish types, sole and plaice declined by 10% to 134 million euros. Landing of these types of fish fell by around 6%. The total gross revenue of these two fish types generated 58% of the total gross revenue. The average price of sole fell by 4%, while plaice prices fell by nearly 8%. Shrimp landings were slightly higher than last year, at over 14,000 tons. In general, the average price rose steadily by around 11%, generating a total gross revenue of over 57 million euros, a rise of 13%. The revenue from all other fish was around 12 million less than last year, mainly because less was landed. The average price of the others fell by 4%. Fresh fish and shrimp landings together fell by 8,000 tons (-11%).

The fleet declined in size by 11% to 308 vessels, 37 vessels less than last year. The average engine power per vessel declined by 8% to 779 hp. The total engine power used went down to 268,000 hp, a fall of 10%. Trawling and shrimp fisheries accounted for approximately 90% of the total input but this percentage was 3% lower than in 2007. The average number of days at sea declined to 164 days (-7%). Most vessels were at sea for fewer days; only vessels in the category hp class 301-1,500 were at sea for more days on average than last year. Total fuel consumption declined in 2008 to a volume of 164 million litres (-19%). The total fuel costs were over 88 million euros, slightly more than 35% of the total revenue from cutters' fisheries. Due to the high price of oil, this was higher than the year before, when 30% of the total gross revenue was spent on fuel. The number of people on board the fleet fell by 7% to 1,312 people.

The estimated debt of the cutter sector was around 241 million euros but this sum declined in 2009, particularly due to the effect of the reorganisation which took place in 2008. Investments in 2008 amounted to 17 million euros, still below the year-long average of more than 20 million euros per year. The average long term debt per business was around 850,000 euros. The net cash flow of all cutters together was around 2 million euros positive (table 4.3). Part of the cutter fleet has a funding problem regarding their ability to make the fishery sector more sustainable, while investments in other fishery methods, cutting energy consumption, more economical engines, as well as investments in the market and fish sales are essential too.

The first estimates for the year 2009 show that revenue is lagging behind considerably. This is mainly due to the low prices of fresh fish, shrimps and crayfish. The revenue is estimated at around 225 million euros and the net result at around 0. The catching and landing of North Sea fish seems to be around 6% higher on average. Fuel prices are at a fairly low level, particularly compared with those of the past 2 years, at around 33 euro cents, i.e. around 30% lower

than in 2008. The input will probably ~~rt~~ be higher than around 44 million hp days, the same level as last year.

Of all the main fish types like sole, ~~plae~~ plaice, cod, turbot and brill, more is being landed (all fish +6%). The number of ~~laed~~ shrimps appears to be 20% higher in 2009, while it looks as if there will be fewer langoustines, like in 2008.

The prices of all fish types are lower ~~than~~ than last year on average. A cautious estimate reveals a 16% lower price. ~~The~~ average price of sole tends towards 9.50 euros per kilogram. This is around ~~0.50~~ 0.50 euros lower than in 2008. In particular the price of plaice has fallen steeply ~~it~~ is expected that the average price will not be over 1.40 euros per kilogram ~~a~~ reduction of at least 30%. The price of shrimps is also very low this year. Over the whole year, at least a 30% lower price is expected, around 2.70 euros ~~pe~~ per kilogram, so around 0.34 euros less than the estimated cost price for shrimp cutters. The price of crayfish will be at least 25% lower at round 4 euros per kilogram.

Fuel costs will fall due to a lower ~~average~~ price but also because of fuel savings. Oil consumption is declining, ~~in~~ terms of total consumption and consumption per sea day. In contrast, crew costs ~~are~~ are increasing slightly. It looks as if shrimp fishermen will suffer a loss on ~~average~~ average due to the overly low price for shrimps. Trawlers too will suffer a slight ~~loss~~ loss, as will twin rig fishery on crayfish. Twin rig trawling for flat fish and flysho ~~of~~ fishing may suffer a slight loss, as will twin rig fishing for crayfish. Twin rig ~~fish~~ fishing for flat fish and flyshoot fishing look as if they will book a positive result. The recent wider introduction of pulse and sumwing fishing is showing potential and ~~fish~~ fishing (for sole) is expected to book positive results again for some of the fleet.

Ongoing developments related to energy savings and sustainability in the fishing sector are starting to bear fruit. ~~Through~~ various innovations, individual cutters are saving fuel, ranging from ~~10~~ 10 to 30%, with the occasional cutter achieving 45-50%. Developments related ~~to~~ the hydrorig, ecocatcher, pulse and sumwing technology, in particular, are progressing rapidly and expectations are high among many Dutch flat fish fishermen. In order to continue optimum development, it is important that more cutters are equipped with the alternative method so that they can learn faster from each other how to improve and optimise the technology further. Knowledge ~~files~~ files play an important role in these innovations.

Large high seas fishery

The Dutch trawler fleet (14 vessels) ended 2008 with a loss of almost 4 million

euros. The fishery sector in EU waters (Northern Europe) did well compared with the Pacific and near Mauritania. Although prices and revenue from frozen fish rose, they could not cover the soaring costs. Revenue rose by 7 million euros to 142 million euros (+5%), while the total costs increased by 18 million euros to 146 million euros (+15%).

The European quota for pelagic fish types such as herring, mackerel and blue whiting were (much) lower in 2008 than in the previous year. In contrast, the quota for horse mackerel increased by 21% to over 62 thousand tons. On average, the catch potential for the main quota fell by 27%. The number of days spent at sea stayed more or less the same.

The supply of frozen fish fell by 50 thousand tons (-13%) to 347 thousand tons. The supply of herring (including *Atlantic-Scandian* herring) nearly halved (-44%) and amounted to 56 thousand tons.

Estimates for 2009 show a lower revenue of around 10 million euros, mainly because much fewer pelagic fish were caught and may be landed. On average, the prices for frozen fish are nearly at the same level as last year. Due to higher depreciation costs (through investments in 2009) and higher operational costs (balance or higher costs due to more input and lower oil costs), the net result is expected to amount to around 5 to 10 million euros negative.

Other small high seas fishery

This part of the Dutch fleet (388 vessels) comprises vessels involved in gill net fishing and various other high seas fishing as well as non-active vessels. In total, 217 vessels are considered to be active and 171 vessels are inactive. The total engine power amounted to 54,000 hp, of which nearly 27,000 hp was used actively in some way. In particular, gill net fishing using small vessels has risen steeply in recent years. However, since September 2009 its growth has been limited by maximising the number of licences and the number of nets per licence.

Of the active small fishery fleet, 66 vessels took part in gill net fishing and 151 vessels took part in other high seas fishery such as shellfish fishing on the North Sea, fishing with static vessels for lobster and eel in the coastal and delta zone, smelt fishing with seines, et cetera. The non-active fleet consisted of vessels which had not made any (registered) fishing trip.

The revenue amounted to an estimated 10.6 million euros and a positive net result was achieved of approximately 5 million euros. Gill net fishing generated 35% of this revenue, while the other small high seas fishing amounted to 65%. The number of sea days per vessel varied from 3 to 115 days and the revenue from 1,000 euros to 320 thousand euros.

A total of 543 people were employed in the other small high seas fisheries, but the number of FTEs was much lower because most vessels only spent a limited number of days at sea. The total employment was approximately 130 FTEs.

A considerable group of non-active vessels (177) uses the vessel to park quota. There were also vessels in use as an extra boat or as transport boat and these were not used for fishing.

Mussel farming

There were 50 active companies who together ran 56 vessels. The total revenue remained the same at 66 million euros. The net result amounted to around 29 million euros (+2 million euros). Mussel landings amounted to 37 million kilograms, a reduction of 5 million kilograms.

Depreciation and interest had a share of 17% in the total costs, lease costs for plots and maintenance costs, 14% and 11% respectively and fuel costs 8%. The costs of seed or half grown mussels were 20% of the total costs. Wage costs amounted to 19% and the other fixed costs amounted to 9%. Around 65% of the companies in the mussel sector had positive solvability.

Oyster sector

A total of 28 companies can be considered active, of which 17 are vertically integrated (fishery/nursery, processing and trade). The other companies are completely dependent on oyster cultivation and fishery.

The fixed landing value amounted to 2.2 million euros. Total landings were 27% lower than average over recent years and the fixed value was 29% lower. Profitability is falling steeply.

International trade

The export value of fish and fish products rose by nearly 2% in 2008. The total value of exported fish was just above 2.5 billion euros, slightly higher than last year.

The export of frozen fish amounted to nearly 1 billion euros, i.e. 43% of the total export value. Fresh and refrigerated fish amounted to 16% (rose slightly). Slightly more was exported to important countries like Belgium, Italy and

France, but exports to Germany and the United Kingdom increased by 7% and 9%. Exports to Spain declined, similar to last year, now by 11%. The 6 most important EU countries together accounted for over 70% of the total export value. Exports to some new member states, such as Lithuania, rose by 62%.

The import value amounted to over 7 billion euros. Imports from EU countries declined by 3% to a total of 825 million euros, while those from countries outside the EU rose by 24% to 911 million euros. Imports from Germany, Belgium and the UK declined, while those from the Baltic States and particularly Poland rose by 5 million euros.

The import value of shrimps rose sharply in 2008, by over 67 million euros to 292 million euros.

1 Inleiding

Doel

Deze jaarlijkse rapportage over de Nederlandse visserij heeft tot doel gegevens te verstrekken over de structuur, de bedrijfsresultaten en financiële positie van de kottervisserij in 2008 met vergelijkende cijfers van voorgaande jaren en een raming voor 2009. Van de grote zeevisserij, de mosselsector en de oestersector wordt een beeld van de bedrijfsresultaten geschetst en daarnaast zijn enkele kernindicatoren gegeven. Voor het eerst wordt ook een overzicht gegeven van de kleinschalige visserij in Nederland. Van andere sectoren in de Nederlandse visserij, zoals de viskweeksector, kokkervisserij, IJsselmeer- en binnervisserij, zijn weinig of geen gegevens op permanente basis beschikbaar waardoor kernindicatoren niet kunnen worden gepresenteerd. Hetzelfde geldt nog steeds voor de visserij onder buitenlandse vlag (kers, trawlers en mosselkweekschepen) met Nederlandse belangen daarin. De verantwoording voor die gegevens ligt in handen van andere (EU-)landen. De buitenlandse handel in vis en visproducten wordt kort samengevat in het laatste hoofdstuk.

Met dit overzicht wordt voorzien in een behoefte van belanghebbenden in de visserijsector zoals het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Productschap Vis en individuele ondernemers in de visserij. De publicatie wordt gefinancierd door het ministerie van LNV. Ten behoeve van deze publicatie verzamelde gegevens worden ook gebruikt bij andere onderzoeken naar de achtergronden van de bedrijfsresultaten en de ontwikkeling van kosten en opbrengsten. Deze onderzoeken worden afzonderlijk gepubliceerd. Achter in dit rapport zijn de belangrijkste openbare LEI-visserijonderzoekspublicaties van de afgelopen 2 jaar aangegeven.

Methode

De opbrengst- en kostengegevens van de kottervisserij, grote zeevisserij en mosselkweeksector zijn verzameld in de kader van het Bedrijven-Informatienet van het LEI (het Informatienet).

Kottervisserij

Van de kottervisserij bestaat de populatie uit kotters die zich op een traditioneel professionele manier bezighouden met de visserij op hoofdzakelijk de Noordzee de Waddenzee en in het Kanaal. Over het algemeen gaat het hierbij om kotters met een lengte van meer dan tien meter die in het bezit zijn van de benodigde licenties, vergunningen en vangstrechten voor de uitoefening van de visserij op vis, garnalen en kreeftjes in de Noordzee met gaande vistuigen. Daarnaast moeten de schepen in het verslagjaar 'in voldoende mate' actief zijn geweest. Aan de hand van individuele logboekgegevens (VIRIS) van de kotters, die het LEI ter beschikking worden gesteld door het ministerie van LNV, wordt dit vastgesteld. Criteria hierbij zijn:

- minimumaantal dagen op zee (afhankelijk van toegepaste visserijmethoden en gebruikte vistuigen);
- met de schepen moet een besomming van 50.000 euro of meer zijn behaald.

Vaartuigen die wel de visserij op plat rondvis in de Noordzee uitoefenen met gaande vistuigen, maar niet aan bovengenoemde criteria voldoen zijn beschouwd als zijnde 'kleinschalig', of in veel gevallen zelfs als 'inactief'. Gegevens over deze kleinschalige en/of inactieve vloot zijn twee jaar geleden voor het eerst gerapporteerd, samen met de gegevens van overige zeevisserijen zoals de standwantvisserij, en in 2008 is daaraan publicatie van uitgekomen (Bartelings en Van Oostenbrugge, 2008). In dit rapport is een apart hoofdstuk gewijd aan deze overige kleine zeevisserijen. Visserij in het kader van recreatieve bezigheden blijft in deze publicatie *visserij in cijfers* verder buiten beschouwing.

De bedrijfsresultaten van de kotters worden geschat op basis van een vaste steekproef van deelnemers aan het Informatienet, het zogenaamde panel. Dit panel bestaat uit vissers die vrijwillig inzicht willen geven in hun boekhouding aan medewerkers van het LEI. Gemiddeld eens in de drie maanden worden gegevens uit deze bedrijfsboekhoudingen overgenomen door een LEI-medewerker.

Het LEI neemt van de paneeldeelneemers alleen de gegevens over voorzover die betrekking hebben op de uitoefening van het visserijbedrijf. Privé-inkomsten en uitgaven worden niet gedocumenteerd. In bijlage 6 is de verantwoording van de steekproef in de kottervisserij opgenomen.

Grote zeevisserij

Alle rederijen hebben gegevens over kosten en opbrengsten verstrekt van alle door hen geëxploiteerde, onder Nederlandse vlag varende, visserijschepen. Daardoor is ook van 2008 weer een globaal beeld verkregen van de financieel-economische situatie in de grote zeevisserij.

De informatie over opbrengsten is gebaseerd op prijsgegevens van de vis zoals deze bij de rederijen worden gehanteerd ter bepaling van de lonen voor de bemanning.

Wat betreft de afschrijvingen op de elpvriestrawlers is ook voor het jaar 2008 om praktische redenen uitgegaan van de door de rederijen toegepaste fiscale afschrijvingen; dit in tegenstelling tot de gebruikelijk door het LEI gehanteerde bedrijfseconomische afschrijvingsmethode zoals die bij de kottersector wordt toegepast. Voor de kostenpost *rente* geldt dat met de werkelijk betaalde rente op hypotheek en leningen is *ge*calculeerd. De rente over het gemiddeld geïnvesteerd eigen vermogen is hier buiten beschouwing gelaten.

Overige kleine zeevisserij

De omvang van de overige kleine zeevisserij en de economische resultaten ervan zijn bepaald op basis van enquêtes die aan alle eigenaars zijn gestuurd van visserijbootjes die buiten de kottersector en de grote zeevisserij vallen. Aan de hand van deze enquêtes is een totaaloverzicht gemaakt van de staandwatersector en de overige kleine visserijen. Ruim 60% van de verstuurdde enquêtes is ingevuld en terugontvangen. Op basis van de resultaten van de enquête en in combinatie met individuele logboekgegevens (VIRIS) zijn de bedrijfsresultaten van de gehele sector geschat.

Mosselcultuur

Rond een kwart van het aantal mosselkwekerijen heeft vrijwillig fiscale jaarrekeningen beschikbaar gesteld over het boekjaar 2007/2008. Aan de hand daarvan en met behulp van andere bronnen (Mosselkantoor) zijn voor de sector totaalcijfers berekend waardoor inzicht in kosten en opbrengsten en de financieel-economische positie is verkregen.

Afschrijvingen en rente zijn om praktische redenen op dezelfde wijze (fiscale cijfers) als voor de grote zeevisserij in de berekeningen meegenomen.

Oestersector

Voor het tweede achtereenvolgende jaar hebben oesterbedrijven vrijwillig financiële gegevens beschikbaar gesteld voor economisch onderzoek. Een kwart van het aantal bedrijven heeft inzage gegeven in fiscale jaarrekeningen over de boekjaren 2007 en 2008. Aan de hand daarvan en met behulp van andere bronnen (Productschap Vis) zijn voor de sector cijfers berekend waardoor inzicht in kosten en opbrengsten en de financiële economische positie is verkregen. Van een deel van de bedrijven zijn ook gegevens uit jaarrekeningen van het jaar 2008 meegenomen.

Afschrijvingen en rente zijn om praktische redenen op dezelfde wijze (fiscale cijfers) als voor de grote zeevisserij in de berekeningen meegenomen.

2 Algemeen overzicht

2.1 Ontwikkelingen van de vloot, werkgelegenheid en investeringen

In deze rapportage zijn vanaf het jaar 2008 ook cijfers van de overige kleine zeevisserijvloot opgenomen. Door opname van deze gegevens in onderstaande tabellen wijken de totaalcijfers van de Nederlandse visserijvloot, op onderdelen, aanzienlijk af ten opzichte van voorgaande jaren.

Tabel 2.1		Actieve vloot van de zee- en de kustvisserij (per 31 december)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)	
AANTAL VAARTUIGEN								
Kottervisserij	393	374	367	342	346	345	308	
Grote zeevisserij b)	17	17	17	15	13	14	14	
Overige kleine zeevisserij d)	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	217	
Totaal zeevisserij	410	391	384	357	359	359	539	
Mosselcultuur	69	69	69	64	60	56	56	
Oestervisserij	26	26	26	26	27	27	20	
Totaal	517	490	479	447	446	442	615	
MOTORVERMOGEN (1.000 pk) c)								
Kottervisserij	393	367	364	302	308	293	239	
Grote zeevisserij b)	135	135	135	116	95	107	107	
Overige kleine zeevisserij d)	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	27	
Totaal zeevisserij	528	502	499	418	403	400	373	
Mosselcultuur	53	53	53	57	55	52	52	
Oestervisserij	15	15	15	15	16	16	4	
Totaal	604	572	567	490	474	468	429	
a) Voorlopige cijfers; b) Vanaf 1996 inclusief Wiron-schepen; c) Uitgegaan is van het geregistreerde motorvermogen; motoren staan in de praktijk echt afgesteld en verzegeld op 400 pk; f) 1 pk = 0,736 kW; d) Op basis van LEI-enquête 2008. Bron: LNV Directie Visserij; Scheepvaartinspectie; Productschap Vis; Informatienet.								

De overige kleine zeevisserijvloot met meer dan 200 (kleine) schepen, was verantwoordelijk voor een toename van het aantal schepen in de vloot tot 615 vaartuigen (tabel 2.1). De kottervloot nam echter af met 37 schepen (-11%) vooral doordat iets meer dan een tiende van de eigenaren van (grote) Noordzeekotters begin 2008 gebruik maakten van een saneringsregeling. De mechanische kokkelvloot is al sinds 2004 niet of nauwelijks niet meer actief vanwege een verbod op deze visserij op de Waddenzee. In zeer beperkte mate wordt nog slechts een deel van het jaar op de Westerschelde gevist. Op het Wad wordt nog de handkokkelvisserij uitgeoefend door een beperkt aantal relatief kleine bedrijven.

Het totale motorvermogen liep fors terug en kwam uit op 429.000 pk (-8%), vooral door de afname van het aantal (grote) kotters en ondanks het opnemen van de overige kleine zeevisserij.

De gemiddelde leeftijd van rond 53% van het aantal zee- en kustvisserij-schepen kwam uit op meer dan 20 jaar (tabel 2.2). Ruim 80% van de schepen was ouder dan 10 jaar. Het aandeel van schepen ouder dan 20 jaar nam wel af, mede door de sanering.

Tabel 2.2		Leeftijd van de actieve vloot van de zee- en de kustvisserij (per 31 december)					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)
LEEFTIJD SCHEPEN							
0-10 jaar	118	120	105	89	86	73	118
11-20 jaar	186	175	180	142	132	115	170
meer dan 20 jaar	213	195	194	216	228	254	327
Totaal	517	490	479	447	446	442	615
a) Voorlopige cijfers. Bron: LNV Directie Visserij; Scheepartsinspectie; Productschap Visinformatienet en LEI-enquête 2008.							

De werkgelegenheid in de zee- en kustvisserij nam per saldo met iets meer dan 2% toe (tabel 2.3). De toename is echter het gevolg van opname van gegevens over de overige zeevisserij in dit overzicht. De werkgelegenheid in de kottersector liep met bijna 100 mensen terug.

¹ Het ministerie van LNV hanteert een ander vloottal van rond 893 vaartuigen. Alle officieel in het NRV (Nederlands Register van Vissersvaartuigen) vermeldde vaartuigen zijn in dit getal opgenomen. Een groot aantal van de vaartuigen wordt door het LEI niet als professionele vissersvaartuigen beschouwd en behoort tot de binnenvisserij of aquacultuur (zogenoemde inactieve vloot).

Werkgelegenheid kottervloot teruggelopen

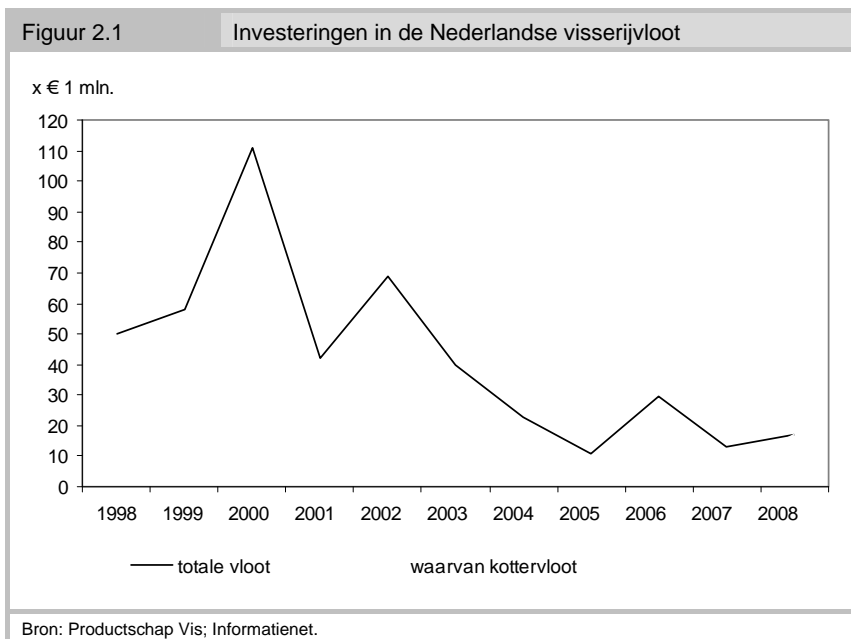
Tabel 2.3		Aantal opvarenden in de zee- en kustvisserij (per 31 december)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)	
AANTAL OPVARENDEN								
Kottervisserij	1.745	1.656	1.564	1.469	1.396	1.404	1.312	
Grote zeevisserij	586	613	613	560	465	508	508	
Overige kleine zee- visserij	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	130	
Totaal zeevisserij	2.332	2.269	2.181	2.030	1.864	1.912	1.950	
Mosselcultuur	208	208	208	194	182	170	170	
Kokkelvisserij	60	20	0	0	0	0	0	
Oestervisserij	50	50	50	50	52	50	50	
Totaal	2.650	2.547	2.439	2.274	2.098	2.132	2.170	

a) Voorlopige cijfers.

De investeringen kwamen uit op een bedrag van ongeveer 22 mln. euro (tabel 2.4). Dat was wel 9 mln. euro hoger dan in het jaar ervoor maar nog steeds veel lager dan gemiddeld gebruikelijk in de periode voor 2003 (figuur 2.1). De investeringen staan daarmee op een laag pitje. Oorzaken hiervan worden gezocht in de matige tot slechte financiële positie waarin de visserij verkeert, de

onzekerheid met betrekking tot diverse regelgeving en daarnaast ook de algemeen economische malaise. Er werd slechts één nieuw vaartuig aan de vloot toegevoegd, dertien schepen werden vernieuwd of verbouwd en slechts zes motoren werden vervangen.

De kottervisserij had met 17 mln. euro het grootste aandeel in het totale investeringsbedrag. In de grote zeevisserij is in 2008 wel een aanvang genomen in investeringen in de vloot maar die zullen pas in 2009 zichtbaar worden. In de andere sectoren werd net als de afgelopen jaren zeer weinig geïnvesteerd in schepen. Investeringen in vangstschepen zijn in deze rapportage buiten beschouwing gelaten.

Investerings in nieuwe schepen staan op een laag pitje

Tabel 2.4		Investerings in de zee- en kustvisserij b)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)	
KOTTERVISSERIJ								
Mln. euro b)	32	32	21	6	25	5	17	
Aantallen:								
- nieuwe schepen	12	12	4	-	5	1	1	
- andere schepen c)	2	2	1	3	1	2	1	
- verlengingen en renovaties e.d.	4	6	3	7	5	4	6	
- nieuwe motoren	11	20	12	7	6	5	6	
GROTE ZEEVISSERIJ								
Mln. euro b)	34	4	1	3	3	5	2	
Aantallen:								
- nieuwe schepen	2	-	-	-	-	-	-	
- andere schepen c)	-	-	-	-	-	1	-	

a) Voorlopige cijfers; b) Bruto-investeringen, exclusief elektronische apparatuur en dekwerktuigen. Peildatum: tijdstip van in de vaart brengen; c) Tweedehandsschepen uit buitenland of andere bedrijfstakken; d) Oestercultuur, mechanische kokkelvisserij en overige kustvisserij.
Bron: Informatienet.

Tabel 2.4		Investerings in de zee- en kustvisserij b) (vervolg)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)	
- verlengingen en renovaties e.d.	2	2	1	1	2	2	1	
- nieuwe motoren	-	-	-	-	-	-	1	
MOSEL CULTUUR								
Mln. euro b)	3	2	1	1	1	2	2	
Aantallen:								
- nieuwe schepen	1	-	1	1	-	1	-	
- andere schepen c)	-	-	-	-	-	-	-	
- verlengingen en renovaties e.d.	-	2	1	-	-	-	3	
- nieuwe motoren	1	8	4	-	4	2	-	
OVERIGE SECTOREN d)								
Mln. euro b)	0,5	2,4	0,8	1	1	1	1	
Aantallen:								
- nieuwe schepen	1	4	4	2	2	1	-	
- andere schepen c)	-	-	-	1	2	2	-	
- verlengingen en renovaties e.d.	-	-	-	-	-	-	3	
- nieuwe motoren	-	2	1	3	-	-	-	
TOTALE VLOOT								
Mln. euro b)	69	40	23	11	30	13	22	
Aantallen:								
- nieuwe schepen	16	16	9	3	7	3	1	
- andere schepen c)	2	2	1	4	1	5	1	
- verlengingen e.d.	6	10	5	8	7	6	13	
- nieuwe motoren	12	30	17	10	10	8	6	

a) Voorlopige cijfers, van de overige kleine zeevisserij zijn geen gegevens beschikbaar; b) Bruto-investeringen, exclusief elektronische apparatuur en dekwerktuigen. Peildat: tijdstip van in de vaart brengen; c) Tweedehands-schepen uit buitenland of andere bedrijfstakken; d) Oestercultuur, mechanische kokkelvisserij en overige kustvisserij.
Bron: Informatienet.

2.2 Nederlandse zee- en kustvisserij: besomming en nettoresultaat

De opbrengsten in de Nederlandse vissersvloot kwamen uit op 475 mln. euro, iets lager dan in voorgaand jaar (tabel 2.5). De opbrengst in de kottervisserij daalde met 18 mln. euro (-7%) terwijl die in de grote zeevisserij steeg met 7 mln. euro (+5%). De opbrengst in de mosselcultuur lag op hetzelfde niveau als voorgaand jaar maar die in de oestervisserij liep terug met 2 mln. euro tot een bedrag van 4 mln. euro. Voor het eerst is ook een schatting gemaakt van de opbrengst in de overige kleine zeevisserijen die geraamd wordt op rond 11 mln. euro. Over de (hand)kokkelvisserij en de visteeltsector zijn geen gegevens (meer) beschikbaar.

Tabel 2.5		Opbrengst van de Nederlandse zee- en kustvisserij (x mln. euro) b)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)	
Kottervisserij	257	262	241	240	247	270	252	
Grote zeevisserij	126	143	131	137	125	135	142	
Overige kleine zeevisserij	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	11	
Totaal zeevisserij	383	405	372	377	372	405	405	
Mosselcultuur c)	68	66	60	56	46	66	66	
Kokkelvisserij	10	10	-	-	-	-	-	
Oestervisserij	5	5	5	6	8	6	4	
Totaal zee- en kustvisserij	466	486	437	439	426	477	475	

a) Voorlopige cijfers; b) Inclusief overige opbrengsten en aanvoer in buitenlandse havens; c) Exclusief de door het Mosselfonds opgenomen mosselen, seizoenscijfers.
Bron: LNV Directie Visserij, Beductschap Vis, Informatienet.

Het nettoresultaat in de Nederlandse visserij kwam uit op 26 mln. euro, ongeveer een derde lager dan in het voorgaand jaar (tabel 2.6). De kottervisserij was licht verliesgevend evenals de grote zeevisserij. De mosselcultuur behaalde een positief resultaat van 29 mln. euro en daarmee is dit onderdeel van de sector al jaren een uitzondering in de visserijsector als geheel. Het resultaat in de overige kleine zeevisserij wordt geraamd op 3 mln. euro.

Tabel 2.6		Nettoresultaat van de Nederlandse zee- en kustvisserij (x mln. euro)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)	
Kottervisserij	-2	-3	-6	-11	-10	5	-2	
Grote zeevisserij	-11	1	-10	1	7	6	-4	
Overige kleine zeevisserij	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	3	
Totaal zeevisserij	-13	-4	-16	-12	-3	11	-3	
Mosselcultuur	35	35	28	22	10	27	29	
Kokkelvisserij	n.b.	n.b.	-	-	-	-	-	
Oostervisserij	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	
Totaal zee- en kustvisserij	22	31	12	10	7	38	26	

a) Voorlopige cijfers.
Bron: LNV Directie Visserij, Productschap Vis, Informatienet en LEI-enquête 2008.

2.3 Visafslagen: omzet, aanvoer en prijzen

Tabel 2.7		Omzet van de afslagen (x mln. euro)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Urk/Harlingen	146	140	141	146	144	146	114	
IJmuiden	40	46	44	39	37	42	42	
Den Helder	40	36	35	34	33	29	23	
Goedereede/Stellendam	31	31	25	27	26	24	23	
Lauwersoog	29	25	21	23	23	18	21	
Vlissingen	31	29	25	28	28	27	25	
Scheveningen	16	14	13	14	17	19	22	
Breskens	13	11	7	7	8	8	8	
Den Oever	12	14	10	12	15	17	16	
Colijnsplaat	7	6	5	4	5	5	5	
Totaal a)	365	350	326	334	336	335	300	

a) Door afrondingsverschillen kunnen de jaartotalen afwijken van de som der omzetten.
Bron: Productschap Vis; Informatienet.

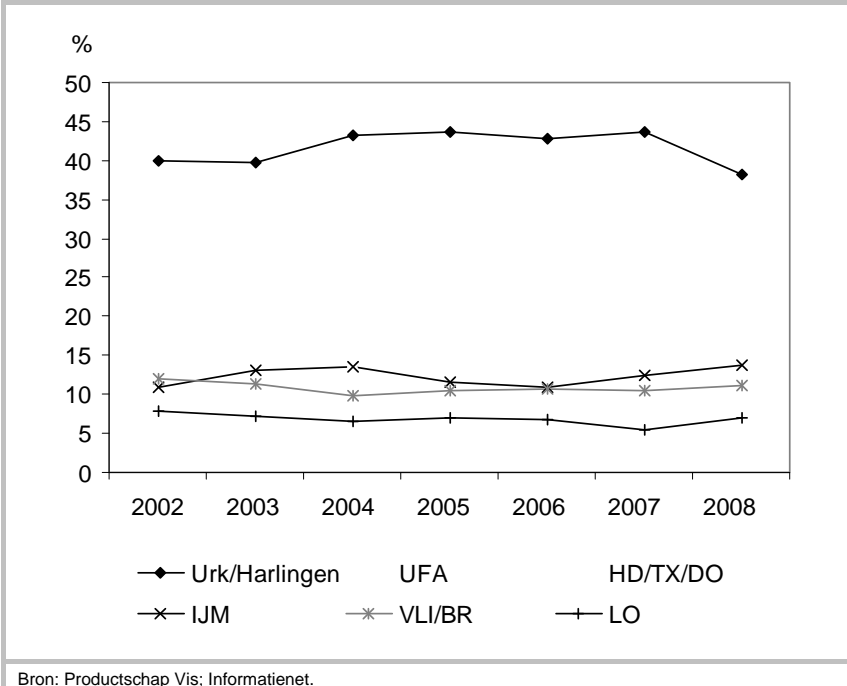
De omzet van de Nederlandse visafslagen kwam uit op een bedrag van 300 mln. euro (tabel 2.7).

Bijna alle afslagen, behalve die van Scheveningen en Lauwersoog, boekten een lagere of gelijke omzet in 2008. De afslagcombinatie Urk/Harlingen boekte een aanzienlijk lagere omzet (-22%) en kwam uit op 114 mln. euro. Het marktaandeel van deze combinatie daalde van bijna 44% naar iets meer dan 38%. De UFA (United Fish Auctions, waaronder afslagen van Scheveningen, Goedereede/Stellendam en Colijnsplaat vallen) zag de omzet toenemen tot 50 mln. euro (+5%) waarbij het marktaandeel op tot bijna 17%. De afslagcombinatie Den Helder/Texel/Den Oever zag de omzet dalen naar 39 mln. euro (-15%) en het marktaandeel daalde met iets minder dan 1% tot 13%. De omzet van IJmuiden lag met 42 mln. euro gelijk aan die van het voorgaande jaar en het marktaandeel steeg met 1,5% naar 14%. Ondanks een 2 mln. euro lagere omzet nam het marktaandeel voor de visafslagencombinatie Vlissingen/Breskens met een half procent toe tot 11%. De omzet kwam uit op 33 mln. euro. De visafslag van Lauwersoog boekte 3 mln. euro meer omzet, waarbij het marktaandeel steeg van ruim 5% naar 7%.

Figuur 2.2

Marktaandelen visafslagen en samenwerkingsverbanden

De veilopbrengst van tong en schol bedroeg in 2008 rond 171 mln. euro (57% van de omzet). Dat was 27 mln. euro minder dan in het jaar ervoor toen de omzet ook al 18 mln. euro lager lag dan in het jaar ervoor. Het aandeel van alle platvis (dus inclusief de vissoorten raai, griet, schar, tongschar en bot) is, in omzet gemeten, nog wel steeds verreweg de belangrijkste vis voor de Nederlandse visafslagen en binnen Europa speelt Nederland op dit gebied een hoofdrol. De (prijs)concurrentie met andere visproducten is echter groot. De omzet aan garnalen op de afslagen kwam uit op ruim 40 mln. euro (ruim 13% van de totale omzet).

In volume lag de aanvoer op Nederlandse visafslagen op een bijna 7% lager niveau dan vorig jaar. De aanvoer kwam uit op ruim 88.000 ton vis en garnalen, waarvan iets meer dan de helft (52%) uit tong en schol bestond en 12,5% uit garnalen (11.000 ton). De aanvoer van tong daalde met 11% tot bijna 10.700 ton en die van schol nam met 8 (tot 35.200 ton). De op de afslagen verhandelde hoeveelheid kabeljauw nam iets af tot bijna 5.600 ton en die van wijting nam iets toe tot bijna 1.600 ton. De aanvoer van garnalen steeg met 10%. Van bijna alle andere vissoorten werd minder aangevoerd dan in het jaar ervoor. De aanvoer van langoustines nam zelfs af met 41% tot een volume van 1.100 ton.

Ondanks het lagere volume daalde de gemiddelde prijs voor alle aangevoerde vis en garnalen samen met 16 eurocent (van 3,56 euro naar 3,40 euro). De prijs van tong daalde 2,5% (vorig jaar 26%) naar 9,84 euro. De prijs voor schol daalde met 7% (van 2,04 euro naar 1,90 euro). De op de afslag betaalde gemiddelde prijs voor garnalen daalde van 3,83 euro naar 3,65 euro (-5%). De afslagomzet van dit schaaldier kwam ruim 4 mln. euro hoger uit dan het jaar ervoor. Een deel van de totale garnalenaanvoer door Nederlandse schepen wordt rechtstreeks aan de handel verkocht zonder gebruik te maken van de klok van de visafslag (geen veilplicht voor garnalen). Met name vangsten van garnalen die worden aangeland in Denemarken en Duitsland (Sylt-visserij) gaan rechtstreeks naar de handel. In bijlage 4 is een overzicht opgenomen van gemiddelde aanvoerprijzen van enkele belangrijke vissoorten en garnalen die op de Nederlandse visafslagen zijn aangevoerd.

Ook in 2008 namen onder buitenlandse vlag geregistreerde vissersvaartuigen een deel (20%) van de afslagomzet voor hun rekening (tabel 2.8). De omzet van via de visafslagen verkochte vis van buitenlandse schepen daalde aanzienlijk met bijna 30% (23 mln. euro). Daarmee was het de belangrijkste oorzaak van de daling van de omzet van de afslagen.

Tabel 2.8	Nederlandse en buitenlandse aanvoer op Nederlandse afslagen (x mln. euro)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Nederlandse kotters a)	258	248	229	239	252	253	239
Buitenlandse schepen b)	107	102	97	95	84	83	61
Totaal	365	350	326	334	336	335	300

a) Opbrengsten exclusief huuropbrengsten -uitgaven inzake visrechten en overige opbrengsten; b) Raming.
Bron: Productschap Vis; Informatienet.

Veilsystemen

Op de Nederlandse visafslagen zijn twee visveilsystemen in gebruik. De grootste hoeveelheid vers aangeboden vis op de Nederlandse visafslagen loopt via het Eface-systeem. Vijf Nederlandse visafslagen zijn hierop aangesloten; Urk, Harlingen, Vlissingen, Breskens en Lauwersog. Het marktaandeel van Eface schommelt al jarenlang rond de 60% (figuur 2.2) maar is de laatste twee jaren wel iets afgenomen. De visafslagen van de UFA (Stellendam/Goedereede, Scheveningen en Colijnsplaat) maken al jarenlang gebruik van het Pefa-internetvisveilsysteem. Eind 2007 zijn de visafslagen van IJmuiden, Den Helder en Den Oever ook toetreden tot dit systeem. Verwacht wordt dat deze toetreding tot nauwere samenwerking zal leiden tussen de visafslagen.

Op beide visveilsystemen zijn ook diverse buitenlandse visafslagen aangesloten. De afslagen van Oostende (België) Hull (Verenigd Koninkrijk) verkopen via het Eface-systeem terwijl de visafslagen van Zeebrugge (België), Thyboron en Hvide Sande (Denemarken), Smøgen (Zweden) en Cattolica (Italië) gebruik maken van het Pefa-systeem.

3 Kottervisserij: vloot en bedrijfsresultaten

3.1 Algemeen

De Nederlandse kottervloot sloot het jaar 2008 af met een klein verlies van 2 mln. euro. De omvang van de vloot nam af met 11% en de aanvoer van verse vis daalde met 8.000 ton (eveneens -11%). De opbrengstwaarde van de verse vis liep met 18 mln. euro terug (-7%) tot een bedrag van 252 mln. euro. De totale kosten daalden slechts met 3 mln. euro doordat vooral de brandstofprijzen gemiddeld erg hoog waren (rond 0,52 euro per liter). Alle visserijen waren in 2008 licht winstgevend behalve de boomkorvisserij.

3.2 De vloot

De omvang van de actieve kottervloot is met 11% afgenomen en kwam uit op 308 schepen, 37 schepen minder dan vorig jaar. Ongeveer twee derde daarvan (23 schepen) is door een saneringsmaatregel begin 2008 uit de vloot verdwenen. Op een enkel schip na betrof het hier allemaal schepen van 2.000 pk of meer. De rest van de afname van de vloot is te verklaren doordat een aantal kleinere staandwantschepen vanaf het jaar 2008 in de categorie overige zeevisserij is opgenomen. Gegevens over deze categorie (kleine) schepen zijn in deze publicatie in een apart hoofdstuk opgenomen.

Het gemiddeld motorvermogen per schip is met 8% gedaald naar 779 pk. De verlaging is deels te verklaren doordat schepen in de categorie van meer dan 2.001 pk hun motorvermogen hebben aangepast naar een vermogen van 2.000 pk. Een andere oorzaak is dat door de saneringsronde begin 2008 een aantal schepen uit de groep 1.501-2.000 pk uit de vloot is verdwenen.

Tabel 3.1		Aantal actieve vaartuigen in de kottervisserij naar leeftijd en motorvermogen (per 31 december)					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)
Totaal kottervloot	393	374	367	342	346	345	308
Leeftijd							
- 0-10 jaar	85	78	70	67	66	62	58
- 11-20 jaar	147	140	136	113	101	84	75
- meer dan 20 jaar	161	156	161	162	179	199	175
Totaal	393	374	367	342	346	345	308
Motorvermogen (pk)							
1-150	8	4	3	8	8	8	3
151-200	17	16	18	17	17	19	12
201-260	37	34	32	32	30	37	34
261-300	173	173	168	163	166	159	155
301-600	9	8	7	8	7	8	7
601-800	2	2	2	3	4	2	4
801-1.100	6	6	5	5	5	6	8
1.101-1.500	8	5	6	4	5	5	5
1.501-2.000	82	87	92	81	83	90	78
2.001 en meer	51	39	34	21	21	11	2
Totaal	393	374	367	342	346	345	308
Gemiddeld motorvermogen (pk)	1.000	981	986	881	891	848	779
a) Voorlopige cijfers. Bron: LNV Directie Visserij; Informatienet.							

3.3 Resultaten van de kottersector

De totale opbrengst van de kottervloot lag met 252 mln. euro circa 7% lager dan in 2007, voornamelijk door een teruggang in de aanvoer van alle belangrijke soorten. Ondanks de afname van de vloot daalden de technische kosten met slechts iets meer dan 1%, waardoor de arbeidsopbrengst met 15 mln. euro terugliep. Daarvan kwam 7 mln. euro telaste van de visserijondernemers en rond 8 mln. euro ten laste van de bemanning in de vorm van minder lonen. De bescheiden winst die vorig jaar voor het eerst sinds jaren weer werd behaald veranderde in 2008 in een klein verlies van 2 mln. euro.

Door een lagere inzet (vanwege sanering van vooral 2.000 pk en meer kot- ters) waren de totale technische kosten weliswaar iets lager dan die in het voor- gaand jaar maar de afname bleef beperkt tot slechts iets meer dan 1%. De brandstofkosten stegen in 2008 enorm en waren goed voor 46% van de techni- sche kosten (alle kosten exclusief botsbestanddelen). De totale arbeidsop- brengst daalde mede daardoor van 76 ml euro naar 61 mln. euro (-20%).

Per saldo haalde ongeveer 34% van de schepen een negatief nettoresultaat, in 2007 was dat nog 40% van het aantal schepen. Met name in de boomkorvis- serij werden negatieve nettoresultaten behaald. Enkele schepen hadden ook een negatief brutoresultaat (8%). Dit wil zeggen dat deze eigenaren zelfs een klein deel van de lopende kosten niet konden betalen en dat er geen dekking was voor de aflossingen en rentekosten.

Tabel 3.2 Sectorresultaten kottervisserij (x mln. euro)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)
Besomming b)	254	262	241	240	247	270	252
Af: technische kosten c)	184	188	178	189	195	194	191
Arbeidsopbrengst	72	74	62	51	52	76	61
Waarvan:							
- deel/sociale lasten	76	77	68	62	62	71	63
- nettoresultaat	-2	-3	-6	-11	-10	5	-2

a) Voorlopige cijfers; b) Inclusief diverse opbrengsten; c) Alle kosten, exclusief deelton, sociale lasten, proviand, graailoon en vakantiegeld.
Bron: Informatienet.

Aanvoer en opbrengsten

De opbrengst van de twee belangrijkste vissoorten, tong en schol nam af met 10% tot 134 mln. euro. De aanvoer van deze soorten nam ook af (circa 6%). De gezamenlijke besomming van deze twee platvissoorten zorgde voor 58% van de totale besomming.

De gemiddelde prijs van tong nam af met 4%, die van schol daalde met bijna 8%. De aanvoer van garnalen (deels buiten de afslagen om, mede omdat er geen veilplicht is) lag iets hoger dan vorig jaar op ruim 14.000 ton. De gemid- delde prijs steeg echter flink, circa 1%, wat een totale besomming van ruim 57 mln. euro opleverde, een stijging van 3%. Alle overige vis bracht per saldo ongeveer 12 mln. minder op dan vorig jaar, met name omdat er minder overige vis is aangevoerd. De gemiddelde prijs van de overige vis was licht gestegen (+4%).

Inzet vloot, omvang en aantal opvarenden

Het gemiddeld aantal ingezette schepen in de kottervloot is met 5% afgenomen tot een totaal van 329 schepen. Gedeeltelijk is deze afname toe te wijzen aan een saneringsronde van vooral boomkorschepen van 2.000 pk en meer. Het totaal ingezette motorvermogen daalde naar 268.000 pk, een afname van 10%. De inzet van de kottervloot wordt gemeten in pk-dagen, wat hetzelfde is als het aantal gemaakte zeedagen vermenigvuldigd met het aantal pk's. De totale inzet van de kottervloot is ten opzichte van vorig jaar gedaald met circa 16%.

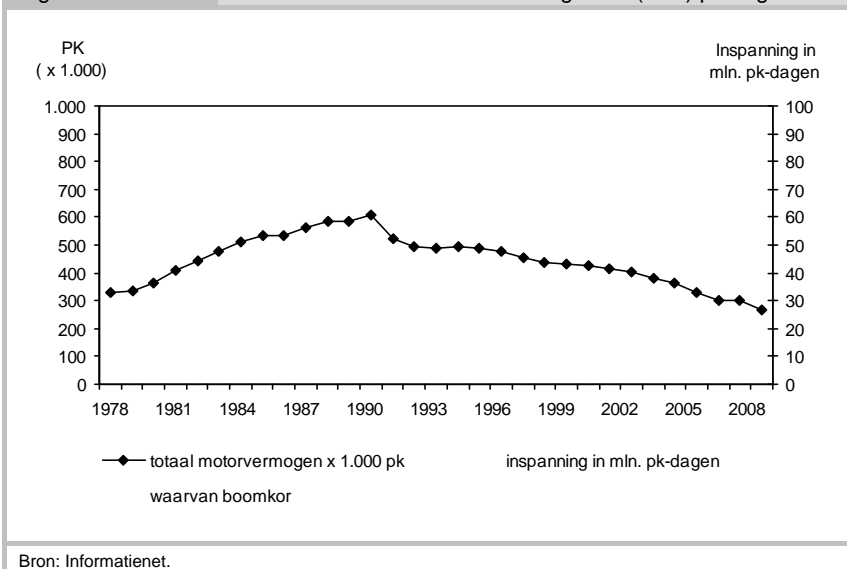
De boomkor- en garnalenvisserij waren goed voor circa 90% van de totale inzet maar dit aandeel daalde met 3% ten opzichte van 2007. Het gemiddeld aantal dagen op zee daalde naar 164 dagen (-7%). Bijna alle type schepen maakten gemiddeld minder zeedagen; alleen de categorie schepen in de pk-klasse 301-1.500 maakten gemiddeld wat meer zeedagen dan vorig jaar.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)
Aantal schepen	397	384	371	355	344	348	329
Motorvermogen (1.000 pk)	404	380	364	332	303	300	268
Aantal opvarenden	1.765	1.656	1.564	1.469	1.396	1.404	1.312
Olieverbruik (mln. liters)	285	272	247	225	209	204	164

a) Voorlopige cijfers.
Bron: Informatienet.

Het aantal opvarenden op de vloot nam af met 7% en kwam uit op 1.312 mensen. De afname is te verklaren doordat het aantal schepen in de kottervloot is afgenomen en dat daarmee het aantal beschikbare arbeidsplaatsen is verminderd.

Figuur 3.1 Inzet kottervloot in motorvermogen en (mln.) pk-dagen

Bron: Informatienet.

Brandstofverbruik en -kosten

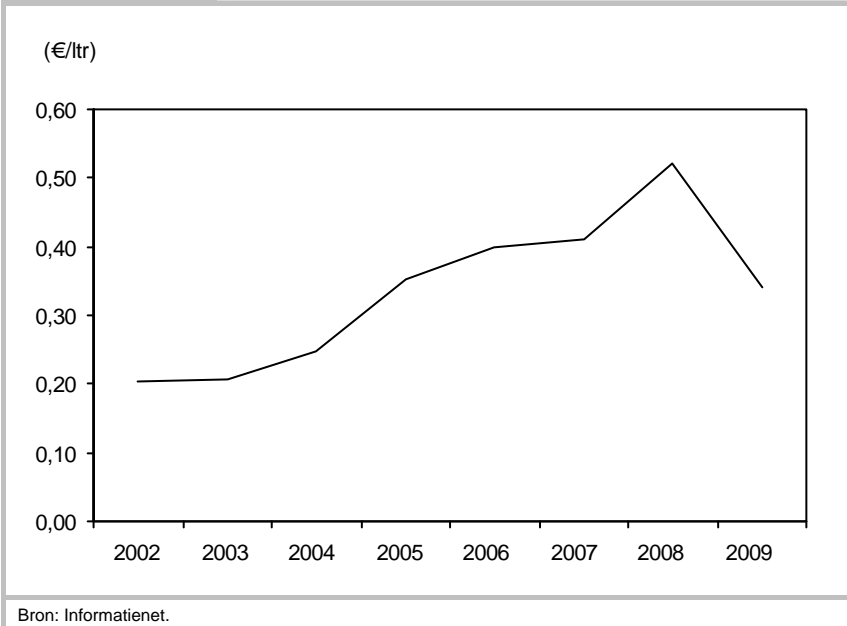
Het totale brandstofverbruik daalde in 2008 naar een volume van 164 mln. liter (tabel 3.3). Dit komt neer op een gemiddeld verbruik van 500.000 liter brandstof (hoofdzakelijk gasolie) per schip. Vergeleken met vorig jaar is er gemiddeld 15% minder gasolie per schip verbruikt. Vooral eigenaren van boomkorschepen zijn onder druk van de hoge olieprijs zoek gegaan naar mogelijkheden om het gasolieverbruik te verlagen. Een deel van de 2.000 pk-kotters zijn overgeschakeld op energiezuiniger visserijmethoden of hebben technische aanpassingen gedaan en tegelijkertijd zijn de zwaarste schepen (met een motorvermogen van meer dan 2.001 pk) nagenoeg uit de vloot verdwenen.

De ontwikkeling in de prijs van gasolie wordt weergegeven in figuur 3.2. Ten opzichte van vorige jaren is de prijs in 2008 fors gestegen. Pas in 2009 is de gemiddelde prijs van gasolie weer gedaald. In 2008 kwam de gasolieprijs uit op gemiddeld circa 52 cent per liter. Dit was bijna 2,5 keer zo hoog als in 2002.

Figuur 3.2

Ontwikkeling jaarlijkse gasolieprijs kottervisserij
Nederland, 2001-2008

De totale brandstofkosten voor de kottervloot bedroegen ruim 88 mln. euro in 2008. Iets meer dan 35% van de totale opbrengst van de kottervisserij werd aan brandstof uit gegeven. Vanwege de hoge olieprijs kwam dit hoger uit dan in het jaar ervoor, toen nog 30% van de totale besomming aan brandstof werd gependend.

3.4 Resultaten per pk-groep

Algemeen

Niet in alle pk-classes hebben kotters een hogere besomming gehaald dit jaar. Met name de pk-classes 2.001 en meer en 261-300 zagen een afname in de besomming. De kotters in de andere pk-classes zagen een lichte stijging in de besomming. Hoewel veel van de kosten stegen, stegen deze toch minder snel dan de besomming. Hierdoor kwam een groot deel van de vloot overall uit op een positief resultaat, hoewel dit resultaat minder goed was dan vorig jaar. Alleen in de pk-klasse 1.501-2.000 werd een flink nettoverlies geleden. De varia-

tie in het aantal gemaakte zeedagen, betaalde besommingen en gemaakte kosten tussen schepen van vergelijkbare grootte was net als andere jaren aanzienlijk. Met name voor de kleinste schepen (0-260 pk en 261-300 pk) kwamen afwijkingen van + tot -50% voor. Ook dit jaar varieerde het aantal zeedagen tussen vergelijkbare schepen flink, circa + tot -30% van het gemiddelde. De hoogte van de besommingen wordt, naast de waarde van de vis, in belangrijke mate bepaald door het aantal zeedagen en de omvang van de individuele visrechten, met name de quota voor tong en schol.

Kotters met een motorvermogen van 0-260 pk (0-191 kW)

De gemiddelde besomming van de garnalenkotters met een vermogen tot 260 pk kwam in 2008 met 231.000 euro circa 10% hoger uit dan vorig jaar (figuur 3.4). Dat kwam met name door de gemiddeld hoge prijs die voor garnalen werd betaald. Het gemiddelde nettoresultaat kwam uit op circa 23.000 euro. Ten opzichte van 2007 was dat een stijging van 44%. De resultaten in 2007 waren ook al veel beter dan de resultaten in de periode 2002-2006, waar de garnalenvissers vaak op forse negatieve resultaten uitkwamen.

Gemiddeld werd er door garnalenkotters tot 260 pk 103 dagen gevestigd. De gemiddelde loonkosten per opvarende stegen met 8% tot 35.000 euro. De gemiddelde besomming per zeedag lag op ruim 2.200 euro. De gasoliekosten bedroegen circa 14% van de totale opbrengst en het verbruik van brandstof per kilogram verhandelde vis kwam neer op 0,9 liter, fors lager dan in 2007.

Tabel 3.4	Gemiddelde bedrijfsresultaten per vaartuig in de kottervisserij naar pk-klasse (x 1.000 euro)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)	
0-260 pk (0-191 kW)								
- brutobesomming	132	123	121	164	180	210	231	
- nettoresultaat	-28	-12	-8	-3	3	16	23	
- loonkosten volw. opvarende	25	23	23	32	31	37	40	
261-300 pk (192-221 kW)								
- brutobesomming	357	388	380	401	395	472	443	
- nettoresultaat	-3	-25	-35	-25	-35	24	4	
- loonkosten volw. opvarende	38	41	40	42	40	49	45	

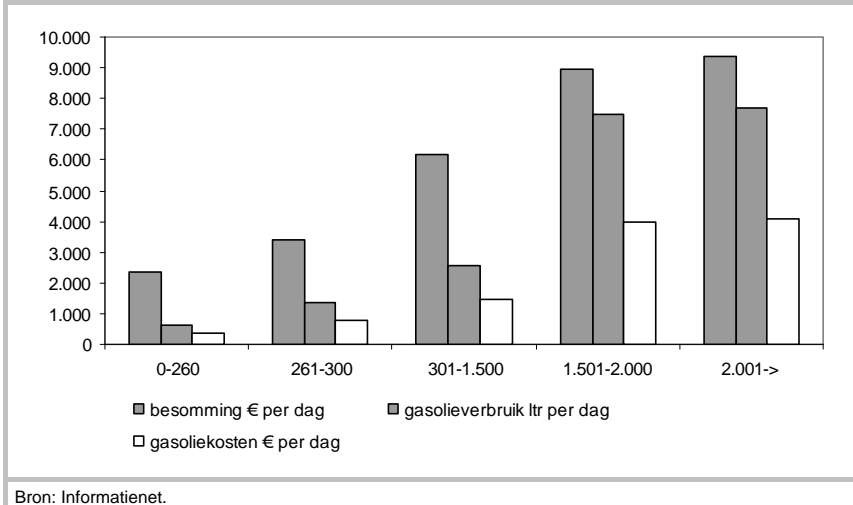
a) Voorlopige cijfers.

Tabel 3.4 Gemiddelde bedrijfsresultaten per vaartuig in de kottervisserij naar pk-klasse (x 1.000 euro) (vervolg)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)
301-1.500 pk (222-1.103 kW)							
- brutobesomming	594	665	656	809	726	838	905
- nettoresultaat	17	20	16	112	15	75	37
- loonkosten volw. opvarende	44	45	45	53	42	55	55
1.501-2.000 pk (1.104-1.471 kW)							
- brutobesomming	1.304	1.292	1.200	1.316	1.521	1.577	1.673
- nettoresultaat	-6	-7	-14	-104	-65	-33	-53
- loonkosten volw. opvarende	53	54	49	44	51	55	53
2.001 pk en meer (1.472 kW en meer)							
- brutobesomming	1.366	1.413	1.336	1.255	1.481	1.533	-
- nettoresultaat	-28	48	34	-11	81	89	-
- loonkosten volw. opvarende	50	55	50	36	46	47	-

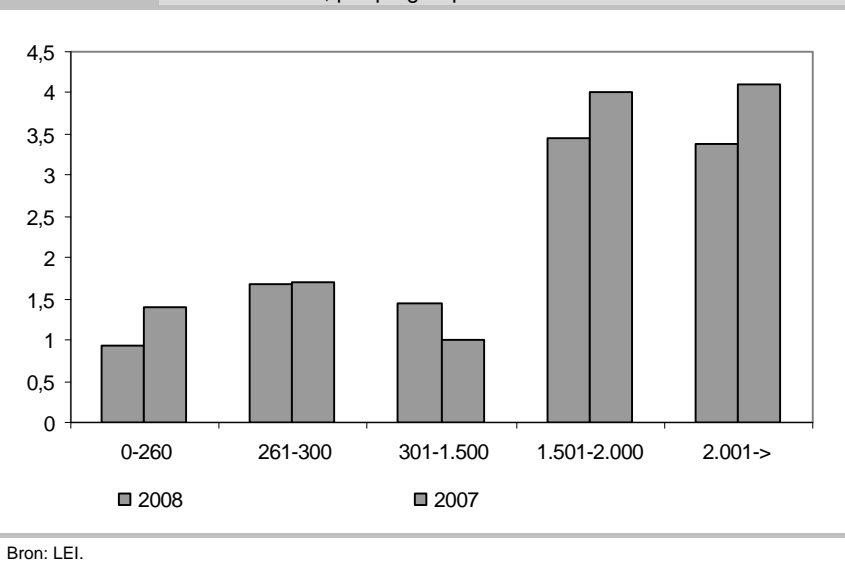
a) Voorlopige cijfers.

Figuur 3.3 Gemiddelde opbrengsten, kosten en verbruikscijfers van brandstof per pk-groep, jaar 2008

Bron: Informatienet.

Figuur 3.4 Gemiddeld verbruik van brandstof (in liters) per kilogram verhandelde vis, per pk-groep

Kotters met een motorvermogen van 261-300 pk (192-221 kW)

De kotters in deze pk-groep (voornamelijk eurokotters) behaalden een gemiddelde besomming van 443.000 euro. Dit is een afname ten opzichte van vorig jaar van 6%. Ondanks de afname in de gemiddelde besomming was het nettoresultaat van 4.000 euro nog wel positief maar wel een heel stuk lager dan vorig jaar. Het gemiddeld aantal zeedagen kwam neer op 137 en de gemiddelde loonkosten per opvarende op 45.000 euro. De gemiddelde besomming per zeedag (voor alle verschillende visserijen in deze pk-klasse) kwam uit op circa 3.400 euro. De gasoliekosten van deze kotters bedroegen net als vorig jaar 17% van de gemiddelde besomming. Het verbruik van brandstof per kilogram verhandelde vis kwam net als vorig jaar uit op ongeveer 1,7 liter.

Kotters met een motorvermogen van 301-1.500 pk (222-1.103 kW)

De kotters die deel uitmaken van deze pk-klasse, de zogeheten middengroep kotters zijn zeer divers. Het motorvermogen in deze groep varieert aanzienlijk maar de visserijactiviteiten komen wel overeen (met name flyshoot/snorrevaad en twinrig). Gemiddeld werd in deze pk-klasse een besomming van 905.000 euro gehaald, dit is ten opzichte van vorig jaar een stijging van 8%. Het nettoresultaat voor deze kotters kwam gemiddeld uit op 37.000 euro. Dit is slechts de

helft van het nettoresultaat dat in het voorgaand jaar behaald werd. De bemanning verdiende in 2008 een brutoloon van 55.000 euro, vergelijkbaar met dat van vorig jaar. Het aantal zeedagen kwam uit op 149 en de gemiddelde besomming kwam uit op een kleine 6.200 euro per dag. De gasoliekosten van deze kotters kwamen uit op 17% van de besomming en het verbruik van brandstof per kilogram verhandelde vis lag gemiddeld op ongeveer 1,4 liter.

Kotters met een motorvermogen van 1.501-2.000 pk (1.104-1.471 kW)

De grotere boomkorkotters met een motorvermogen van gemiddeld bijna 2.000 pk boekten gemiddeld een hogere besomming, bijna 1,7 mln. euro. Een deel van de schepen dat vorig jaar in deze pk-klasse viel werd aan het begin van het jaar 2008 gesaneerd. Daarnaast is de groep ook weer iets toegenomen doordat veel van de grootste kotters hun motorvermogen hebben aangepast naar 2.000 pk. Ondanks de stijging in de brutobesomming noteerde dit segment voor het zevende jaar een verlies. Dit jaar kwam het nettoverlies uit op 56.000 euro. Met name de brandstofkosten zijn in 2008 voor dit segment flink gestegen, ondanks de lagere brandstofconsumptie van circa 14%. Het gemiddeld aantal zeedagen kwam uit op 198. De gemiddelde loonkosten per opvarende kwamen uit op 53.000. De gemiddelde besomming per zeedag kwam voor deze groep uit op circa 9.000 euro. Door de gestegen prijs namen de gasoliekosten echter nauwelijks af en bedroegen 39% van de besomming. Het verbruik van brandstof per kilogram verhandelde vis daalde met 15% ten opzichte van voorgaand jaar naar 3.4 liter.

Kotters met een motorvermogen van 2.001 pk en meer (1.472 kW en meer)

De pk-klasse grote kotters met een motorvermogen van meer dan 2.001 pk is nagenoeg geheel verdwenen. In 2008 hebben nog slechts 2 schepen in deze categorie gevist en niet eens een geheel jaar. De meeste van de schepen hebben hun motorvermogen dusdanig aangepast dat ze nu in de pk-klasse 1.501 tot 2.000 pk vallen. Vanwege het geringe aantal overgebleven schepen in deze categorie en gezien het feit dat deze schepen niet allemaal een volledig jaar gevist hebben in 2008 wordt er verder niet ingegaan op de specifieke cijfers van deze pk-klasse.

Relatief belang van de verschillende kottergroepen

Het eurokottersegment (261-300 pk) en het segment boomkorschepen van 1.501-2.000 pk namen net als vorig jaar beiden in alle opzichten in relatief belang toe. Zowel naar vlootomvang, motorvermogen, werkgelegenheid als naar besomming.

In 2008 was het belang in de totale besomming in de kottervisserij van de kotters groter dan 2.001 pk nog slechts 2%. Daarmee is dit voorheen economisch heel belangrijke segment bijna geheel verdwenen, mede door regelgeving waarin is bepaald dat een motorvermogen beperkt moet blijven tot maximaal 2.000 pk. De hoge olieprijs heeft afstelling naar een lager vermogen gestimuleerd.

3.5 Resultaten per tak van visserij

Boomkorvisserij

De belangrijkste tak van visserij in 2008, de boomkorvisserij was per saldo verliesgevend. Gemeten in pk-dagen werd 77% van de visserij-inspanning geleverd door de boomkorvisserij. Deze visserij werd bijna volledig uitgeoefend door schepen groter dan 1.501 pk (grote boomkorkotters) en door een beperkt aantal schepen in de klasse 261-300 pk (eukotters). In de boomkorvisserij was sprake van een inzetreductie van 28% die met name toe te wijzen was aan de saneringsronde aan het begin van 2008. De grootste boomkorkotters (2.001 pk en meer) zijn nagenoeg verdwenen en de inzet van 2.000 pk-kotters nam enigszins af ten opzichte van 2007.

Tabel 3.5 Procentuele verdeling van enkele kengetallen in 1997, 2007 en 2008 a) naar pk-groepen

	Vaartuigen			Motorvermogen			Mensjaren		
	1997	2007	2008	1997	2007	2008	1997	2007	2008
1-260	22	18	17	4	4	4	10	9	9
261-300	32	46	48	9	16	17	24	38	39
301-1.500	8	7	7	7	7	8	7	8	9
1.501-2.000	22	26	26	39	59	63	34	39	39
2.001 en meer	16	4	2	41	14	8	25	7	3
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Besomming			Technische kosten			Arbeidsopbrengsten		
	1997	2007	2008	1997	2007	2008	1997	2007	2008
1-260	3	5	5	4	4	4	2	7	10
261-300	17	28	28	15	24	24	20	40	39
301-1.500	7	7	9	7	6	8	8	11	12
1.501-2.000	41	52	56	42	59	62	39	35	37
2.001 en meer	42	8	2	32	8	2	31	7	2
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100

a) Voorlopige cijfers.

De besomming van de boomkorvisserij nam af tot 157 mln. euro, een afname van 15%. Ondanks de afname is de boomkorvisserij nog steeds goed voor 62% van de totale opbrengsten van de kottervloot. Per saldo was de boomkorvisserij niet winstgevend. De opbrengsten waren genoeg om de lopende operationele kosten te dekken maar niet de afschrijvings- (aflossing) en rentekosten. Met name de oliekosten namen een groot deel in van de totale kosten voor deze vistak. Hoewel het totale oliegebruik in liters voor de boomkorsector met 23% daalde, waren de totale kosten voor oliegebruik in euro's met 2% gestegen.

In de groep kotters van 1.501-2.000 pk werd 135 mln. euro besomd, een afname van 3% ten opzichte van vorig jaar. De eurokottervloot behaalde in de boomkorvisserij een besomming van 13 mln. euro, wat een afname van 23% betekende. Sinds 2004 is de besomming in deze tak van visserij met ruim 45% gedaald.

Garnalenvisserij

De op één na belangrijkste tak van visserij maakte net als vorig jaar winst. De garnalenvisserij is goed voor 22% van de opbrengsten van de totale kottervisserij terwijl de inzet in pk-dagen slechts op 12% van het totaal uitkwam.

Zowel de kotters kleiner dan 260 pk als de 300 pk-kotters waren winstgevend. Het totaal aantal zeedagen steeg deze vistak, maar alleen voor de 300 pk-kotters. De garnalenvissers besomden gezamenlijk ongeveer 58 mln. euro, wat een stijging van 12% was ten opzichte van voorgaand jaar. Zowel de aangevoerde hoeveelheid als de prijs steeg in 2008 maar de gemiddelde toename in prijs was een stuk groter dan de aanvoer. Gemiddeld nam de prijs voor garnalen met 11% toe en de aanvoer met 2%.

Garnalenvisserij

Overige visserijen

De categorie overige visserijen bestond uit winrig en quadrig (vooral op schol en langoustine), flyshoot/snorrevaad (diverse vissoorten zoals mul, rode poon, inktvis en schol), sumwing (tong, schol) en diverse andere trawlvisserijen. De inzet van deze visserijen nam toe met 17%. De besomming was ongeveer vergelijkbaar met die van vorig jaar. De meeste van deze schepen hebben winst gemaakt in 2008 en het totaalresultaat van deze visserijen was per saldo positief.

Twinrigvisserij

Arbeidsopbrengst visserijen

De gemiddelde arbeidsopbrengst in de kottervisserij daalde naar 47.000 euro. Een opvarende verdiende gemiddeld bruto ongeveer 48.000 euro; dit was 3.000 euro lager dan in voorgaand jaar. In tabel 3.9 is de ontwikkeling van enkele kengetallen geschetst in voor inflatie gecorrigeerde euro's. Sinds 1977 schommelt het gemiddelde arbeidsloon per mensjaar tussen de 40.000 en de 50.000 euro. Dit jaar is de gemiddelde arbeidsopbrengst wat lager dan het voorgaande jaar maar ligt gezien de cijfs van de afgelopen vijf jaar nog redelijk hoog in het spectrum.

Tabel 3.6	Inzets van de kottervisserij naar pk-groep en tak van visserij (x 100.000 pk-dagen)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)
1-260 pk							
- bordentrawl	0	-	-	-	-	-	-
- garnalen	13	12	13	13	13	12	11
- diversen	0	1	0	0	0	0	0
- totaal	13	13	13	13	13	12	11
261-300 pk							
- boomkor	19	27	25	23	19	13	10
- bordentrawl	4	1	2	2	1	1	1
- rondvisspan	0	-	0	0	0	0	0
- garnalen	40	31	36	33	32	36	41
- quadrig	-	-	-	-	-	-	-
- diversen	6	17	14	13	17	15	7
- totaal	69	76	77	71	69	65	61
301-1.500 pk							
- boomkor	9	8	7	0	5	6	6
- bordentrawl	8	6	7	8	3	2	0
- rondvisspan	56	4	3	3	0	0	0
- haringspan	1	2	1	2	1	1	0
- diversen	10	12	11	15	17	20	23
- quadrig	-	-	-	-	-	-	-
- totaal	34	32	29	28	26	29	31
1.501-2.000 pk							
- boomkor	291	294	292	305	316	335	303
- haringspan	3	0	2	0	0	0	0
- sumwing	-	-	-	-	-	-	-
- diversen	-	-	-	3	0	5	9
- totaal	294	294	294	308	316	340	316
2.001 pk en meer							
- boomkor	263	210	171	140	108	82	20
- haringspan	1	6	1	0	0	0	-
- diversen	-	7	2	0	0	0	0
- totaal	264	223	174	140	119	82	20

-- = In betreffende groep niet waargenomen; 0 = Minder dan 50.000 pk-dagen.

a) Voorlopige cijfers.

Tabel 3.6		Inzet van de kottervisserij naar pk-groep en tak van visserij (x 100.000 pk-dagen) (vervolg)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)	
Alle schepen								
- boomkor	583	538	495	468	447	436	339	
- bordentrawl	13	7	8	10	5	3	1	
- rondvisspan	6	4	4	3	-	-	-	
- haringspan	5	8	3	2	1	1	-	
- garnalen	52	43	49	46	45	48	53	
- quadrig	-	-	-	-	-	-	-	
- sumwing	-	-	-	-	-	-	-	
- diversen	16	38	27	31	43	40	39	
- totaal	675	638	586	560	531	522	440	
- = In betreffende groep niet waargenomen; 0 = Minder dan 50.000 pk-dagen.								
a) Voorlopige cijfers.								

Tabel 3.7		Besomming kottervisserij naar pk-groep en tak van visserij (x mln. euro)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)	
1-260 pk								
- bordentrawl	0	-	-	-	-	-	-	
- garnalen	8	7	7	9	10	13	13	
- diversen	0	-	-	-	-	-	-	
- totaal	8	7	7	9	10	13	13	
261-300 pk								
- boomkor	19	26	27	23	19	18	13	
- bordentrawl	3	1	1	1	1	1	1	
- rondvisspan	1	0	0	0	-	-	-	
- garnalen	30	25	25	30	27	39	45	
- quadrig	-	-	-	-	-	-	-	
- diversen	5	15	12	13	18	18	9	
- totaal	58	67	65	67	64	76	70	
- = In desbetreffende groep niet waargenomen; 0 = Minder dan 450.000 euro.								
a) Voorlopige cijfers.								

Tabel 3.7		Besomming kottervisserij naar pk-groep en tak van visserij (x mln. euro) (vervolg)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)	
301-1.500 pk								
- boomkor	4	4	2	0	2	2	3	
- bordentrawl	3	2	2	2	0	1	0	
- rondvisspan	3	2	2	1	-	-	-	
- haringspan	0	0	1	1	0	1	-	
- quadrig	-	-	-	-	-	-	-	
- diversen	5	7	7	12	16	16	18	
- totaal	15	15	14	16	16	20	22	
1.501-2.000 pk								
- boomkor	102	109	107	113	128	138	135	
- haringspan/div.	2	0	0	0	0	2	4	
- sumwing	-	-	-	-	-	-	-	
- totaal	104	109	107	113	128	140	141	
2.001 pk en meer								
- boomkor	68	60	48	35	28	21	6	
- haringspan/div.	1	3	1	0	-	-	-	
- totaal	69	63	49	35	28	21	6	
Alle schepen								
- boomkor	193	199	186	170	177	180	157	
- bordentrawl	6	3	3	4	2	2	1	
- rondvisspan	4	2	2	1	0	-	-	
- haringspan	3	3	1	1	0	0	-	
- garnalen	38	32	32	39	37	52	58	
- sumwing	-	-	-	-	-	-	-	
- quadrig	-	-	-	-	-	-	-	
- diversen	12	23	17	25	36	36	31	
- totaal	254	262	241	240	246	270	252	
- = In desbetreffende groep niet waargenomen; 0 = Minder dan 450.000 euro.								
a) Voorlopige cijfers.								

Tabel 3.8	Gemiddelde arbeidsopbrengst per mensjaar in de kottervisserij naar tak van visserij (x 1.000 euro) b)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)
1-260 pk							
- bordentrawl	0	-	-	-	-	-	-
- garnalen	10	17	18	31	33	44	52
- diversen	0	0	0	-	-	35	-
- totaal	10	17	18	31	33	45	52
261-300 pk							
- boomkor	37	44	51	27	7	45	49
- bordentrawl	37	10	19	26	19	31	58
- rondvisspan	35	0	0	0	-	-	-
- garnalen	38	37	27	43	35	64	49
- quadrig	-	-	-	-	-	-	20
- diversen	22	29	25	26	42	51	26
- totaal	35	37	34	35	29	56	46
301-1.500 pk							
- boomkor	43	42	21	0	-	22	11
- bordentrawl	19	0	8	-	-	33	-
- rondvisspan	37	52	31	22	-	-	-
- haringspan	194	77	81	136	-	92	-
- quadrig	-	-	-	-	-	-	20
- diversen	52	95	123	123	77	82	79
- totaal	40	46	44	76	77	71	63
1.501-2.000 pk							
- boomkor	49	62	47	27	41	47	42
- haringspan/div.	0	0	0	0	-	-	79
- sumwing	-	-	-	-	-	-	10
- totaal	50	62	46	27	41	50	44
2.001 pk en meer							
- boomkor	42	64	48	34	58	60	51
- haringspan/div.	0	0	0	0	-	-	0
- totaal	42	64	48	34	58	60	51
0 = minder dan 5% van het totale aantal mensjaren in de betrokken pk-groep; - = tak van visserij is niet waargenomen.							
a) Voorlopige cijfers; b) Arbeidsopbrengst = nettoresultaat + deel (inclusief proviand) + sociale voorzieningen + graailoon/vakantiegeld.							

Tabel 3.8		Gemiddelde arbeidsopbrengst per mensjaar in de kottervisserij naar tak van visserij (x 1.000 euro) b) (vervolg)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)	
Alle schepen:								
- boomkor	45	58	47	29	37	48	42	
- bordentrawl	27	15	0	16	16	32	58	
- rondvisspan	37	52	33	22	-	-	-	
- haringspan	205	142	87	136	-	92	-	
- garnalen	29	31	24	40	34	58	50	
- sumwing	-	-	-	-	-	-	10	
- quadrig	-	-	-	-	-	-	20	
- diversen	32	32	50	55	45	72	53	
Totaal	40	44	40	34	37	54	47	

0 = minder dan 5% van het totale aantal mensjaren in de betrokken pk-groep; - = tak van visserij is niet waargenomen.

a) Voorlopige cijfers; b) Arbeidsopbrengst = nettoresultaat + deel (inclusief proviand) + sociale voorzieningen + graailoon/vakantiegeld.

Tabel 3.9		Kengetallen per mensjaar in de kottervisserij over 1977-2008 (euro van 2007 x 1.000)						
Jaar	Mensjaren	Pk	Besomming	Aschr./rente	Over. kosten	Arbeidsopbrengst		
						deel/soc. lasten	netto-resultaat	totaal
1977	2.106	153	144	29	65	50	49	1
1978	2.133	154	156	25	63	68	55	13
1979	2.186	153	165	26	73	65	55	10
1980	2.314	157	153	25	82	46	48	-2
1981	2.522	162	156	27	85	44	47	-3
1982	2.544	174	160	32	96	32	44	-12
1983	2.780	171	158	31	90	37	45	-8
1984	2.929	175	158	31	92	36	44	-8
1985	2.990	179	174	30	95	49	49	0
1986	2.970	181	168	36	69	62	56	6
1987	3.036	184	161	39	69	53	54	-1
1988	2.825	208	150	40	69	41	50	-9

a) Voorlopige cijfers.

Tabel 3.9 Kengetallen per mensjaar in de kottervisserij over 1977-2008 (euro van 2007 x 1.000) (vervolg)								
Jaar	Mensjaren	Pk	Besomming	Afschr./rente	Over. kosten	Arbeidsopbrengst		
						deel/soc. lasten	netto-resultaat	totaal
1989	2.641	222	162	45	75	41	51	-10
1990	2.486	225	175	44	78	54	56	-2
1991	2.292	227	197	43	79	76	63	13
1992	2.195	224	176	37	77	62	55	8
1993	2.184	225	163	37	78	48	49	0
1994	2.159	229	163	38	77	48	49	0
1995	2.108	232	165	39	76	51	50	1
1996	2.037	234	162	35	75	51	49	2
1997	1.923	237	158	34	78	46	46	0
1998	1.858	236	170	31	75	64	53	11
1999	1.826	235	187	29	78	81	59	22
2000	1.829	233	175	28	97	50	47	2
2001	1.775	234	182	27	92	64	53	11
2002	1.746	223	148	26	81	43	44	-1
2003	1.656	230	158	28	87	44	47	-3
2004	1.564	233	154	25	89	40	44	-4
2005	1.470	226	163	27	102	34	42	-8
2006	1.395	217	176	26	112	37	44	-7
2007	1.404	214	192	26	112	50	54	3
2008 a)	1.312	205	192	25	120	48	47	-1

a) Voorlopige cijfers.

3.6 Vangsten en aanvoer

De totale aanvoer van de Nederlandse kottervloot daalde met 8.000 ton (-11%). Alleen de aanvoer van garnalen steeg licht (2%). Van alle andere soorten werd minder aangevoerd. Er was met name een sterke daling in de aanvoer van overige vis. Praktisch alle vis en de meeste garnalen werden via de Nederlandse visafslagen verhandeld (veilplicht voor vis, niet voor garnalen).

Tong

De tongaanvoer daalde met circa 1.000 ton, waardoor het quotum niet volledig werd benut. Ook de aanvoer van bol nam af met rond 1.000 ton, maar dat quotum werd wel volledig benut. De aanvoer van de overige vissoorten bestond met name uit mul, poon, langoustinen en inktvis. Deze deels ongequoteerde soorten werden vooral aangevoerd door kotters die vangstmethoden als twinrig, quadrig en flyshot/snorrevaad toepasten.

Schol

De aanvoer van wijting en kabeljauw ligt al jaren op een laag niveau en de quota voor beide vissoorten worden nagegeheel opgevist. De garnalen-aanvoer kwam met ruim 14.000 ton net iets hoger uit dan vorig jaar (een toename van 2%). Een deel van de door Nederlandse schepen gevangen garnalen wordt in Duitsland en Denemarken aangevoerd en na verkoop met vrachtwagen naar Nederland vervoerd. De aanvoer van verse haring door kotters is nageheel verdwenen.

Garnalen

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)
Tong	12	13	13	10	8	10	9
Schol	27	27	23	20	21	22	21
Overige platvis	7	11	11	11	11	7	7
Kabeljauw	4	2	2	1	1	2	2
Wijting	2	1	1	1	1	1	1
Garnalen	10	13	12	13	14	14	14
Overige vis (inclusief haring, enzovoort)	19	24	18	19	17	15	10
Totaal	81	91	80	75	73	70	62
a) Voorlopige cijfers. Bron: Informatienet.							

3.7 Ramingen kottervisse rij en visafslagen 2009

Het jaar 2009 kenmerkt zich vooral als het jaar van de lage prijzen voor verse vis, garnaal en kreeftjes. Daardoor blijven de opbrengsten fors achter. De quota voor 2009 liggen op een hoger niveau dan voorgaande jaren en de vangst en aanvoer van Noordzeevis lijkt per saldo nu 6% hoger uit te komen. De brandstofprijzen komen gemiddeld op een relatief laag niveau uit, zeker in vergelijking met die in de afgelopen 2 jaar.

Per saldo zullen zowel de opbrengsten als de kosten van de kottervloot lager uitkomen dan in 2008. De opbrengst wordt geschat op rond 225 mln. euro en het nettoresultaat op rond 0 of licht positief.

In deze paragraaf wordt, aan de hand van trends in externe factoren, de ontwikkelingen in de vloot, inzet, vangst- en kostengegevens over het eerste halfjaar van 2009 een zo goed mogelijke inschatting gegeven van de resultaten over het gehele jaar 2009.

Quota

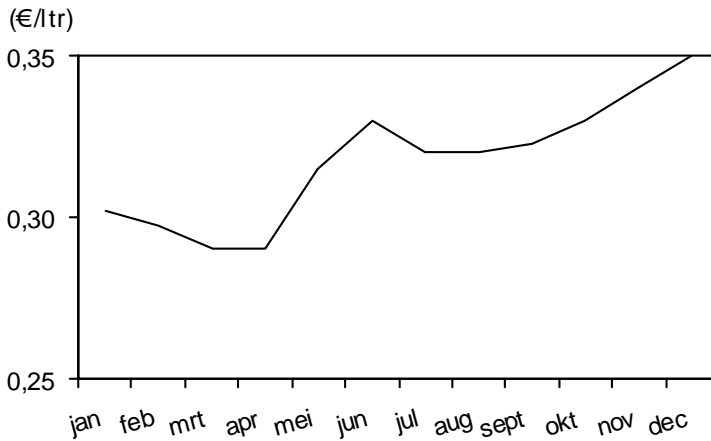
De meeste quota voor vis liggen in 2009 op een hoger niveau dan in het jaar ervoor. De vissers merken ook aan hun vangsten dat er meer vis in de Noordzee rondzwemt. Ook in 2009 is Nederland enkele kleine quota ruiltransacties met andere EU-landen aangegaan maar waren beperkt van omvang in vergelijking met die in andere jaren. In combinatie met de verkleining van de vloot (na de sanering in 2008) biedt dit een aanzienlijke vergroting van de vangstmogelijkheden van de overgebleven kotters ten opzichte van de situatie in 2008. De platviskotters kunnen per schip ongeveer 20% meer aanvoeren. Een belangrijk deel van deze vangstmogelijkheden kan echter alleen benut worden door quantum te huren van niet meer actieve vissers. Kopen van quota is voor de meeste kottervissers geen optie vanwege de hoge of slechte financiële positie.

Olieprijzen

In 2009 is de gasolieprijs in het eerste halfjaar aan de relatief lage kant geweest in vergelijking met afgelopen twee jaar.

Figuur 3.5

Ontwikkeling maandelijkse gasolieprijs voor de kottervloot 2008 a)

a) Voorlopige cijfers.

Bron: Informatienet.

De prijs varieerde van januari tot en met september tussen de 29 en 33 eurocent per liter. Na augustus is de prijs weer iets gestegen en er wordt van uitgegaan dat deze lichte stijging aan het eind van het jaar nog iets doorzet.

Waarschijnlijk komt de gemiddelde gasolieprijs uit rond 33 eurocent per liter voor het gehele jaar 2009. Dat betekent een rond 36% lagere prijs dan in 2008.

Vloot, capaciteit en inzet

Het aantal schepen in de vloot, per eind december 2009, komt per saldo ongeveer gelijk uit aan dat van vorig jaar (iets meer dan 300 kotters). Begin 2008 is er fors gesaneerd in de boomkorvloot en sindsdien is de samenstelling van de vloot en de capaciteit redelijk stabiel.

De inzet van de vloot komt waarschijnlijk niet hoger uit dan die in het jaar ervoor. Geschat wordt dat er niet meer dan rond 44 mln. pk-dagen zullen worden gemaakt. In verband met het EU-platvisieplan zou die elk jaar 10% moeten afnemen, maar kennelijk heeft de sanering zoveel ruimte in de zeedagen gezorgd zodat die in 2008 niet zijn opgemaakt.

Opbrengsten, aanvoer en prijzen

De kottervloot ziet de opbrengsten waarschijnlijk dalen van 252 naar 225 mln. euro. De verlaging is vooral een gevolg van de lagere visprijzen die de vissers krijgen op de visafslagen. De vraag naar verse Noordzeevis is, mede door de financiële crisis, sterk teruggelopen, waardoor handel en verwerking zich genoodzaakt zien om lagere prijzen voor de vis te betalen.

Van alle belangrijke vissoorten zoals tong, schol, kabeljauw, tarbot en griet wordt meer aangevoerd. De aanvoer van alle verse vis samen lijkt ongeveer 6% hoger uit te komen in vergelijking met 2008. De benutting van de nationale quota verloopt redelijk volgens schema. De aanvoer van garnalen lijkt rond 20% hoger uit te gaan komen in 2009 terwijl die van langoustine juist tegen lijkt te vallen, net als in 2008.

De prijzen van alle vissoorten liggen gemiddeld lager dan vorig jaar. Een voorzichtige schatting laat een 16% lagere prijs zien. De prijs van tong neigt naar gemiddeld 9,50 euro per kilogram te gaan. Dit is ongeveer 0,34 euro lager dan in 2008, ondanks een stijging in de aanvoer van de relatief duurdere grotere sorteringen. Een verdubbeling van de aanvoer van de grootmiddelsortering heeft (mede) geleid tot een maar liefst 6 euro lagere prijs per kilogram voor deze sortering. Vooral de prijs van schol is substantieel gedaald. Verwacht wordt dat de gemiddelde prijs niet boven de 1,40 euro per kilogram zal uitkomen, wat een verlaging is van minimaal 30%. Ook de prijs van garnalen is erg laag dit jaar. Over het gehele jaar wordt minimaal een 30% lagere prijs verwacht waardoor deze rond 2,70 euro per kilogram zal uitkomen. Dat is ruim 0,50 euro onder de geraamde kostprijs voor garnalenkotters. Ook de prijzen van kreeftjes zijn in 2009 fors omlaag gegaan. De gemiddelde prijs zal minimaal 25% lager uitkomen op rond 4 euro per kilogram.

Kosten en economisch resultaat

In 2009 zal het nettoresultaat van de kottersserie op ongeveer 0 of licht positief uitkomen. De vangsten per schip zijn weliswaar maar door een prijsprobleem vallen de besommingen lager uit. De kosten van brandstof zullen lager uitkomen doordat de gemiddelde prijs ervan lager uitvalt maar ook doordat er op brandstof wordt bespaard. Het olieverbrijkt loopt hard terug, zowel in totaal als verbruik per zeedag. De kosten voor de bemanning nemen daarentegen weer iets toe. Het ziet ernaar uit dat vooral de garnalenvissers gemiddeld op een verlies zullen uitkomen, vooral vanwege de lage prijs voor garnalen. Ook de boomkorvisserij zal gemiddeld op een klein verlies uitkomen, evenals de twinrigvisserij op kreeftjes. De twinrigvisserij op platvis en de flyshootvisserij lijken gemiddeld op een positief resultaat uit te komen. De sinds kort breder geïn-

troduceerde puls- en sumwingvisserij lijken perspectief te geven voor positieve resultaten in de toekomst voor de platvisvisserij.

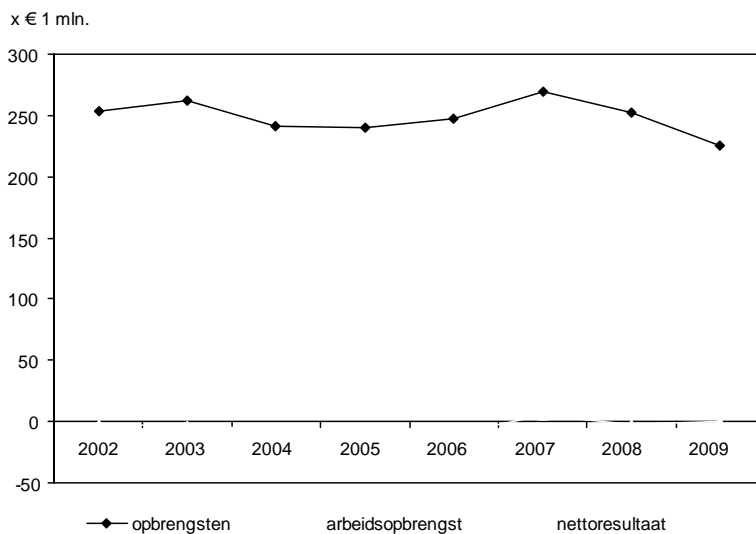
Toekomstige ontwikkelingen

De in 2008 in gang gezette ontwikkelingen met betrekking tot energiebesparing en verduurzaming van de visserij beginnen de eerste vruchten af te werpen. Individuele kotters bewerkstelligen thans met verschillende innovaties besparingen op brandstof uiteenlopend van 10 tot wel 30%, terwijl een uitschieter 45-50% realiseert. De ontwikkelingen op het gebied van met name de hydrorig-, eco-catcher, puls- en sumwingtechniek gaan nu snel en de verwachtingen zijn hoog gespannen bij een groot deel van de Nederlandse platvisvisserij.

Simpuls

Om optimaal te kunnen doorontwikkelen is het zaak dat nu meerdere kotters met de alternatieve methode worden uitgerust zodat sneller van elkaar en met elkaar kan worden geleerd hoe de techniek nog verder te verbeteren en te optimaliseren.

Figuur 3.6 Trends in resultaten kottervisserij a)

a) Voorlopige cijfers 2008 en raming 2009.

Bron: Informatienet.

Het belang van verduurzaming is groot en de commerciële aantrekkelijkheid van de nieuwe technieken navenant. De in 2008 gestarte kenniskringen waarbinnen het ondernemerschap verder kan worden versterkt en samenwerking meer kans van slagen kan worden geboden spelen een belangrijke rol bij de ingezette innovaties waardoor de kottervisserij weer winstgevend moet worden gemaakt.

Outrig

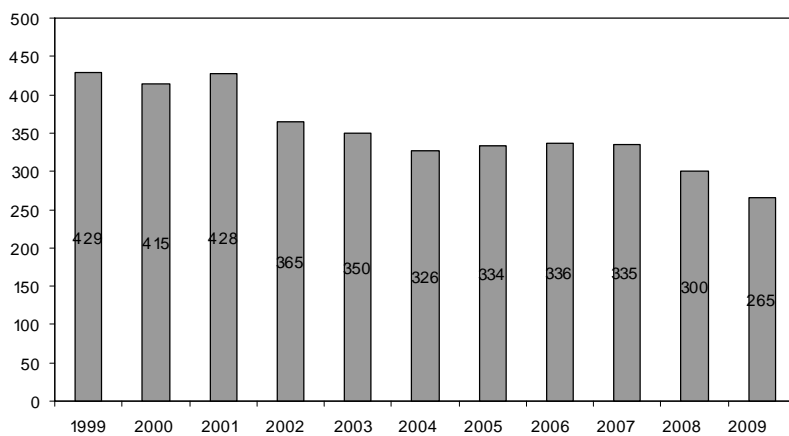
Visafslagen

Het volume aangevoerde vis op de Nederlandse visafslagen zal in 2009 naar schatting rond 6% hoger uitkomen dan in 2008, rond 92.000 ton. Tot en met augustus kwam het aanvoervolume (inclusief de aanvoer van buitenlands gevlagde schepen) uit op 58.000 ton vis en garnalen, ruim 2.100 ton hoger (bijna 4%) in vergelijking met voorgaand jaar. De aanvoer van schol lag bijna 10% hoger, die van tong ruim 6% en die van garnalen 30%. De grotere aanvoer zal de algemeen veel lagere prijzen niet kunnen compenseren waardoor de omzet op de afslagen naar schatting rond 265 mln. euro zal uitkomen (-12%)

Net als vorig jaar verwacht ook nu de grootste afslagcombinatie van Nederland (Urk/Harlingen) een aanzienlijk lagere omzet, terwijl andere afslagen zoals die in IJmuiden en de UFA (Stellendam, Scheveningen en Colijnsplaat) een gelijke of per saldo iets hogere omzet verwachten.

Figuur 3.7

Omzet visafslagen Nederland a)

a) Raming voor 2009.

Bron: Informatienet.

4 Kottervisserij: financiële positie

4.1 Aantal bedrijven

Per het eind van het jaar waren 278 bedrijven met Nederlands gevlagde kotters actief. Daarvan exploiteerden 13 rederijen kotters. Vijf rederijen waren actief met 3 of meer kotters. Als gevolg van de saneringsronde in 2008 daalde het aantal kottervisserijbedrijven per saldo met 7. Het aantal bedrijven (rederijen) met meer dan 1 kotter halveerde bijna tot nog maar 18 bedrijven.

In deze cijfers zijn buitenlands gevlagde schepen niet opgenomen. Vooral bedrijven op Urk, maar ook Den Helder, Zoutkamp, Katwijk, Wieringen en Goedereede exploiteren kotters onder Engelse, Duitse, Belgische en Deense vlag, al of niet in combinatie met Nederlands gevlagde schepen.

De gemeenten Urk en Wieringen (Den Oever) zijn goed voor een derde van het aantal bedrijven en het aantal schepen terwijl ruim 21% van de vloot geregistreerd staat in de gemeenten Goedereede, Texel en Den Helder samen.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)
Totaal a)	323	308	303	288	283	285	278
Waarvan:							
- met meer schepen	49	47	45	40	37	34	18
- met 1 schip t/m 300 pk	187	185	183	180	180	177	183
- met 1 schip 301-1.500 pk	13	12	11	9	9	16	16
- met 1 schip boven 1.500 pk	74	64	64	59	57	58	61
a) Voorlopige cijfers. Bron: Informatienet.							

4.2 Financiële positie van de sector

Per 1 januari 2008 was het totaal langreemd vermogen met bijna 4% toegenomen tot rond 241 mln. euro. Gedurende het jaar 2008 zal dit bedrag af zijn genomen, vooral door het effect van de afwikkeling van de saneringsronde die begin 2008 heeft plaatsgevonden. De investeringen namen toe met 9 mln. euro en kwamen uit op een bedrag van 13 mln. euro. Het investeringsniveau ligt nog ver beneden het langjarig gemiddelde van meer dan 20 mln. euro per jaar. De

gemiddeld langlopende schuld per bedrijf lag ongeveer op hetzelfde niveau als in 2007 en kwam uit op rond 850.000 euro.

Tabel 4.2		Investerings en vreemd vermogen in de kottervisserij (x mln. euro)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)	
Investerings b)	32	32	21	6	25	4	13	
Totaal lang vreemd vermogen	239	235	248	260	242	233	241	
Idem, per bedrijf	0,74	0,76	0,82	0,90	0,85	0,82	0,85	

a) Voorlopige cijfers; b) Bruto-investeringen in schepen, exclusief elektrische apparatuur en dekwerktuigen; peildatum: jaar van in de vaart brengen; exclusief investeringen in vangstrechten.
Bron: Informatienet.

In de liquiditeitspositie is in 2008 niet veel veranderd ten opzichte van het voorgaande jaar. De brutokasstroom nam af met 6 mln. euro maar de financieringslasten (het bedrag aan aflossing van leningen en betaalde rente) namen eveneens af, met 10 mln. euro. Daardoor kwam de nettokasstroom uit op rond 2 mln. euro positief (tabel 4.3).

Businessplannen

De door de kottervloot ingezette verduurzaming van de visserij, die de sector ook weer financieel gezond moet maken, vraagt om gerichte investeringen.

Visserijbedrijven ondervinden veel problemen bij het verkrijgen van financiële middelen daarvoor. Investerings in andere visserijmethoden, in vermindering van energieverbruik, zuinigere motoren, maar ook in markt en afzet van vis zijn noodzakelijk om een gezonde toekomst tegemoet te kunnen gaan. Veel bedrijven hebben de slag van kostenverlaging achter de rug maar moeten nu vooral vooruit met bijvoorbeeld vernieuwende en innovatieve visserijmethoden.

Tabel 4.3   Nettoresultaat, bruto- en nettokasstroom voor de kottervisserij (x mln. euro)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)
Nettoresultaat	-4	-4	-6	-11	-10	5	-2
+ Afschrijving	3	38	36	34	34	27	23
+ Berekende rente tot. verm.	8	8	5	4	4	5	10
Brutokasstroom	41	42	35	27	28	37	31
- aflossingen	34	35	34	30	30	29	22
- betaalde rente b)	10	10	10	9	9	11	7
Nettokasstroom uit exploitatie	-3	-3	-9	-12	-11	-3	2

a) Voorlopige cijfers; b) Rentepercentage in de betreffende jaren respectievelijk 5,8, 5,3, 4,5, 3,8, 3,7, 3,5 en 4,1.
Bron: Informatienet.

4.3 Financiële positie per pk-groep

Het gemiddeld vreemd vermogen bij bedrijven met kotters met een motorvermogen kleiner dan 300 pk liep in 2008 met 86.000 euro fors terug (-23%). De meeste garnalenbedrijven hadden in 2007 een relatief goed resultaat behaald. De brutokasstroom verdubbelde ruim terwijl de financieringslasten gemiddeld iets lager uitkwamen in vergelijking met het jaar ervoor. De nettokasstroom veranderde van -21.000 euro naar 26.000 euro.

De bedrijven met een grotere koter (meer dan 1.500 pk) zagen het vreemd vermogen gemiddeld met bijna 50.000 euro oplopen. De brutokasstroom kwam wel iets hoger uit maar met name het hogere bedrag aan aflossingen veroorzaakte een ongeveer gelijke negatieve nettokasstroom van rond 11.000 euro.

De groep bedrijven met meerdere kotters halveerde ten opzichte van het jaar ervoor. Het vreemd vermogen nam af met bijna 100.000 euro en de brutokasstroom verbeterde fors met ruim 130.000 euro. De aflossingen namen af met bijna 70.000 euro en de gemiddelde nettokasstroom kwam uit op bijna 200.000 euro.

Tabel 4.4

Gemiddeld vreemd vermogen en nettokasstroom per 1 januari
per bedrijf 2008 a) en 2007 (x 1.000 euro)

	Bedrijven met één schip b)				Bedrijven met meer schepen	
	t/m 300 pk		boven 1.500 pk			
	2008	2007	2008	2007	2008	2007
Vreemd vermogen op lange termijn per 1 januari	286	372	1.125	1.077	1.682	1.778
Brutokasstroom	73	32	193	183	470	336
- aflossing	36	37	156	145	188	256
- rente c)	12	16	47	46	87	79
Nettokasstroom	26	-21	-11	-8	196	1

a) Voorlopige cijfers; b) Door afname van het aantal schepen in de groep 301-1500 pk zijn voor deze groep geen betrouwbare gegevens meer beschikbaar. Over 2007 en 2006 was de nettokasstroom van deze groep gemiddeld positief; c) Rentepercentage (gemiddelde rente voor hypotheek onroerend goed) 4,6% voor 2008 en 4,1% voor 2007.

Bron: Informatienet.

5 Grote zeevisserij

5.1 Algemeen

De Nederlandse trawlvloot heeft 2008 afgesloten met een verlies van bijna 4 mln. euro. De drie daaraan voorafgaande jaren leverden nog een positief resultaat op van gemiddeld 4 mln. euro.

De visserij in EU-wateren (Noord-Europa) liep goed, die in de Pacific en bij Mauritanië minder goed. De prijzen van diepgevroren vis stegen weliswaar fors, maar de sterk toegenomerkosten konden daarmee niet worden gedekt. De opbrengst nam toe met 7 mln. euro tot een bedrag van 142 mln. euro (+5%), terwijl de totale kosten toenamen met 18 mln. euro tot een bedrag van 146 mln. euro (+15%). De pelagische trawlers voerden 50.000 ton minder vis aan in 2008. De gemiddelde bemanning op een vrieshektrawler kwam ook in 2008 uit op 36 opvarenden waardoor de werkgelegenheid op eenzelfde peil lag als in het jaar ervoor.

Internationale activiteiten

De Nederlandse rederijen exploiteren ook een aantal omgevlagde schepen, met name onder de vlag van Duitsland, Engeland en Frankrijk maar ook onder de vlag van Litouwen en IJsland. Bedrijfs- en economische gegevens daarover ontbreken waardoor opbrengsten, kosten en resultaten van niet-Nederlands gevlagde schepen onbekend zijn. De reders hebben ook buiten Europa deelname- of eigendomsbelangen in visserijbedrijven en/of -schepen.

De Nederlandse pelagische bedrijven vormen een sector met geïntegreerde activiteiten. Zowel de vangst, de opslag, het transport als de marketing en de verkoop van diepgevroren vis behoren tot de bedrijfsactiviteiten. In dit hoofdstuk wordt verder alleen ingegaan op de visserijactiviteiten onder Nederlandse vlag van de sector en de economische uitkomsten ervan. Alle door de grote zeevisserijsector aangelande pelagische vis wordt diepgevroren aangevoerd.

5.2 Quota en vangstmogelijkheden

De Europese quota voor de pelagische vissoorten haring, makreel en blauwe wijting waren in 2008 (fors) lager dan in het jaar daarvoor. Die van haring daalde met 31% tot bijna 54.000 ton, die voornakreel met 11% tot iets meer dan

22.000 ton en die voor blauwe wijting daalde met 41% tot iets meer dan 33.000 ton. Het quotum voor horsmakel nam daarentegen toe met 21% tot ruim 62.000 ton. Per saldo liepen de vangstmogelijkheden voor de belangrijkste quota terug met 27% (zie figuur B1.1). Naast visserij op gequoteerde vissoorten in EU-wateren en in Afrikaanse wateren (Mauritanië, op contractbasis met een vastgestelde maximumvangsthoeveelheid), waren in 2008 ook enkele schepen actief in de Pacific (Stille Zuidzee), in de buurt van Chili.

5.3 Vloot en investeringen

In 2008 zijn 14 diepvriestrawlers actief geweest (tabel 5.1). De vloot had dezelfde samenstelling als in het jaar ervoor maar aan het eind van het jaar werd één trawler omgevlagd naar Ierland.

In 2008 werd wederom weinig (rond 1 mln. euro) geïnvesteerd in vernieuwing (nieuwbouw) en/of grootscheepse aanpassingen van schepen.

Het totaalmotorvermogen bleef gelijk aan ruim 107.000 pk, en de bruto-inhoud (in GT's) van de vloot bleef gelijk aan bijna 72.000 GT. Het gemiddelde motorvermogen bedroeg rond 7.700 pk per schip en het gemiddelde Gross Tonnage (GT) bedroeg ruim 5.100 ton. De gemiddelde lengte van de schepen bedroeg 103 meter waarbij acht van de 14 schepen een lengte hadden van minimaal 110 meter. De grootste trawler had een lengte van bijna 145 meter. De kleinste schepen in de pelagische vloot hadden een lengte van bijna 56 meter (Wiron-trawlers).

De gemiddelde leeftijd van alle trawlers kwam uit op 17 jaar. De oudste trawler was 28 jaar oud terwijl de jongste schepen een leeftijd van 6 jaar hadden.

Trawler

Tabel 5.1		Enkele kengetallen van de grote zeevisserij						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)	
Aantal schepen (per ultimo)	17	17	17	15	13	14	14	
Motorvermogen (x 1.000 pk)	135	135	135	116	95	107	107	
Bruto-inhoud (x 1.000 GT)	90	90	90	79	66	72	72	
Investerings (x mln. euro)	34	4	1	3	3	5	1	
Aantal opvarenden	586	613	613	560	465	508	508	
Besomming (x mln. euro)	126	143	131	137	125	134	142	
Aanvoer (x 1.000 ton)	368	441	444	468	378	397	347	
a) Voorlopige cijfers.								
Bron: Informatienet, in samenwerking met Redersvereniging.								

5.4 Inzet en aanvoer

In 2008 is het totaal aantal zeedagen ongeveer gelijk geweest aan die in het jaar ervoor. Het gemiddeld aantal zeedagen per schip kwam in 2008 uit op ruim 260. In GT-dagen gerekend kwam de totale inzet uit op bijna 20 mln. De inzet in West-Afrikaanse wateren (hoofdzakelijk op sardine en sardinella) kwam uit op 4 mln. GT dagen, 20% van het totaal (in 2007 was dat 18%). Drie trawlers hebben in deze wateren gevist waarvan één schip het gehele jaar. De twee jaar geleden ingezette ontwikkeling van de visserij in de zuidelijke Pacific (op vooral horsmakreel) kwam uit op 22% van het totaal aantal GT-dagen. De kleinere schepen van de grote zeevisserijvloot (Wiron-trawlers van Jaczon) hebben ook in 2008 weer enkele weken de traditionele matjesharingvisserij uitgeoefend, in de maanden mei en juni. De inzet op en de aanvoer van deze haring was zeer beperkt van omvang maar wel succesvol.

De aanvoer van diepgevroren vis nam in 2008 af met 50.000 ton (-13%) tot 347.000 ton. De gemiddelde aanvoer per zeedag per schip nam af met 9% tot ruim 95 ton vis. De aanvoer van haring (inclusief *Atlantic-Scandiana* sloeharing) halveerde bijna (-44%) en kwam uit op 56.000 ton. De aanvoer van blauwe wijting daalde licht. Door quotaruil bleef de aanvoer ervan met ruim 78.000 ton licht beneden die van het jaar ervoor (-3%). De aanvoer van sardinella's kwam 9% hoger uit en nam toe tot een hoeveelheid van bijna 70.000 ton. Van horsmakreel werd iets minder aangevoerd, in totaal ruim 101.000 ton, een daling van 3%. De totale aanvoer van makreel (diverse soorten) daalde met 23% en kwam uit op ruim 23.000 ton.

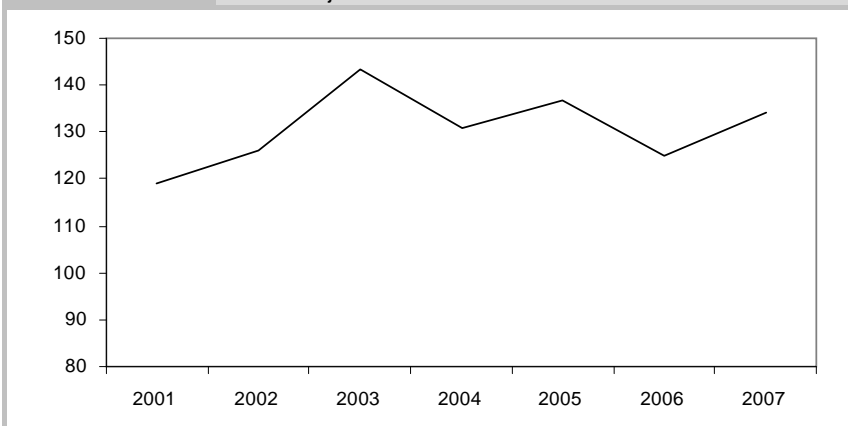
5.5 Besomming, kosten en resultaat

In 2008 werd een totale aanvoerbepomming van bijna 142 mln. euro behaald, een toename van 7 mln. euro (+5%) ten opzichte van 2007 (tabel en figuur 5.1). De vissoorten haring, makreel, horsmakreel, blauwe wijting en sardinella waren samen goed voor 94% van de totale opbrengsten. De gemiddelde visprijs kwam 28% hoger uit dan in het jaar ervoor. De gemiddelde tonnageprijs bedroeg 410 euro (320 euro in 2007).

Figuur 5.1

Ontwikkeling van de besomming (mln. euro) in de grote zeevisserij

Bron: Informatienet en Redersvereniging.

De totale kosten namen toe met 15% en bedroegen 146 mln. euro. De belangrijkste kostenpost is brandstof. De kosten ervan namen toe met 7 mln. euro tot een bedrag van 32 mln. euro. De brandstofkosten kwamen uit op 29% van de technische kosten. Gerekend naar de totale opbrengsten kwamen de kosten voor brandstof uit op 23% (in 2007 was dat 19%).

Na aftrek van alle exploitatiekosten kwam het bruto-overschot in 2008 uit op bijna 12 mln. euro (5 mln. euro lager dan in 2007). Na aftrek van de (fiscale) afschrijvingen en de rente op hypotheekleningen resteerde een negatief resultaat van 3,8 mln. euro tegenover 6,1 mln. euro positief in 2007. In de drie jaren vóór 2008 kwam het resultaat uit op gemiddeld rond 4 mln. euro positief per jaar.

Tabel 5.2

Sectorresultaat grote zeevisserij (x mln. euro)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 a)
Besomming	126,1	143,3	130,9	136,6	125,1	134,5	141,6
Af: technische kosten	104,5	105,5	105,3	99,9	85,3	92,7	109,2
Arbeidsopbrengst	21,6	37,8	25,6	36,7	39,8	41,8	32,4
Waarvan:							
- lonen en sociale lasten	32,3	36,9	35,3	35,5	33,0	35,7	36,2
- nettoresultaat	-10,7	0,9	-9,7	1,2	6,8	6,1	-3,8

Bron: Informatienet, in samenwerking met Redersvereniging.

5.6 Ramingen grote zeevisserij 2009

Quota

De Europese quota voor de pelagische vissoorten haring en blauwe wijting zijn voor 2009 fors lager dan in voorgaande jaren. De quota voor haring daalde met 11% tot 48.000 ton en die voor blauwe wijting met maar liefst 58% tot nog geen 14.000 ton. Het quotum voor makreel is daarentegen gestegen met 37% tot bijna 31.000 ton. Per saldo mag er in 2009 rond 10% minder vis van de belangrijkste gequoteerde soorten worden aangevoerd (in 2008 was dat 27% minder ten opzicht van het jaar ervoor). Naast visserij in EU-wateren en in Afrikaanse wateren (Mauritanië) zijn enkele schepen ook in 2009 weer actief in de Pacific.

Olieprijs

De stookolieprijs is, net als de gasolieprijs, met ongeveer 25-30% gedaald waardoor de brandstofkosten lager uit zullen vallen.

Vloot, capaciteit en inzet

In het najaar van 2009 zullen twee schepen, die in 2007 door omstandigheden uit de vaart waren genomen, na een volledige herbouw operatie weer in de vaart worden gebracht. De investeringen hierin belopen tientallen miljoenen euro's. De capaciteit zal daardoor weer in de buurt van die in het jaar 2005 komen. Geschat wordt dat de totale inzet in 2009 ongeveer 10% hoger zal uitvallen in vergelijking met 2008.

Opbrengst, kosten en economisch resultaat

De totale opbrengsten lijken aanzienlijk lager uit te komen. Een voorzichtige schatting laat een 10 mln. lagere besomming zien. Oorzaak is vooral dat er veel minder pelagische vis gevangen en aangevoerd mag worden. De prijzen voor diepgevroren vis liggen gemiddeld op hetzelfde niveau als voorgaand jaar. Door ook iets lagere kosten maar hoge afschrijvingen zal het nettoresultaat per saldo uitkomen op ongeveer 5 à 10 mln. euro negatief.

6 Overige kleine zeevisserij

6.1 Algemeen

In dit hoofdstuk wordt dit jaar voor het eerst de overige kleine zeevisserij kort beschreven. Ook worden economische resultaten gepresenteerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de standwantvisserij, andere zeevisserijen en niet-actieve schepen). De omvang van dit onderdeel van de visserijsector en de economische resultaten ervan zijn bepaald op basis van resultaten van enquêtes die aan alle eigenaars van kleine schepen zijn toegestuurd die volgens logboekgegevens een opbrengst hadden van minder dan 50.000 euro. Aan de hand van deze enquêtes is een totaaloverzicht gemaakt van de standwantvisserij en de andere zeevisserijen. Vooral de standwantvisserij met kleine schepen is de afgelopen jaren sterk in opkomst binnen de Nederlandse visserij, maar sinds september 2009 is deze in haar groei beperkt door maximering van het aantal licenties en het aantal netten per licentie.

Overige kleine zeevisserij

De overige kleine zeevisserijen bestaand uit 388 vaartuigen (tabel 6.1), waarvan 217 vaartuigen als actief werden beschouwd. Het totaal motorvermogen bedroeg 54.000 pk waarvan bijna 27.000 pk op enigerlei wijze actief werd ingezet (tabel 6.2).

Tabel 6.1		Overige kleine zeevisserijvloot (per 31 december)	
Aantal schepen		2008	
Staadwantsvisserij		66	
Andere zeevisserij b)		151	
AANTAL ACTIEVE VAARTUIGEN			217
Aantal inactieve vaartuigen		177	
TOTAAL OVERIGE KLEINE ZEEVISSERIJ			388
Bron: LNV Directie Visserij; Scheepvaartinspectie; Informatienet en LEI-enquête.			

In de Nederlandse zeevisserij waren 66 kleine staadwantschepen actief en 151 schepen namen deel aan andere zeevisserijen. De laatste groep schepen wordt gebruikt voor zeer uiteenlopende activiteiten, zoals schelpdiervisserij op de Noordzee, visserij met vaste tuigen op kreeft en paling in de kust- en delta-zone, visserij met zegen op spiering, enzovoort. Daarnaast is er ook nog een grote groep schepen (177) die niet actief is, dat wil zeggen dat deze schepen geen enkele (geregistreerde) visreis hebben gemaakt. Dit kan onder meer ook betekenen dat de vaartuigen als bijboot worden gebruikt voor een ander schip.

Tabel 6.2		Overige kleine zeevisserijvloot (per 31 december)	
Motorvermogen (x 1.000 pk)		2008	
Staadwantsvisserij		10,2	
Andere zeevisserij b)		16,6	
ACTIEVE VAARTUIGEN			26,8
Inactieve vaartuigen		27,2	
TOTAAL OVERIGE KLEINE ZEEVISSERIJ			54,0
Bron: LNV Directie Visserij; Scheepvaartinspectie; Informatienet en LEI-enquête.			

Aan de hand van uitkomsten van de enquête is berekend dat de actieve overige kleine zeevisserijvloot een opbrengst heeft gerealiseerd van naar schatting rond 10,6 mln. euro en een positief netto resultaat is behaald van circa 3,5 mln. euro in 2008 (tabel 6.3). De staadwantsvisserij was goed voor 35% hiervan en de overige kleine zeevisserijen voor 65%.

De mate van activiteit in zowel de staadwantsvisserij als in de overige kleine zeevisserijen liep erg uiteen. Het aantal bedagen per schip varieerde bijvoorbeeld van 3 tot 115 dagen en opbrengsten per schip varieerden van 1.000 euro tot 320.000 euro.

Tabel 6.3 Raming sectorresultaat overige kleine zeevisserij (x mln. euro)	
	2008 a)
Brutobesomming	10,6
Totaalkosten	7,1
Nettoresultaat	3.5
Bron: LEI-enquête (2008).	

6.2 Standaardvisserij

De vloot

De totale standaardvisserijvloot bestond in 2008 uit 66 schepen. De leeftijd van de schepen was vrij homogeen verdeeld over de verschillende leeftijdsklassen (tabel 6.4). Ongeveer de helft van de schepen was ouder dan 20 jaar. Een groot deel (40%) van de schepen had een motorvermogen van minder dan 75 pk en slechts 14% van de schepen had een motorvermogen van meer dan 260 pk.

Tabel 6.4 Aantal vaartuigen in de standaardvisserij naar leeftijd en motorvermogen (per 31 december 2008)		
	Aantal schepen	%
Leeftijd		
0-10 jaar	15	23
11-20 jaar	16	24
21-30 jaar	20	30
Meer dan 30 jaar	15	23
Totaal	66	100
Motorvermogen (pk)		
<75	25	38
75-100	3	4
101-150	13	20
151-200	8	12
201-260	7	11
Meer dan 260	10	15
Totaal	66	100
Bron: LNV Directie visserij; Scheepvaart-Inspectie; Informatienet.		

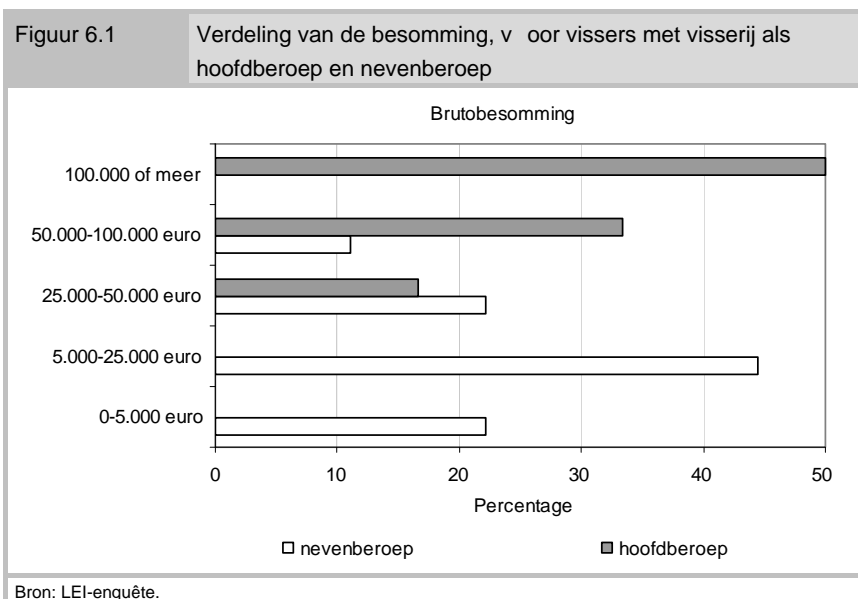
Resultaten staandwantvisserij

De totale besomming van de staandwantvisserij kwam uit op 4,8 mln. euro (tabel 6.5) terwijl de totale kosten uitkwamen op 3.6 mln. euro. Dat leverde een nettoresultaat op van 1,2 mln. euro. De variatie in besomming per schip was aanzienlijk, de laagste besomming bedroeg rond 1.000 euro en de hoogste rond 320.000 euro.

	Gemiddeld	Totaal
Brutobesomming	72	4.774
Totale kosten	54	3.591
Nettoresultaat	18	1.183

Bron: LEI-enquête (2008).

Voor ongeveer 45% van de staandwantvissers is visserij hun hoofdberoep (figuur 6.1). Deze vissers realiseerden een besomming van minimaal 25.000 euro in 2008 en de gemiddelde besomming lag op ongeveer 140.000 euro. De besomming van vissers die de visserij als nevenberoep aangaven lag veel lager; gemiddeld 27.500 euro.

Een groot deel van de kosten in de staandwantsvisserij bestaat uit bemanningskosten (35%) en onderhoudskosten (24%). Ten opzichte van de kottervisserij zijn de brandstofkosten hier relatief laag, slechts 12% van de totale kosten (tabel 6.6).

Kosten	Gemiddeld per schip	Totaal	In % van totaal
Bemanning	19	1.256	35
Brandstof	6	423	12
Onderhoud	13	858	24
Visrechten	0,5	33	1
Overige variabele kosten	7	467	13
Vaste kosten	8	554	15
Totale kosten	53,5	3.591	100

Bron: LEI-enquête (2008).

Werkgelegenheid

Er waren 136 personen werkzaam in de staandwantsvisserij (tabel 4). Gemiddeld werd er met circa 2 personen per schip gevaren. Het totaal aantal fte's (40) komt een stuk lager uit dan het aantal werkzame personen omdat een gedeelte van de schepen slechts zeer beperkt uitvaart (tabel 6.7).

Arbeid	Gemiddeld per schip	Alle schepen
Aantal opvarenden	2,1	136
Aantal fte	0,6	40
Hoofdberoep in %	44	

Bron: LEI-enquête.

Vangst

De staandwantsvissers voerden in 2008 metame tong en kabeljauw aan. In tabel 6.8 is weergegeven hoeveel de tota aanvoer bedroeg en hoeveel gemiddeld per soort werd aangevoerd.

Soort	Gemiddeld per schip	Alle schepen
Tong	4,3	167,1
Kabeljauw	3,3	136,4
Schar	1,8	68,2
Zeebaars	1,4	65,8
Harder	2,8	62,1
Wijting	4,0	40,3
Horsmakreel	3,6	24,9
Overige vis	16,0	105,9
Totaal aanvoer	37,2	670,7

Bron: Officiële logboek data: LNV-directie.

Waarde schepen en financiering

De geschatte gemiddelde waarde van een schip in de standwantsector was 166.000 euro (tabel 6.9). De geschatte totale waarde in de standwantvisserij kwam daarmee uit op circa 11 mln. euro. Een groot gedeelte van de schepen is gefinancierd met eigen vermogen, gemiddeld 84%.

	2008
Gemiddelde waarde	166
Totale waarde	10.940
Gefinancierd met eigen vermogen in %	83

Bron: LEI-enquête (2008).

6.3 Andere kleine zeevisserijen

Naast de standwantvisserij vinden op de Noordzee in de kustzone diverse andere kleine zeevisserijactiviteiten plaats. In tabel 6.10 is de variëteit aan kleine gespecialiseerde zeevisserijen weergegeven en hoe dit onderdeel van de vloot is opgebouwd. Het grootste deel van de andere kleine zeevisserijen vist met

² De aanvoergegevens komen uit de officiële logboekdatabase. Deze data kwamen niet in alle gevallen overeen met de aanvoergegevens die genoemd werden in de enquête. Dit kan mogelijkwijs veroorzaakt zijn door administratieve problemen.

passieve tuigen en vaart met schepen kleiner zijn dan 12 meter. Er wordt voornamelijk met fuiken, kubben en hengels gevisst. In deze groep schepen is ook de overige schelpdiervisserij opgenomen, enkele kleine schepen die de boomkorvisserij uitoefenen en een aantal schepen die passieve en actieve visserijmethoden combineren, de zogeheten polyvalente visserijschepen.

Tabel 6.10 Aantal schepen in de andere kleine zeevisserijen		
Visserijmethode	Lengte schip	Aantal schepen
Boomkor	12-24 meter	10
Schelpdier	0-40 meter	16
Passieve tuigen	0-12 meter	112
Polyvalente visserij	12-24 meter	9
Overige tuigen	0-40 meter	4
Totaal	0-40 meter	151

Bron: LNV Directie Visserij; Scheepsvaart-Inspectie; Informatienet en LEI-enquête.

De vloot

De omvang van de andere kleine zeevisserijen kwam uit op 151 schepen. Schepen zijn relatief oud (tabel 6.11). Bijna 40% van de schepen was ouder dan 20 jaar en een groot deel (54%) had een motorvermogen van minder dan 75 pk. Ongeveer 10% van de schepen had een motorvermogen van meer dan 260 pk (tabel 6.11). Het totaal motorvermogen van deze schepen bedroeg iets meer dan 27.000 pk.

Tabel 6.11 Aantal vaartuigen in de andere kleine zeevisserijen naar leeftijd en motorvermogen		
	Aantal schepen	%
Leeftijd		
0-10 jaar	38	25
10-20 jaar	54	36
20-30 jaar	26	17
>30 jaar	33	22
Totaal	151	100
Motorvermogen (pk)		
<75	82	54
75-100	9	6
100-150	17	11

Tabel 6.11 Aantal vaartuigen in de andere kleine zeevisserijen naar leeftijd en motorvermogen (vervolg)

	Aantal schepen	%
150-200	16	11
200-260	12	8
>260	15	10
Totaal	151	100

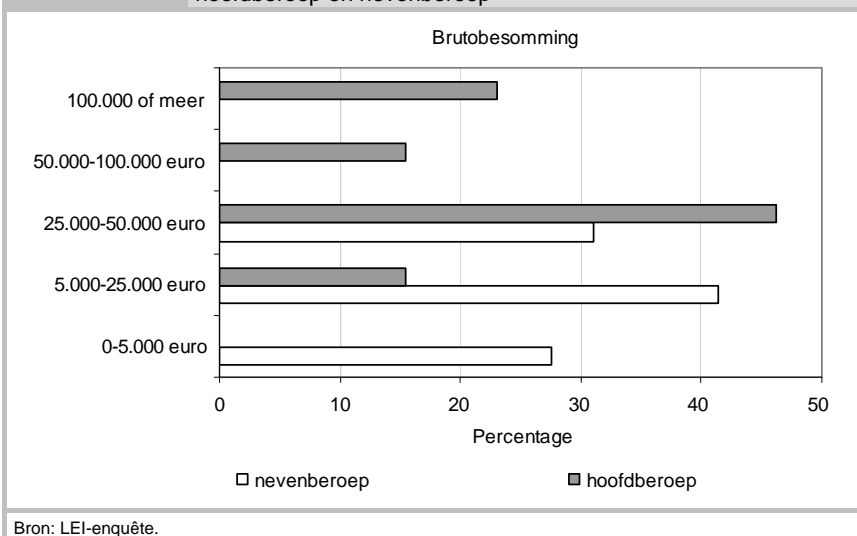
Bron: LNV Directie Visserij; Scheepsvaart-Inspectie; Informatienet en LEI-enquête.

Resultaten

Figuur 6.2 laat de geschatte gemiddelde besomming per schip zien van deze visserijen. Bijna 40% van de vissers gaf aan dat visserij een nevenberoep was en had een gemiddeld brutojaaropbrengst van minder dan 15.000 euro. Vissers voor wie de visserij hoofdberoep was, hadden gemiddeld een veel hogere opbrengst. Ongeveer 15% van de vissers gaf aan een besomming van minder dan 25.000 euro te hebben.

De totale opbrengstwaarde van de andere kleine zeevisserijen wordt geschat op rond 5,8 mln. euro.

Figuur 6.2 Verdeling van de besomming voor vissers met visserij als hoofdberoep en nevenberoep

Werkgelegenheid

In 2008 waren in totaal 307 personen werkzaam in de andere kleine zeevisserij. Het aantal werkzame personen in fte's lag echter veel lager omdat de meeste schepen slechts een beperkt aantal dagen op zee verbleven. De totale werkgelegenheid kwam uit op circa 90 fte.

Vangst

Gegevens over de vangst van deze schepen konden niet worden gereconstrueerd uit de verkregen informatie van de enquête, maar ook niet uit logboekgegevens. Een deel van de aangevoerde vis bestond hoogst waarschijnlijk uit niet gequoteerde vissoorten.

Waarde van de schepen en financiering

De gemiddelde waarde van een actief schip in de andere kleine zeevisserij werd geschat op rond 57.000 euro. De totale waarde van dit onderdeel van de vloot kwam uit op circa 10,9 mln. euro. Een groot gedeelte van de schepen is gefinancierd met eigen vermogen, het eigen vermogen wordt geschat op gemiddeld 90%. Alleen de schepen in de schelpdiersector zijn met minder eigen vermogen gefinancierd, ongeveer 70% (tabel 6.13).

		Gemiddelde waarde	Totale waarde	Gefinancierd met eigen vermogen
Boomkor	12-24 meter	12,5	125	100
Schelpdier	0-40 meter	111,4	860	70
Passieve tuigen	0-12 meter	53,8	6.021	87
Polyvalente tuigen	12-24 meter	100,0	900	100
Overige tuigen	0-40 meter	103,0	1.930	100
Totaal	0-40 meter	57,3	10.940	90

Bron: Informatienet en LEI-enquête.

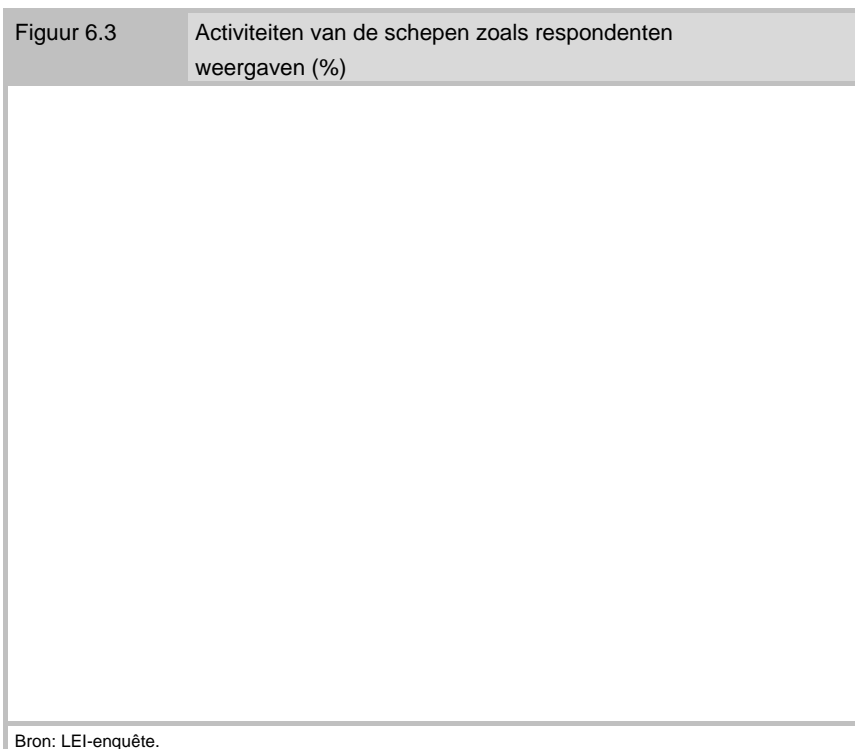
6.4 Niet-actieve schepen

Een aanzienlijke groep schepen (177) in de overige kleine zeevisserijvloot is niet actief geweest in 2008. Bijna de helft van de respondenten gaf aan dat het schip alleen gebruikt werd om quota op te parkeren. Daarnaast waren er ook

schepen als bijbootje of als vervoersschip in gebruik en werden deze niet voor de visserij gebezigd (figuur 6.3).

Karakteristieken van inactieve schepen

Een aanzienlijke groep schepen (177) in de vissersvloot is niet actief geweest in 2008. Bijna de helft van de respondenten die aangaven dat ze inactief waren gebruikten het schip alleen om quota op te parkeren. Daarnaast werden schepen ook gebruikt als bijbootje of als vervoersschip. Inactieve schepen zijn in het algemeen kleine en oude schepen, met een gemiddelde lengte van 11 meter en een gemiddelde leeftijd van 26 jaar. Het gemiddeld geïnvesteerd vermogen per schip is relatief laag (41.000 euro), maar het totaal geïnvesteerd vermogen in deze schepen is toch aanzienlijk (9,8 mln. euro).

7 Mosselcultuur

7.1 Algemeen

Het LEI verzamelt gegevens over de mosselcultuur aanvoersector op micro-economische schaal. Jaarrekeningen van bijna een kwart van het aantal mosselcultuurbedrijven met actieve schepen, aangevuld met onder andere aanvoergegevens van het Mosselkantoor in Yerseke, hebben ook dit jaar als basis gediend voor de uitkomsten en analyses in deze rapportage. Gezien de omvang van het panel moet dit worden gezien als een indicatieve analyse van de resultaten en de financiële positie van de sector.

Mosselzaadvisserij

De mosselsector streeft naar een jaarlijkse productie van 100 mln. kilo mosselen, waarvoor ongeveer 65 mln. kilo zaad nodig is. De Nederlandse mosselvloot heeft een structureel tekort aan mosselzaad en is tot nu toe zeer afhankelijk geweest van mosselzaadvisserij in met name de Waddenzee. In oktober 2008 is een convenant opgesteld waarbij het ministerie van LNV, de mosselsector en verschillende natuurbeschermingsorganisaties het eens zijn geworden over de transitie naar een duurzame mossel(zaad)visserij en natuurherstel in de Waddenzee. Dit convenant beoogt een geleidelijke afbouw van de mosselzaadvisserij en een overgang naar het gebruik van MZI's (Mossel Zaad Invanginstallaties). In maart 2009 is het plan van Uitvoering voor dit convenant gepresenteerd. Dit plan geeft invulling aan het transitieproces voor de verduurzaming waarbij ook ingezet wordt op natuurherstel. Zowel voor de voorjaars- als de najaarsvisserij op mosselen werd in 2009 door het ministerie van LNV een vergunning verleend. Een lopend onderzoek naar 'duurzame schelpdiervisserij', waaruit moet blijken wat de impact van de mossel(zaad)visserij op de natuur is, komt eind 2010 met uitkomsten.

Mosselzaad invanginstallaties

De afgelopen jaren is de sector op zoek gegaan naar alternatieve productiemethoden voor mosselzaad. Na diverse experimenten lijkt het nu dat MZI's uitkomst kunnen bieden en zaad voor een redelijke prijs kan worden geproduceerd. Deze installaties vangen mossellarven in waardoor deze kunnen opgroeien tot mosselzaad. Daarna kan het zaad meer uitgezet worden op (stabiele) kweekpercelen om uiteindelijk verdert te groeien tot consumptiemosselen.

Eind 2008 heeft LNV een startnotitie over het proces van opschaling van MZI's gepresenteerd. Belangrijk hierbij was de vraag welke locaties geschikt waren voor MZI's. Begin 2009 heeft een consultatieronde met alle belanghebbenden plaatsgevonden waarbij bleek dat vooral de garnalenvisserij nadeel zou kunnen ondervinden van opschaling van MZI's. In september 2009 is een voorstel voor het gefaseerde opschalingsbeleid in de periode 2010-2014 besproken waarbij ook locaties zijn voorgesteld voor MZI's in de Waddenzee, Oosterschelde en Voordelta. Een onderzoek naar de economische effecten van opschaling van de MZI's zal in november 2009 worden gepresenteerd door Beukers en Smit (2009, in voorbereiding). Ook is aangegeven welke ondernemers hiervoor in aanmerking komen. Het planproces dient eind 2009 afgerond te worden.

Mosselkotter

7.2 De vloot

In de samenstelling en omvang van de vloot kwam in 2008 geen verandering. De vloot telde 56 schepen (tabel 7.1).

De investeringen lagen in 2008 op een zeer laag niveau. Er werd geen enkel nieuw vaartuig in gebruik genomen en werden geen nieuwe motoren ingebouwd. Er werden 3 verbouwingen of renovaties uitgevoerd. De gemiddelde leeftijd van een mosselkotter kwam uit op ruim 30 jaar. Meer dan 40% van het aantal schepen was ouder dan 20 jaar. Slechts één zevende van de vloot was jonger dan 10 jaar. Het geregistreerde gemiddelde motorvermogen van een

mosselvaartuig kwam net als in 2007 tpbp 930 pk, Gross Tonnage per schip op 212 en de vaartuigen hadden een gemiddelde lengte van ruim 37 meter. Op de mosselvloot waren in 2008 naar ~~statting~~ net zo veel mensen werkzaam als in 2007, rond 170 mensen, inclusief meevarende eigenaren. De meeste opvarenden waren min of meer op fulltimebasis werkzaam.

Tabel 7.1		Aantal schepen in de mosselcultuur naar leeftijd en motorvermogen (31 december)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Ouderdom								
- 0-10 jaar	25	n.b.	n.b.	16	10	9	8	
- 11-20 jaar	23	n.b.	n.b.	21	24	25	23	
- Meer dan 20 jaar	21	n.b.	n.b.	27	26	22	25	
- Totaal	69	n.b.	n.b.	64	60	56	56	
Motorvermogen								
- 0-500 pk	13	n.b.	n.b.	4	2	2	2	
- 501-800	26	n.b.	n.b.	23	21	16	16	
- 801 pk en meer	30	n.b.	n.b.	37	37	38	38	
- Totaal	69	n.b.	n.b.	64	60	56	56	
Totaal motorvermogen (x 1.000 pk)	53,2	n.b.	n.b.	56,7	54,7	52,1	52,1	
Gemiddeld motorvermogen per schip (pk)	771	n.b.	n.b.	886	912	930	930	
Aantal opvarenden	208	n.b.	n.b.	194	182	170	170	

Bron: LNV Directie Visserij en Informatienet.

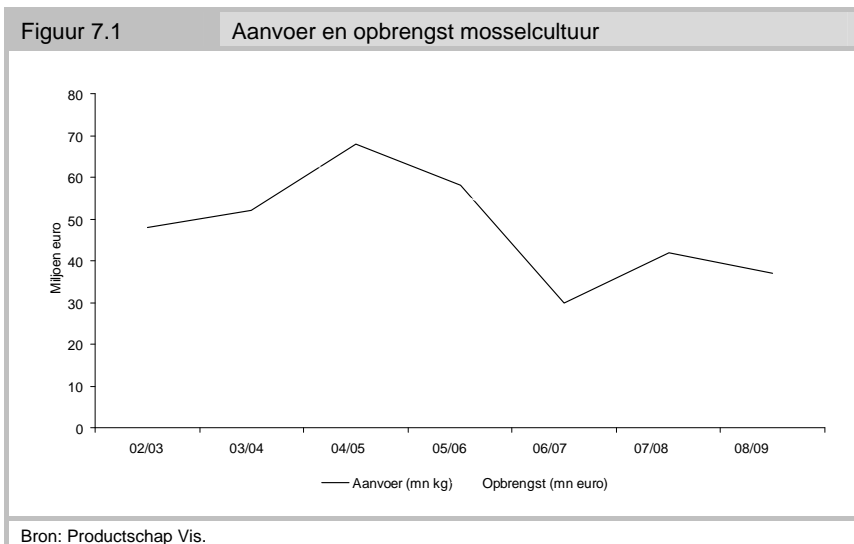
Omvang van de mosselcultuursector

De sector bestond per 31 december 2008 uit ongeveer hetzelfde aantal bedrijven als in voorgaand jaar, er waren 50 bedrijven die gezamenlijk 56 schepen exploiteerden. Een aantal grote kweekbedrijven houdt er naast visserij- ook handelsactiviteiten op na en zijn ~~in~~ geïntegreerde bedrijven. De Nederlandse mosselsector heeft ook belangen ~~in~~ kweekbedrijven die opereren onder vooral Engelse en Ierse vlag. De belangen ~~in~~ die bedrijven lijken de laatste paar jaar steeds verder te zijn toegenomen ~~maar~~ is geen inzage in de exacte omvang ervan.

7.3 Resultaten van de mosselcultuur

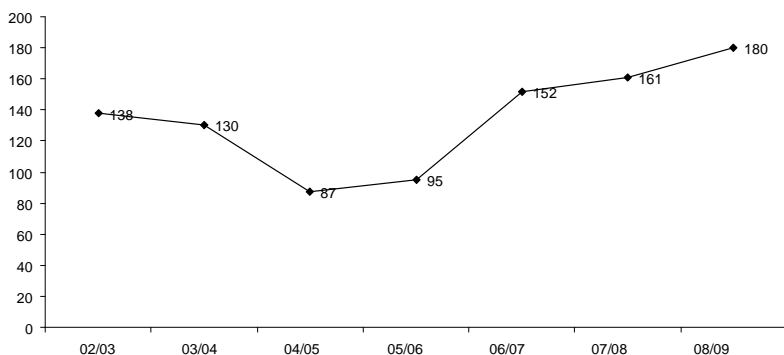
Dit jaar is voor de aggregatie van de resultaten in de mosselcultuur dezelfde berekeningsmethodiek gehanteerd als vorig jaar. Verondersteld is dat de kostenposten brandstof, pacht en onderhoud gerelateerd zijn aan de besomming terwijl de overige kosten van de sector gerelateerd zijn aan het aantal actieve schepen in de vloot.

De totale opbrengst van de aangevoerde mosselen op de veiling in Yerseke waren in het seizoen 2008/2009 vergelijkbaar met die van het seizoen ervoor. Omdat de technische kosten van de Nederlandse mosselvloot licht daalden, verbeterde het nettoresultaat dit seizoen met 2 mln. euro en kwam daardoor uit op ongeveer 29 mln. euro. Het nettoresultaat kwam daardoor uit rond hetzelfde niveau als in het seizoen 2004/2005 (figuur 7.2). De totale kosten (technische kosten plus arbeidskosten) bedroegen 40 mln. euro.

Figuur 7.2 Gemiddelde aanvoerprijs mosselen in euro/100 kg

Bron: Productschap Vis.

Tabel 7.2 Mosselcultuurramingen resultaten (x mln. euro)

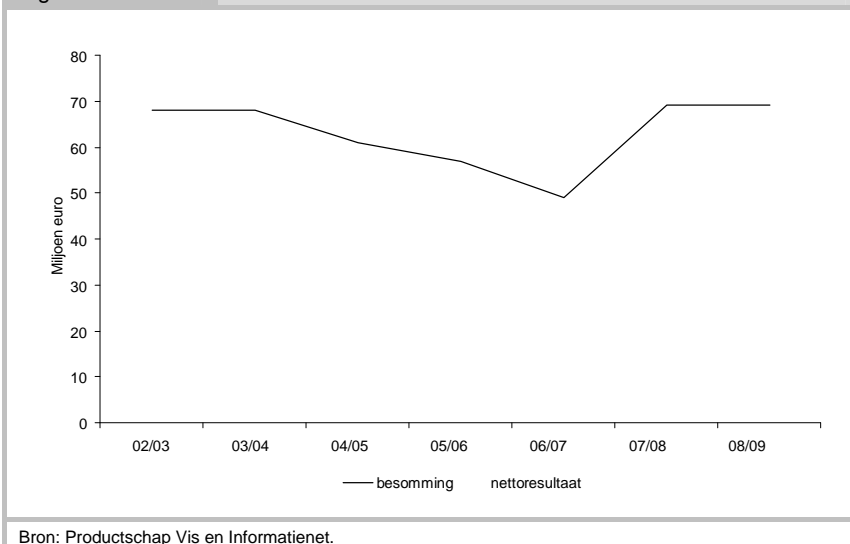
	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	08/09
Besomming a)	68	68	61	57	49	69	69
Af: technische kosten b)	23	24	25	27	31	34	32
Arbeidsopbrengst	45	44	36	30	18	35	37
Waarvan:							
- loon/sociale lasten	9	9	8	8	8	8	8
- nettoresultaat	35	35	28	22	10	27	29

a) Inclusief overige opbrengsten; b) Alle kosten, exclusief loon en sociale lasten.

Bron: Informatienet.

Afschrijvingen en rente hadden een aandeel van 17% in de totale kosten, terwijl pachtkosten voor percelen en onderhoudskosten op respectievelijk 14% en 11% uitkwamen. Brandstofkosten kwamen uit op 8% en de kosten voor zaad-/halfwasmosselen op 20% van de totale kosten. De loonkosten zijn ook dit jaar geraamd op basis van de normatieve lonen per werknemer en waren goed voor 19% van de kosten. De overige vaste kosten kwamen uit op 9% en de overige variabele bedrijfskosten (inclusief incidentele kosten en afschrijvingen goodwill) op 2% van de totale kosten.

Figuur 7.3 Resultaten mosselcultuur

7.4 Aanvoer en opbrengst

De aanvoer van mosselen kwam het afgelopen seizoen mei 2008-april 2009 uit op 37 mln. kg (tabel 7.3). Dit betekent een daling van 5 mln. kg ten opzichte van het seizoen 2007/2008.

Tabel 7.3 Aanvoer, opbrengst en prijs van mosselen op de veiling van Yerseke a)

	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	08/09
<i>Aanvoer (mn kg)</i>							
Zeeland	15	20	38	32	19	14	15
Waddenzee	33	32	30	26	11	28	22
Totaal	48	52	68	58	30	42	37
<i>Opbrengst (mln euro)</i>							
Zeeland	29	17	26	26	28	16	27
Waddenzee	38	50	34	30	18	50	39
Totaal	67	67	60	56	46	66	66

a) Hierin niet begrepen de door het Mosselonds opgenomen aanvoer en de aanvoer van Duitse mosselwekers.
Bron: Productschap Vis.

Tabel 7.3		Aanvoer, opbrengst en prijs van mosselen op de veiling van Yerseke a) (vervolg)						
	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	08/09	
<i>Gemiddelde prijs (euro/100kg)</i>								
Zeeland	190	85	69	82	144	118	180	
Waddenzee	114	159	110	111	169	182	180	
Totaal	138	130	87	95	152	161	180	

a) Hierin niet begrepen de door het Mosselfonds opgenomen aanvoer en de aanvoer van Duitse mosselkwekers.
Bron: Productschap Vis.

De daling in de aanvoer van mosselen werd bijna geheel veroorzaakt door minder aanvoer vanuit de Waddenzee (-6 mln. kilogram). De aanvoer vanuit Zeeland kende een lichte stijging maar is nog steeds laag in vergelijking met voorgaande jaren. Door een stijging van de gemiddelde mosselprijs met meer dan 10% bleef de totale veilingomzet met een bedrag van 66 mln. euro stabiel ten opzichte van het vorig seizoen.

7.5 Financiële positie

Net als voorgaande jaren was de financiële positie van de bedrijven in het panel goed; de bedrijven waren in het algemeen minstgevend en konden goed aan de aflossingsverplichtingen voldoen. Voor de mosselsector als geheel bleef het eigen vermogen op peil. De solvabiliteit (het eigen vermogen ten opzichte van het totale vermogen) per april 2009 wordt geëvalueerd op gemiddeld 0,33. Rond 65% van de bedrijven uit de mosselsector hebben positieve solvabiliteit. Deelnemingen in buitenlandse bedrijven zijn voor het bepalen van de vermogenspositie in dit hoofdstuk verder buiten beschouwing gelaten.

8 Oestersector

8.1 Algemeen

De Nederlandse oestersector teelt in de Oosterschelde en het Grevelingenmeer de Japanse oester (*Crassostrea gigas*) en de inheemse platte oester (*Ostrea edulis*). De Japanse oester wordt in de handel ook wel creuse genoemd. Sinds de uitbraak van de ziekte Bonamiasis in de Oosterschelde in het jaar 1980 en het Grevelingenmeer in het jaar 1988, is de platte oester sterk in aantal achteruitgegaan. Hierdoor zijn de oesterkwekers noodgedwongen overgestapt op de teelt van de minder ziektegevoelige creuse. Momenteel wordt de platte oester eigenlijk alleen nog maar gekweekt in het Grevelingenmeer. De creuse heeft minimaal 5 jaar nodig om een marktwaardige grootte te bereiken. De platte oester daarentegen wordt vanwege zijn gevoeligheid voor de parasiet *Bonamia* al na 4 jaar geoogst.

De percelen waarop de kwekers oesters houden worden gehuurd van de overheid (Ministerie van LNV). Gedurende het gehele jaar onderhouden de kwekers de gronden. De oogstperiode loopt van september tot april, waarbij de oesters in het Grevelingenmeer in de laatste 3 maanden van het kalenderjaar de beste kwaliteit hebben. Daarentegen zijn volgens de oesterkwekers, de oesters in de Oosterschelde in deze belangrijke maanden van mindere kwaliteit als gevolg van de relatief beperkte aanvoer van nutriënten in de Oosterschelde.

Op de Waddenzee is in het jaar 2008 een experiment gestart ten behoeve van het commercieel rapen van de Japanse oester.

Kenniskring oesters; experiment met oesterbroedinvang

Percelen

De Oosterschelde en het Grevelingmeer samen hebben een totale oppervlakte aan bruikbare en onbruikbare oesterpercelen van ongeveer 3.180 ha. De overheid zorgt voor uitgifte van oesterpercelen en heeft daarvan in principe circa 2.700 ha verhuurbaar gesteld, wat bijna 85% van de totale oppervlakte is (tabel 8.1). In het jaar 2008 werd ongeveer 650 ha niet verhuurd, zodat voor de sector in totaal 2.050 ha beschikbaar was (65% van de totale oppervlakte). Sinds het jaar 1997 is het totaal aan beschikbare hectaren ongeveer gelijk gebleven.

Tabel 8.1		Oppervlakte aan bruikbare en onbruikbare oesterpercelen per 9 december 2008
		2008
Oosterschelde		
- Verhuurde percelen		1.550 ha
- Onverhuurde percelen		650 ha
- Totaal		2.200 ha
Grevelingen		
- Verhuurde percelen		500 ha
- Onverhuurde percelen		0 ha
- Totaal		500 ha
- Totaal verhuikbaar		2.700 ha
Bron: Ministerie van LNV.		

8.2 De vloot

Een zuivere registratie van de vloot die ingezet wordt voor de oestervisserij ontbreekt. In de praktijk worden soms ~~ij~~telijk ook mosselkotters ingezet indien oesterschepen voor reparatie of onderhoud voor de kant liggen. De in principe inzetbare vloot van de actieve bedrijven bestaat uit 20 schepen. Het gemiddelde motorvermogen op 31 december 2008 was 203 pk en de gemiddelde leeftijd van de schepen ruim 66 jaar oud (tabel 8.2). Twee oesterschepen hebben bouwjaren van rond het jaar 1900.

Tabel 8.2		Actieve oestervloot (per 31 december 2008)
Aantal schepen		20
Motorvermogen (1.000 pk)		4,1
Gemiddeld motorvermogen		203
Gemiddeld ouderdom casco (jaren)		63
Bron: Ministerie van LNV.		

Omvang van de sector en bedrijfstypen

De oestersector in Nederland is gering van omvang en is geconcentreerd in het Zeeuwse dorp Yerseke. In het jaar 2009 waren er 41 bedrijven (inclusief combinatiebedrijven) die min of meer tot de oestersector konden worden gerekend. Uit interviews blijkt dat niet alle bedrijven ook daadwerkelijk actief waren. Een to-

taal van ongeveer 28 bedrijven kan als **tief** worden beschouwd. Al deze bedrijven zijn aangesloten bij de Nederlandse Oestervereniging.

Binnen de oestersector bestaan verschillende typen bedrijven. Van de actieve bedrijven zijn er 17 verticaal geïntegreerd (visserij/kwekerij, verwerking en handel). De overige 11 bedrijven zijn **ledig** afhankelijk van de oesterkweek en -visserij. Daarnaast zijn er een aantal niet-actieve bedrijven welke hun percelen verhuren aan oestervissers. Ook zijn **er** bedrijven waarbij de oesteractiviteiten slechts een (klein) onderdeel uitmaken van het totaal aan activiteiten. Dat kunnen bijvoorbeeld bedrijven zijn met mosselkreeft- of palingactiviteiten. De belangen van de verschillende **bedrijven** kunnen nogal uiteenlopen.

8.3 Resultaten van de oestersector

Algemeen

Van de 28 actieve bedrijven is ongeveer **40%** (11 bedrijven) volledig afhankelijk van de oesterkweek en visserij. Alleen **deze** bedrijven zijn de inzet van personeel, vaartuigen en ander materieel (en dus de daarmee samenhangende kosten) in verband te brengen met de verschillende activiteiten. Om details als: tijd besteed aan en kosten van activiteiten als kweek, vissen, verwerken en verhandelen, enzovoort goed in beeld te krijgen is een diepgaand onderzoek met meer waarnemingen (representatieve steekproef) noodzakelijk.

Voor de uitkomsten in dit hoofdstuk is gebruik gemaakt van financiële jaarrekeningen van acht bedrijven. Hiervan had de helft een verslaggeving met gebroken boekjaren en de andere helft een **verslaggeving** met kalenderjaren. Om toch een aantal gegevens tegenover elkaar te kunnen zetten, zijn voor alle gebroken boekjaren de kosten en opbrengsten op **het** eerste jaar gezet. Zo zijn bijvoorbeeld de boekjaren 2004/2005 beschouwd **als** het boekjaar 2004. De acht bedrijven, waarvan hieronder de gemiddelde resultaten volgen, zijn gemiddelde oesterbedrijven die nagenoeg volledig **afhankelijk** zijn van de oesterkweek, -visserij en -handel. Omdat de steekproef niet representatief is kunnen op basis van deze gemiddelden geen uitspraken **worden** gedaan over de totale sector.

Vergelijking van 2007 met de periode 2004-2006

De omzet per bedrijf (inclusief alle activiteiten) bedroeg in het jaar 2007 gemiddeld 306.000 euro per jaar (tabel 8.3). De totale kosten waren 286.000 euro (94% van de omzet) waardoor er een nettoresultaat resteerde van 19.000 euro (6% van de omzet). De acht bedrijven hebben in het jaar 2007 gemiddeld slechtere resultaten behaald dan in de drie voorgaande jaren. In het jaar 2007 lag de omzet weliswaar maar 4% onder het gemiddelde van de drie voorgaande jaren, maar de kosten lagen juist 18% hoger (+44.000 euro). Als gevolg van de hogere kosten lag het nettoresultaat ruim 74% lager (-56.000 euro) in vergelijking met het gemiddelde over de jaren 2004-2006.

Het grootste deel van de totale kosten bestond uit loonkosten. In het jaar 2007 bedroegen de gemiddelde loonkosten 74.000 euro per bedrijf (26% van de totale kosten). De gemiddelde loonkosten zijn afkomstig van een panel van oesterbedrijven die verschillende rechtsvormen hebben, zoals eenmanszaak, BV en Vennootschap onder Firma (vof). Omdat er met een constant panel is gewerkt zijn de uitkomsten, met betrekking tot vooral personeelskosten en nettoresultaat, over de jaren heen wel vergelijkbaar met elkaar, maar waarschijnlijk zijn de personeelskosten gemiddeld aan de lage kant. In het algemeen wordt in de oestersector veel eigen arbeid ingezet die in de kostensfeer verder niet tot uitdrukking komt. Zo zijn directie- en managementbeloningen in dit hoofdstuk bijvoorbeeld niet in de kosten opgenomen. De huur van percelen kostte de bedrijven 18.000 euro per jaar (6% van de totale kosten). De financieringslasten (opgenomen in technische kosten) waren laag en maakten iets minder uit dan 2% van de totale kosten.

In het jaar 2007 wijzigde de kostenstructuur zich ten opzichte van voorgaande jaren. De kosten voor onderhoud (+15.000 euro), de inkoop van oesters (+12.000 euro) en de inkoop van zaai en halfwas of mosselschelpen (+4.000 euro) lagen respectievelijk 85%, 67% en 72% hoger in vergelijking met het gemiddelde in de periode 2004-2006. Ten slotte lagen in het jaar 2007 ook de brandstofkosten bijna 40% hoger (+4.000 euro).

Tabel 8.3	Gemiddeld bedrijfsresultaat van de 8 bedrijven over de jaren 2004-2006 en 2007	
	Bedragen x 1.000 euro	
	Gemiddelde 2004-2006	2007
Omzet	317	306
Af: Technische kosten	168	212
Arbeidsopbrengst	149	94
Waarvan:		
- loon/sociale lasten	74	74
- nettoresultaat	74	19
Bron: LEI-panel oesterkwekers.		

Voorlopige cijfers 2008

In tabel 8.4 zijn de gemiddelde uitkomsten gegeven van de aanvoer en forfaitaire aanvoerwaarde per bedrijf van zes bedrijven over de jaren 2004-2008. Gedurende de periode 2004-2008 waren deze zes bedrijven verantwoordelijk voor ruim 22% van de totale aanvoer in stuks.

In het jaar 2008 lag de gemiddelde aanvoer ongeveer 528.000 stuks lager (-46%) dan in de periode 2004-2007. In vergelijking met dezelfde periode daalde de gemiddelde forfaitaire aanvoerwaarde in het jaar 2008 met 47% (-60.000 euro).

In interviews met een aantal oesterkwekers werd de verwachting uitgesproken dat het jaar 2008 zeer waarschijnlijk in een verlies zal resulteren. Financiële jaarrekeningen komen pas later in 2009 beschikbaar maar de uitgesproken verwachting is in lijn met de daling van de gemiddelde forfaitaire aanvoerwaarde.

Tabel 8.4		Gemiddelde aanvoer en forfaitaire aanvoerwaarde per bedrijf over de jaren 2004-2008				
	2004	2005	2006	2007	2008	
Aanvoer						
- Japanse oesters (stuks)	1.314.493	1.112.589	939.525	1.041.079	592.168	
- Platte oesters (stuks)	75.629	56.221	44.320	37.424	25.568	
- Totaal (stuks)	1.390.122	1.168.810	943.957	1.078.503	617.736	
Forfaitaire aanvoerwaarde						
- Japanse oesters (euro)	131.449	111.259	93.953	104.108	59.217	
- Platte oesters (euro)	24.201	17.991	14.183	11.976	8.182	
- Totaal (euro)	155.650	129.250	108.136	116.084	67.399	

Bron: Productschap Vis (2004-2006) en panel oesterkwekers (2007 en 2008).

8.4 Aanvoer en forfaitaire waarde

Voor oesters geldt geen verplichting en er is geen officiële, centrale administratie van de aangevoerde en verkochte oesters. Het Productschap Vis vraagt wel jaarlijks een opgave van de aangevoerde hoeveelheden platte oesters en creuses aan de kwekers.

Uit tabel 8.5 blijkt dat in jaren 2004-2008 de totale aanvoer gemiddeld op ruim 28 mln. stuks lag. In het jaar 2008 lag de totale aanvoer 27% lager dan het gemiddelde over de jaren 2004-2008. De totale forfaitaire aanvoerwaarde is ten opzichte van het gemiddelde met 29% teruggelopen. Deze sterkere daling van de totale forfaitaire waarde wordt veroorzaakt door het kleinere aandeel duurdere platte oesters in de totale aanvoer. Het aandeel van de platte oesters is gedurende de jaren negentig steeds kleiner geworden en bedraagt sinds het jaar 2000 gemiddeld 4% van de totale aanvoer. Sinds het jaar 2005 is dit aandeel verder teruggelopen tot rond de 2% in het jaar 2008.

Kwekers geven jaarlijks hun oesterproductie op aan het Productschap Vis. Dit is de totale productie uit kweekactiviteiten en de oestervisserij op de 'vrije gronden'. Het Productschap schat de waarde (forfaitair) van de opgegeven aanvoer op grond van vastgestelde (forfaitaire) aanvoerprizen per stuk, per soort oester. De forfaitaire prijs wordt dus vastgesteld om als basis te dienen voor bepaling van de aanvoerwaarde (aanvoervolume x prijs).

Tabel 8.5		Aanvoer en forfaitaire aanvoerwaarde van oesters over de jaren 2004-2008				
	2004	2005	2006 a)	2007 a)	2008 a)	gem.
Japanse oester						
- Aanvoer (x 1.000)	27.406	25.789	31.654	31.821	20.364	27.407
- Forfaitaire waarde (p/stuk (euro))	0,10	0,10	0,10	0,10	0,10	0,10
- Forfaitaire aanvoerwaarde (x € 1.000 euro)	2.741	2.579	3.165	3.182	2.036	2.741
Platte oester						
- Aanvoer (x 1.000)	1.765	809	1.093	754	430	970
- Forfaitaire waarde (p/stuk (€))	0,32	0,32	0,32	0,32	0,32	0,32
- Forfaitaire aanvoerwaarde (x € 1.000 euro)	565	259	350	241	138	310
Totaal						
- Aanvoer (x 1.000)	29.171	26.598	32.747	32.575	20.794	28.377
- Forfaitaire aanvoerwaarde (x € 1,000 euro)	3.305	2.838	3.515	3.423	2.174	3.051
a) Voorlopige cijfers. Bron: Productschap Vis.						

8.5 Financiële positie

In het jaar 2007 bedroegen de gemiddelde vaste en vlottende activa respectievelijk 119.000 euro en 366.000 euro per bedrijf (tabel 8.6). In hetzelfde jaar lag de waarde van de vaste activa per bedrijf 24.000 euro lager dan gemiddeld over de jaren 2004-2006, wat een afname was van 17%. De investeringen per bedrijf lagen gemiddeld op 5.000 euro, wat 75% lager was dan het gemiddelde over de jaren 2004-2006.

De rentabiliteit is in het jaar 2007 aanzienlijk teruggelopen ten opzichte van het gemiddelde over de jaren 2004-2006. De solvabiliteit bleef goed en de current ratio daalde licht, maar bleef ondanks dat vrij hoog. Dit werd veroorzaakt door een relatief hoog bedrag aan uitstaande vorderingen. Dit is deels te verklaren doordat bij verslaglegging met kalenderjaren veel betalingen pas in het volgend boekjaar binnenkomen. Daarnaast hangt het ook samen met het type afnemers waar de oestersector zaken mee doet.

Tabel 8.6 Gemiddelde financiële positie van de 8 bedrijven over de jaren 2004-2006 en 2007

	Bedragen x 1.000 euro	
	gemiddelde 2004-2006	2007
Vaste activa	143	119
Vlottende activa	358	366
Investerings	19	5
Rentabiliteit	25%	7%
Solvabiliteit	0,6	0,6
Current ratio	9,7	8,9

Bron: LEI-panel oesterkwekers.

9 Buitenlandse handel

9.1 Algemeen

Nederland is binnen Europa een belangrijk land op het gebied van handel en doorvoer van visproducten en vervult de functie van draaischijf. De zeehaven van Rotterdam en de luchthaven van Schiphol spelen daarbij al jaren een belangrijke logistieke rol.

De mondiale vraag zal de komende jaren naar verwachting verder stijgen. De visproductie binnen de EU is onvoldoende om aan de interne vraag te voldoen en dat zal ook in de nabije toekomst waarschijnlijk het geval zijn. De Europese markt voor visproducten is daardoor zeer afhankelijk van invoer. Vooral Aziatische en Afrikaanse landen spelen een belangrijke rol in de export van visproducten naar Europa. De laatste jaren worden ongeveer 55% van de binnen de EU geconsumeerde visproducten geïmporteerd. Globaal importeerden de 27 lidstaten van de Unie het afgelopen jaar gezamenlijk ruim 1,5 keer meer vis dan dat er werd geëxporteerd. De import bedroeg 9 mln. ton visproducten met een waarde van bijna 30 mld. euro. De uitvoer van vis bedroeg ongeveer 5,5 mln. ton met een waarde van 17 mld. euro.

Het verdrag van Schengen heeft ertoe geleid dat de cijfers van handel tussen EU-lidstaten na afloop bij bedrijven worden opgevraagd, en niet meer bij de grenzen worden geregistreerd. Rapportage van de intra-handel is mede daardoor mogelijk niet altijd volledig en gegevens van de buitenlandse handel moeten dus met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. De registratie van de handel met derde landen vindt plaats door de douane in de lidstaat waar de goederen worden aangeboden. Zorgvuldige registratie van het land van herkomst en bestemming in Europa (waar het gaat om de kwaliteit van nationale handelscijfers) is van cruciaal belang voor Nederland vanwege de omvang van de doorvoer. Als gevolg van gewijzigde procedures kunnen vooral op detailniveau over- of onderschattingen van import en export ontstaan.

De in de volgende paragrafen weergegeven Nederlandse handelscijfers zijn inclusief die van de in de laatste jaren tot de EU toegetreden landen.

9.2 Invoer

In 2007 steeg de invoerwaarde van vis en visproducten naar 1,7 mld. euro (tabel 9.1).

Herkomst	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Duitsland	227	238	227	266	258	266	260
Belg/Lux	137	172	186	159	170	171	158
Denemarken	157	128	128	166	158	152	152
	120	132	111	121	143	123	101
Overige EU	137	130	142	157	208	140	154
Totaal EU 27	779	801	794	869	938	852	825
Buiten EU	440	418	389	442	669	734	911
Totaal	1.218	1.219	1.183	1.311	1.607	1.586	1.736
Waarvan:							
- vis, levend/vers/gekoeld	280	262	271	286	327	317	299
- bevroren vis; visvlees	388	413	434	480	603	625	654
- verduurzaamde vis	26	30	29	39	99	98	113
- schaal-, weekdieren vers	109	122	121	147	170	134	144
- schaal-, weekdieren bevroren	167	175	143	149	182	145	183
- visbereidingen	247	217	184	210	226	267	343
a) Zie ook bijlage 2. Bron: CBS.							

De importwaarde uit EU-landen daalde met 3% tot een totaal van 825 mln. euro terwijl die uit landen van buiten de EU steeg met 24% tot een bedrag van 911 mln. euro. Daarmee lag de laatste genoemde waarde opnieuw hoger dan in de eerdere topjaren 2000 en 2001. De invoer uit Duitsland daalde met 2%. De import uit België en Engeland nam af met respectievelijk 8% en 18%, terwijl deze in Denemarken stabiel bleef. De import uit overige EU-landen nam toe met 30%. Uit de 'nieuwe' EU-landen werd in 2008 voor een waarde van in totaal 13 mln. euro ingevoerd. Dit betekent een spectaculaire stijging ten opzichte van 2007 van 125%. De stijging wordt veroorzaakt door de Baltische Staten en vooral Polen, waarvan de importwaarde steeg met 5 mln. euro.

De import van vis nam per saldo toe, alleen de import van verse vis daalde licht (-5%). Bevroren vis bleef de belangrijkste bewerkingsvorm met een aandeel

van 38% van de totale waarde. De importwaarde van verduurzaamde vis bleef op hetzelfde niveau en de invoerwaarde van zowel verse als diepgevroren schaal- en weekdieren steeg met respectievelijk 8% en 26%. De categorie visbereidingen ten slotte kende de grootste waardestijging van 29%.

De importwaarde van tong (zie bijlage 2) daalde met 27% (-12 mln. euro) terwijl die van schol met 8% (-3 mln. euro) toegenam tot totale waarden van respectievelijk 33 en 39 mln. euro. Een groot deel van deze vis (schol) wordt aangevoerd op Nederlandse afslagen door buitenlandse schepen die de Engelse, Belgische, Duitse en Deense vlag voeren.

De importwaarde van kabeljauw groeide met 11% (+16 mln. euro) tot een bedrag van 161 mln. euro. Het grootste deel werd altijd geïmporteerd uit Noord- en West-Europese landen, voornamelijk uit Denemarken, Duitsland, IJsland en België. Ook in 2008 is de import uit IJsland gestegen tot een waarde van 72 mln. euro. De import van kabeljauw uit Noorwegen daalde naar 13 mln. euro, terwijl de import uit Noorwegetoeenam tot 17 mln. euro.

De gezamenlijke importwaarde van de pelagische vissoorten haring, makreel en horsmakreel daalde met 12% tot een bedrag van 105 mln. euro. Deze vissoorten worden hoofdzakelijk geïmporteerd uit Duitsland, Noorwegen, het Verenigd Koninkrijk, Denemarken en Frankrijk. Een deel ervan wordt aangevoerd door buitenlandse schepen (diepvriestraws) die Duits, Frans en Engels gevlagd zijn maar waar (in een aantal gevallen) Nederlandse bedrijven een belang in hebben. De import uit Duitsland daalde met meer dan 25% terwijl de import van pelagische vis uit Noorwegen juist toenam met meer dan 30%.

Na de terugval van de importen in 2007 is de importwaarde van garnalen in 2008 sterk gestegen. De garnalenimport was goed voor ongeveer 16% van de totale invoerwaarde van vis en visproducten. De import steeg met ruim 67 mln. euro tot 292 mln. euro. De re-import van garnalen uit Marokko is, net als in voorgaande jaren, in deze importcijfers verwerkt. China, India en Vietnam waren de grootste importeurs. De import van tropische garnalen uit Aziatische landen was vooral afkomstig uit Indonesië, India en Vietnam, waarbij de importen uit Indonesië en India meer dan verdubbelden. De import uit Duitsland en Denemarken (van overwegend Noordzeegarnalen) bleef relatief stabiel en kwam uit op 55 mln. euro.

De importwaarde van zalm daalde licht (1%) en kwam in 2008 uit op een bedrag van 105 mln. euro. De import van paling kende een daling na de forse groei in 2007 en kwam uit op 18 mln. euro (-28%). De grootste ingevoerde hoeveelheden zijn nog steeds afkomstig uit Denemarken en Duitsland.

De importwaarde van mosselen daalde met 4% tot 39 mln. euro. De meeste geïmporteerde mosselen zijn nog steeds afkomstig uit Ierland (10 mln. euro).

Andere landen waar veel mosselen geïmporteerd worden zijn Duitsland en Chili, met een inportwaarde van respectievelijk 8 en 7 mln. euro.

De invoer van overige vissoorten kende in 2008 een sterke stijging tot een waarde van 944 mln. euro (13%). De invoerwaarde van bevroren visfilets uit vooral China en Vietnam bleef relatief stabiel.

9.3 Uitvoer

De uitvoerwaarde van vis en visproducten steeg in 2008 met bijna 2%. De totale waarde van de geëxporteerde vis lag net boven de 2,3 mld. euro (tabel 9.2).

De exportwaarde van bevroren vis bleef ongeveer op hetzelfde niveau van 2007 en kwam uit op bijna 1 mld. euro dat was 43% van de totale exportwaarde. Verse en gekoelde vis kende een lichte stijging en was goed voor 16% van de totale exportwaarde.

De export naar EU-landen steeg met 2%. De uitvoer naar belangrijke EU-landen als België, Italië en Frankrijk kende een lichte stijging, terwijl de export naar Duitsland en het Verenigd Koninkrijk met 7% en 9% toenam. De export naar Spanje daalde ook dit jaar, nu met 11%. Deze 6 belangrijkste EU-landen waren samen nog steeds goed voor meer dan 70% van de totale exportwaarde. Nederland exporteerde meer naar sommige nieuwe lidstaten, zoals Litouwen waarnaar de export toenam met 62%. De export naar landen buiten de EU lag ongeveer op hetzelfde niveau als voorgaande jaren, rond 460 mln. euro. Zwitserland, Nigeria, China, Japan en de Verenigde Staten waren samen goed voor 67% van de export naar niet EU-landen, ofwel 13% van de totale exportwaarde.

De exportwaarde van platvis daalde. Met name de uitvoer van tong daalde met bijna 19% naar een bedrag van 104 mln. euro. De uitvoer van schol daalde met bijna 5% tot 84 mln. euro. Italië en Spanje zijn verreweg de grootste afnemers van tong (samen goed voor 59%). Buiten de EU wordt de meeste tong vooral naar de Verenigde Staten geëxporteerd (11% van de totale tong export).

De export van kabeljauw steeg met 27% naar 47 mln. euro, terwijl dit in 2007 nog 37 mln. euro was. De exportwaarde van garnalen daalde licht met 3% (tot 367 mln. euro).

Bij de pelagische vis (haring, makreel en horsmakreel) lag de exportwaarde 13% lager dan in het jaar ervoor. In totaal bedroeg de export van deze hoofdzakelijk op zee ingevroren vis 198 mln. euro. Nigeria, Egypte en Japan vormen de belangrijke afnemers.

Tabel 9.2		Nederlandse uitvoer naar bestemming en naar bewerkingsvorm (x mln. euro) a)						
Bestemming	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Belg/Lux	344	350	374	389	402	407	416	
Duitsland	306	312	351	367	401	347	371	
Italië	245	262	266	285	284	298	307	
Frankrijk	231	231	262	259	261	262	274	
Spanje	163	170	170	173	185	167	149	
Verenigd Koninkrijk	75	71	85	85	81	100	109	
Zweden	29	30	29	31	42	38	39	
Polen	16	14	13	20	23	38	37	
Portugal	20	25	29	18	40	34	28	
Oostenrijk	13	15	19	18	22	21	24	
Denemarken	24	23	29	23	26	22	23	
Griekenland	11	13	13	16	17	16	17	
Litouwen		2	2	6	3	7	11	
Ierland	6	4	4	4	5	6	8	
Overige EU-landen	3	15	13	24	24	37	31	
Totaal EU	1.492	1.538	1.664	1.717	1.815	1.801	1.844	
Buiten EU	362	360	384	459	460	458	457	
Wereld	1.854	1.898	2.048	2.176	2.276	2.259	2.301	
Waarvan:								
- vis, levend/vers/gekoeld	304	282	333	352	348	351	372	
- bevroren vis; visvlees	778	859	903	969	1.018	1.005	995	
- verduurzaamde vis	66	57	68	80	76	65	72	
- schaal-, weekdieren vers	221	212	241	264	256	278	274	
- schaal-, weekdieren bevroren	119	150	163	188	223	209	218	
- visbereidingen	365	337	335	323	355	350	371	
a) Zie ook bijlage 3. Bron: CBS.								

Bijlage 1

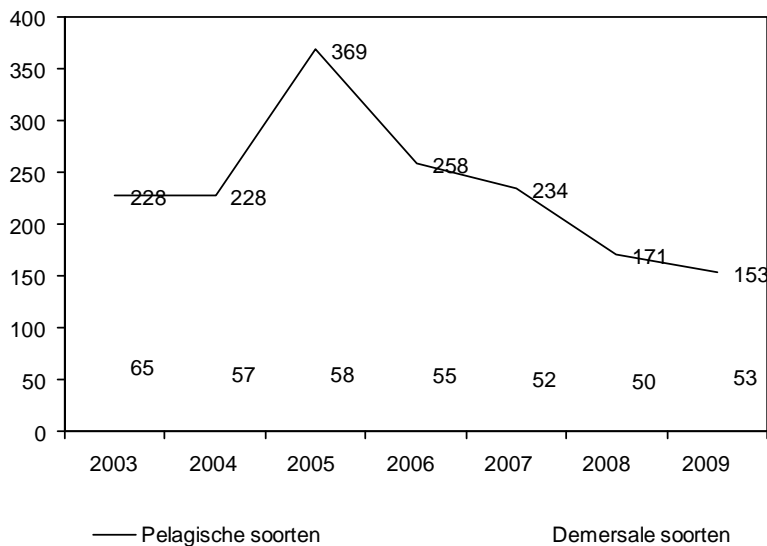
Overzicht van de Nederlandse vangstrechten binnen de EU-wateren

Tabel B1.1	Gegevens over de Nederlandse vangstrechten (inclusief ruil) in tonnen, 2002-2008						
Vissoort/ gebied	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009 b)
TONG							
- Noordzee, enz.	13.115	13.248	13.578	13.143	11.287	9.563	10.466
- overige EU-wateren	0	0	30	589	600	552	451
- totaal	13.115	13.248	13.608	13.732	11.887	10.115	10.917
SCHOL							
- Noordzee, enz.	27.368	23.584	23.215	21.470	20.078	18.414	20.237
- overige EU-wateren	4	0	1.183	1.262	1.371	1.490	1.443
- totaal	27.374	23.584	24.398	22.732	21.449	19.904	21.680
KABELJAUW							
- Noordzee, enz.	2.619	2.098	2.319	2.226	1.458	2.125	2.762
- overige EU-wateren	14	0	49	57	47	45	24
- totaal	2.633	2.098	2.368	2.283	1.505	2.170	2.786
WIJTING							
- Noordzee, enz.	1.691	1.540	1.513	1.484	956	918	674
- overige EU-wateren	255	0	208	100	100	100	82
- totaal	1.946	1.540	1.721	1.428	1.056	1.018	756
HARING							
- Noordzee, enz.	77.933	80.689	88.824	79.936	62.900	36.908	31.069
- overige EU-wateren a)	13.509	14.282	40.847	13.411	14.308	16.722	16.765
- totaal	91.442	94.971	129.671	93.347	77.208	53.630	47.834
a) Inclusief Atlantic-Scandian; b) voorlopige cijfers, exclusief ruil.							
Bron: LNV Directie Visserij.							

Tabel B1.1	Gegevens over de Nederlandse vangstrechten (inclusief ruil) in tonnen, 2002-2008 (vervolg)						
Vissoort/ gebied	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009 b)
MAKREEL							
- Noordzee, enz.	8.665	1.437	1.041	487	1.179	498	1.579
- overige EU- wateren	26.726	27.656	20.061	20.954	23.786	21.719	28.905
- totaal	35.391	29.093	21.102	21.441	24.965	22.217	30.484
ZEEDUIVEL							
- Noordzee en overige EU- wateren	450	547	206	774	835	835	849
SCHAR EN BOT							
- Noordzee enz.	14.251	12.112	10.951	10.594	10.594	11.654	11.654
ROG EN VLEET							
- Noordzee, enz.	714	653	462	553	711	236	236
TARBOT EN GRIET							
- Noordzee, enz.	3.188	2.700	2.497	2.432	3.091	2.923	2.923
TONGSCHAR							
- Noordzee, enz.	1.026	802	662	767	637	843	843
LANGOESTINE							
- Noordzee, enz.	1.023	961	1.035	1.127	1.367	704	669
HORSMAKREEL							
- Noordzee, enz.	17.472	5.161	25.866	4.507	4.510	4.089	3.814
- overige EU- wateren	53.369	45.631	47.853	46.801	46.891	58.102	57.415
- totaal	70.841	50.792	73.719	51.308	51.401	62.191	61.229
BLAUWE WIJTING							
- Noordzee, enz.	81	159	359	-	-	-	-
- overige EU- wateren	30.263	52.693	144.426	92.400	80.700	33.180	13.913
- totaal	30.344	52.852	144.785	92.400	80.700	33.180	13.913
a) Inclusief Atlantic-Scandian; b) voorlopige cijfers, exclusief ruil. Bron: LNV Directie Visserij.							

Figuur B1.1

Ontwikkeling belangrijkste quota Nederland in EU-waterv (in 1.000 tonnen)

Bron: LNV-Directie Visserij.

Bijlage 2

Invoer van vis en visproducten naar productvorm

(x mln. euro)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TONG							
- totaal	24	34	35	37	40	45	33
SCHOL							
- heel, vers	33	54	45	49	52	41	38
- heel, diepvries	1	1	1	1	1	0	0
- filets e.d. a)	4	4	4	2	3	1	1
- totaal	38	59	50	52	55	42	39
KABELJAUW							
- heel, vers	13	19	20	23	28	28	18
- heel, diepvries	0	0	2	8	5	8	18
- filets e.d.	16	25	33	25	41	47	47
- gezouten/gedroogd	10	5	3	9	60	62	77
- totaal	39	50	58	66	134	145	161
HARING							
- totaal	59	59	56	69	56	51	46
MAKREEL							
- totaal	30	43	33	26	34	31	35
HORSMAKREEL							
- totaal	24	22	19	29	25	38	24
GARNALEN							
- totaal	210	223	173	196	210	225	292
ZALM							
- totaal	63	69	78	80	108	106	105
PALING							
- totaal	16	17	22	22	15	25	18
MOSSELEN							
- totaal	26	38	31	32	51	41	39
TOTAAL DEZE SOORTEN	529	615	554	609	729	748	791
OVERIGE SOORTEN	690	604	629	702	878	837	944
TOTALE INVOER	1.218	1.219	1.183	1.311	1.607	1.586	1.736
a) Exclusiefgepaneerde filet. Bron: CBS.							

Bijlage 3

Uitvoer van vis en visproducten naar productvorm

(x mln. euro)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
							a)
TONG							
- totaal	115	129	143	127	120	127	104
SCHOL							
- heel, vers	9	10	8	5	7	9	7
- heel, diepvries	2	2	3	3	3	3	3
- filets e.d. a)	90	103	97	95	92	77	74
- totaal	100	115	108	102	103	88	84
KABELJAUW							
- heel, vers	7	7	8	8	10	11	6
- filets e.d.	12	15	14	18	16	17	33
- gezouten/gedroogd	2	3	10	6	8	9	8
- totaal	21	25	33	32	34	37	47
HARING							
- totaal	108	116	124	127	120	92	73
MAKREEL							
- totaal	107	119	95	78	64	77	56
HORSMAKREEL							
- totaal	52	45	47	45	62	60	69
GARNALEN							
- totaal	294	306	324	335	359	380	367
ZALM							
- totaal	26	23	27	33	53	52	45
PALING							
- totaal	13	12	20	21	21	19	20
MOSSELEN							
- totaal	104	126	117	128	126	122	107
TOTAAL DEZE SOORTEN	939	1.015	1.037	1.029	1.063	1.054	972
OVERIGE SOORTEN	914	882	1.011	1.147	1.213	1.204	1.329
TOTAAL UITVOER	1.854	1.898	2.048	2.176	2.276	2.259	2.301
a) Exclusief gepaneerde filet. Bron: CBS.							

Bijlage 4

Gemiddelde aanvoerprizen (euro/kg) van enkele vissoorten op Nederlandse visafslagen

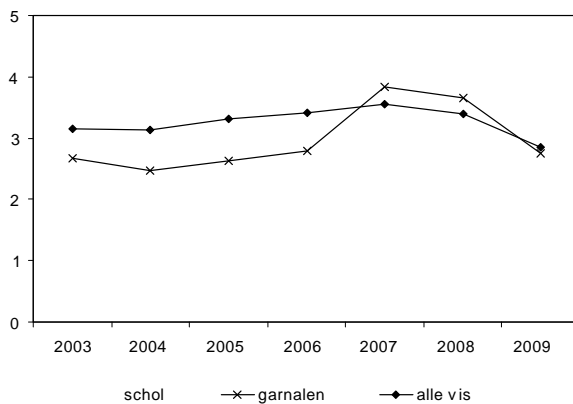
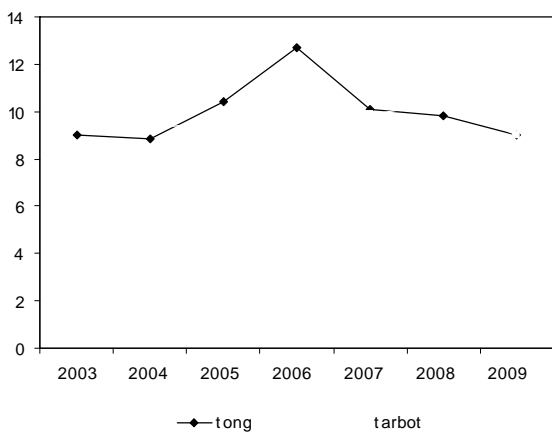
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Tong	9,23	9,00	8,83	10,43	12,71	10,09	9,84
Tarbot	9,92	9,72	9,29	9,61	10,36	9,91	10,39
Schol	1,86	2,09	1,87	2,02	2,08	2,04	1,90
Schar	1,12	0,95	1,01	0,90	0,85	0,96	0,91
Kabeljauw	2,63	2,54	2,37	2,39	2,51	2,78	2,75
Wijting	0,92	0,91	1,13	1,10	1,18	1,42	0,97
Garnalen	3,51	2,67	2,47	2,70	2,87	3,83	3,65
Naar sortering							
Tong g	12,45	11,87	14,22	14,42	14,76	18,55	16,23
Tong gm	12,92	13,13	14,83	13,15	15,44	19,29	14,70
Tong km	10,48	12,22	10,65	11,19	14,84	14,20	10,35
Tong k1	8,18	8,06	7,62	9,95	12,50	8,44	8,75
Tong k2	6,86	6,16	6,07	8,23	9,63	6,69	7,76
Tarbot 1	17,37	19,10	19,33	21,01	23,77	23,45	20,62
Tarbot 2	14,72	15,64	15,98	17,37	18,19	18,51	16,21
Tarbot 3	11,42	13,37	13,22	13,04	14,47	14,79	12,12
Tarbot 4	8,87	10,06	9,06	9,91	10,47	9,96	9,75
Tarbot 5	7,59	6,04	6,40	6,57	7,15	7,87	8,44
Schol 1	2,78	2,48	2,75	2,80	2,63	2,78	2,46
Schol 2	1,94	2,22	2,31	2,15	2,17	2,24	1,97
Schol 3	1,78	2,11	1,86	1,92	2,03	1,99	1,79
Schol 4	1,77	1,99	1,66	1,95	1,97	1,88	1,84
Schar 1	1,73	1,63	1,66	1,59	1,29	1,12	1,45
Schar 2	1,12	0,94	1,01	0,90	0,85	0,95	0,90
Kabeljauw 1	3,59	3,51	3,13	3,43	3,59	3,77	3,63
Kabeljauw 2	3,68	3,60	3,44	3,44	3,76	3,71	3,52
Kabeljauw 3	3,43	3,46	3,14	3,30	3,38	3,42	3,42
Kabeljauw 4	2,74	2,78	2,42	2,55	2,60	2,79	2,72
Kabeljauw 5	1,98	1,81	1,65	1,82	1,91	2,20	1,98

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Wijting 1	1,52	1,55	2,13	0,93	2,18	2,20	1,38
Wijting 2	1,56	1,62	1,95	1,91	2,12	2,11	1,87
Wijting 3	1,25	1,44	1,41	1,56	1,73	1,89	1,55
Wijting 4	0,86	0,83	1,06	1,04	1,14	1,32	0,91
Garnalen flauw	3,51	2,67	2,47	2,70	2,80	3,84	3,71
Garnalen zout	3,81	2,15	2,47	2,91	3,58	3,67	7,44

Bron: Productschap Vis; Informatienet.

Figuur B4.1

Ontwikkeling visprijzen (in eu ro) van belangrijkste soorten Nederlandse visafslagen

Bron: Productschap Vis.

Bijlage 5

Toelichting op gebruikte begrippen

De Nederlandse zee- en kustvisserij betreffen de (professionele) visserij op commerciële vissoorten voor menselijke consumptie. Daarbinnen kunnen twee sectoren worden onderscheiden:

- kottervisserij;
- grote zeevisserij met trawlers.

Visserijsectorbegrippen

Kottervisserij

De kottervisserij is de visserij op verse vis, over het algemeen met schepen die eigendom zijn van gezinnen of families, waarvan leden zelf ter visserij gaan (als schipper-eigenaar of als opvarende).

Deze visserij heeft als visgebieden voornamelijk de Noordzee, de kustwateren en het Kanaal. De vangst bestaat hoofdzakelijk uit platvis (met name tong en schol) en garnalen, maar ook uit kreeft (langoestines), diverse rondvissoorten (met name kabeljauw en wijting maar toenemende mate ook mul en rode poot), inktvis en haring. De visserij op schelpdieren (kokkels, mosselen, spisula's) valt hier niet onder.

De opvarenden op een kotter varen in maatschap verband. Kortweg komt dit erop neer dat de schipper-eigenaar de middelen (het vaartuig en quotum) inbrengt en de opvarenden (maten) hun arbeid. Op basis van een afgesloten maatschapsovereenkomst wordt bepaald hoe het winstaandeel onder de bemanning en de schippereigenaar wordt verdeeld.

In de LEI-administratie (Bedrijvensinformatienet) wordt van elke reis (week) van een paneeldeelnemer (kotter) door de technisch administratief medewerker (TAM) vastgesteld welke vistak (hoofdzakelijk) is uitgeoefend. Alle opbrengsten en kosten van die reis worden vervolgens aan die vistak toebedeeld.

Algemene visserijactiviteiten binnen kottervisserij

Demersale visserij

Visserij op vissoorten die zich algemeen ophouden vlak boven, in of op de bodem van de zee, zoals de platvissoorten tong, schol, schar, tarbot, griet en bot maar rondvissoorten zoals kabeljauw, wijting, mul en poon.

Pelagische visserij

Visserij op vissoorten die zich algemeen ophouden in de bovenste lagen van de waterkolom zoals haring, makreel, hromakreel, sardinella enzovoort.

Belangrijkste visserijmethoden kottervisserij

Boomkorvisserij

Visserijtechniek waarbij twee netten, door middel van een 'boom' in de breedte opengehouden, aan weerszijden van het schip over de zeebodem worden gesleept. Daarbij worden wekkerkettingen gebruikt om de vis van en uit de bodem op te jagen. Er wordt vooral platvis (tong en schol) en garnalen mee gevangen. De visserij op platvis is nog steeds de belangrijkste vistak binnen de kottervisserij.

Pulsvisserij

Visserijtechniek in ontwikkeling waarbij het prototype geënt is op de boomkorvisserij maar waarbij de wekkerkettingen zijn vervangen door elektroden dragers. Deze geven pulsen af op de zeebodem waardoor een wekvelde ontstaat. De vis wordt daarmee op een milieuvriendelijke (duurzamere) manier van en uit de bodem gejaagd waarbij sprake is van minder discards en bodemberoering. Er wordt vooral tong mee gevangen. Tong is toe in mindere mate geschikt om schol en andere platvissoorten te vangen maar het lijkt waarschijnlijk dat verdere (door)ontwikkeling ook kansen biedt met betrekking tot deze soorten. Energiebesparing minimaal 50% in vergelijking met boomkorvisserij.

Garnalenvisserij

Een visserijmethode die hoofdzakelijk in de kustwateren wordt toegepast, waarbij met lichte, fijnmazige boomkornetten over de bodem wordt gesleept. Behalve in Nederlandse kustwateren en de Waddenzee, wordt ook in Duitse, Belgische en Deense wateren gevestigd. Het betreft hier schepen met een motorvermogen van maximaal 300 pk (221 kW).

Bordentrawl

Er zijn nog maar weinig schepen in de Nederlandse visserijvloot actief die deze visserijtak, die zich voornamelijk op rondvis richt, uitoefenen. Het trawl-net, met de vorm van een puntzak, wordt tegenwoordig meestal vanaf het achterdek, het 'hek', te water gelaten. Het net wordt opeengehouden door middel van (scheer)-borden. Deze zijn bevestigd aan de vier kabels waarmee het net wordt voortgesleept. De punt van het net waar de vis bij elkaar komt, heet de kuil.

Rondvisspan

Visserij op rondvis die wordt uitgeoefend door twee schepen. Een 'span' zet gezamenlijk een net uit en sleept het samen voort op kleine afstand van de zeebodem. Belangrijkste vissoorten in de vangst zijn kabeljauw, wijting en enkele andere rondvissoorten.

Haringspan

Idem 'rondvisspan' maar dan op haring en andere pelagische vis (hoger in de waterkolom).

Diverse visserijen

Aanduiding voor overige visserijtechnieken, zoals twinriggen, snurrevaad, flyshoot en staand want. Belangrijkste soorten van deze visserijen zijn langoestines, rode poot, mul, schol, schar en inktvis. Met staand want wordt hoofdzakelijk tong gevangen.

Twinrigvisserij

Een visserijmethode waarbij twee trawl-netten tijdens het vissen aan elkaar verbonden zijn. Aan de buitenzijde van de dubbele net constructie zijn scheerborden bevestigd die de netten open houden. Tussen de twee netten in is een centrumgewicht bevestigd. Met een relatief lage snelheid worden de netten voortgesleept waarbij de vier kabels ervoor zorgen dat de vis naar de positie toe zwemt waar even later de grondpoot van één van de beide trawl-netten overheen rolt. Met deze methode kan zowel platvis, rondvis, soorten zoals poot en mul maar ook langoestine worden gevangen.

Snurrevaad- en flyshootvisserij

Visserijmethoden waarbij het net met kabels op een dusdanige wijze wordt voortgetrokken dat bodemvis zoals schol en schar gevangen wordt. Met deze visserijmethoden worden in toenemende mate ook andere soorten vis gevangen

zoals mul, poon en inktvis. In Nederland wordt de visserijmethode door vissers ook wel seinevisserij of zegenvisserij genoemd.

Overige kleine zeevisserij

Deze groep bevat een groot aantal schepen met zeer uiteenlopende activiteiten, zoals schelpdiervisserij, visserij met staande tuigen, op kreeft en paling, hengels en lijnen, spisula en andere schelpdieren enzovoort en schepen die soms actief zijn, nauwelijks actief zijn of helemaal niet actief zijn. Door toevoeging van deze visserijen kan een totaaloverzicht worden gegeven van alle schepen die vermeld staan in het vlootregister. Dit segment bestaat voornamelijk uit kleine vaartuigen. De laatste jaren is een toename van activiteiten waarneembaar binnen de groep overige kleine zeevisserij. Vooral staandwantvisserij met kleine schepen is de afgelopen jaren sterk in opkomst.

Staadwantvisserij

Visserij waarbij (korte) netten min of meer rechtop staan op de bodem worden verankerd, hoofdzakelijk geschikt voor de vangst van tong en kabeljauw. De laatste jaren in toenemende mate ook in gebruik voor de visserij op zeebaars. Een andere benaming voor staand want is 'warnet'.

Grote zeevisserij

Naast de kottervisserij kennen we de grote zeevisserij. Het betreft hier de visserij met vrieshektrawlers op pelagische vis zoals (hors)makreel, blauwe wijting en haring. Ook sardinella en sardien (gevangen bij Afrika) en een horsmakreelachtige (wateren bij Chili/Peru) zijn belangrijke vissoorten voor de vloot. De visserij wordt uitgeoefend met een pelagisch trawl. Het trawl net wordt vanaf het achterdek, het 'hek', te water gelaten. Het wordt opengehouden door middel van (scheer)borden die tussen het net en twee kabels waarmee het wordt voortgesleept zijn bevestigd. De punt van het net waar de vis bij elkaar komt, heet de kuil.

De belangrijkste visgebieden liggen buiten de Noordzee, onder andere het Engelse Kanaal en Keltische zee, de Noord-Atlantische wateren, voor de kusten van West-Afrika en wateren ter hoogte van Chili. De trawlers beschikken over vriescapaciteit om de gevangen vis direct te kunnen invriezen.

Financieel-economische begrippen

Opbrengsten

Deze bestaat uit de brutobesomming en uit diverse opbrengsten. De gerealiseerde besomming is de opbrengst van door het schip aangevoerde vis. Het betreft hier de brutobesomming, zonder aftrek van afslagrechten, heffingen, loskosten enzovoort. Uitkeringen uit opvangfondsen zijn in deze besomming begrepen.

Diverse opbrengsten zijn de overige opbrengsten, voortkomende uit de uitoefening van het visserijbedrijf. Het betreft hier bijvoorbeeld subsidies, vergoedingen voor sleepwerkzaamheden en dergelijke. Hieronder valt ook het saldo van opbrengsten van het verhuren van eigen vangstrechten, en kosten van huren van vangstrechten van anderen. Opbrengsten inzake beleggingen en spaartegoeden blijven buiten beschouwing.

Technische kosten

Alle kosten behalve de loonkosten. Het betreft hier alleen de kosten die verband houden met de uitoefening van het visserijbedrijf.

Berekende afschrijvings- en rentekosten op schip (casco) en motor

Twee jaar geleden zijn er een aantal wijzigingen doorgevoerd in de waarderings- en afschrijvingsmethodiek van de sectie Visserij van het LEI. Na een lange tijd waarin deze methodiek ongewijzigd bleef, was de tijd aangebroken om aan te sluiten bij de huidige stand van zaken rond dit thema's. Dit had deels te maken met externe ontwikkelingen en deels met de invoer van het nieuwe LEI-boekhoudsysteem (ARTIS) bij de sectie Visserij. In de vloot veranderde de eenheid van scheepstonnage in de afgelopen jaren van BRT naar GT. Door de steeds ouder wordende vloot waren de economische afschrijvingsnormen deels niet meer representatief voor de werkelijkheid. Binnen het nieuwe boekhoudsysteem van het LEI was een verdere detaillering van het afschrijvingsmodel mogelijk. Tot nog toe werd op jaarbasis de afschrijving bepaald. Binnen het nieuwe systeem kan de afschrijving voor elk tijdsinterval worden berekend op basis van een continue afschrijvingsformule. Samengevat het om de volgende wijzigingen:

- de nieuwwaarde van schepen wordt bepaald aan de hand van het tonnage in GT's in plaats van BRT's;
- de afschrijvingsfunctie is een continue functie geworden in plaats van een stapsgewijze jaarberekening;
- de afschrijvingsperioden zijn gewijzigd.

Voor individuele schepen konden deze veranderingen leiden tot aanzienlijke veranderingen in de waardering van het casco en de motor, vooral als de verhouding tussen GT- en BRT-afweke van de gemiddelde verhouding in de vloot. Ook de veranderingen in de afschrijvingsmethode konden voor bepaalde schepen gevolgen hebben, alhoewel deze over het algemeen klein waren en het nettoresultaat maar in geringe mate hebben beïnvloed. Voor de hele vloot waren de verschillen voor de afgelopen 5 jaar relatief klein en over het algemeen positief.

Overige kosten

Het betreft over het algemeen uitgaven die verband houden met in dat jaar plaatsgevonden vaardagen (reizen). Daarnaast wordt lineair afgeschreven op andere duurzame productiemiddelen dan het schip en de motor. Uitgaven met een privé-karakter blijven buiten beschouwing. Bij sommige kostencategorieën met een gemengd karakter (bijvoorbeeld tolkosten) wordt op basis van expert-schattingen en vuistregels een schatting gemaakt van de verhouding tussen privé en zakelijk.

Arbeidsopbrengst

Opbrengsten minus technische kosten; in feite het totale arbeidsinkomen dat met de visserij is verdiend. De verdeling hiervan over bemanning en eigenaar is (in de meeste gevallen) in een maatschapovereenkomst vastgelegd.

Deel/sociale lasten

Deze bestaan uit het aan de opvarenden uitbetaalde deelloon (afrekening over de besomming), betaalde sociale lasten, proviandkosten, graailoon (vergoeding voor andere werkzaamheden door bemanning uitgevoerd zoals onderhoud van schip en dergelijke) en vakantiegeld. Meevarende eigenaren ontvangen weliswaar (meestal) geen deelloon maar krijgen het Bedrijven-Informatienet van het LEI een normatief loon toebedeeld. Dit bedrag is gelijk aan het hoogste verdiende bedrag van een gewone opvarende (niet-eigenaar). Niet-betaalde werkzaamheden van familieleden blijven verder buiten beschouwing.

Nettoresultaat

Arbeidsopbrengst minus deelloon/sociale lasten.

Winst

Zie nettoresultaat.

Loonkosten volwassen opvarende

Het totaal aan deelloon, sociale lasten, proviandkosten, graailoon en vakantiegeld dat een volwassen opvarende die het hele jaar deel uitmaakte van de bemanning heeft, of zou hebben gekost.

Solvabiliteit

Het aandeel van het eigen vermogen in het totale vermogen van het bedrijf. Hoe hoger het solvabiliteitspercentage, hoe kansrijker het bedrijf is op de lange termijn de continuïteit te waarborgen.

Cash flow

Mutatie in liquide middelen (ofwel: opbrengsten minus daadwerkelijke uitgaven, dus lopende rekeningen exclusief afschrijving en rente).

Current ratio

Vlottende activa in verhouding tot het kort vreemd vermogen.

Liquiditeitspositie

Geeft een beeld van de cashflow-positie van het bedrijf, het saldo van de lopende uitgaven en opbrengsten. Aan de brutokasstroom uit operationele activiteiten moet het bedrijf voldoende overhouden om aan financiële verplichtingen in de vorm van aflossingen en rentelasten te voldoen. Belastingverplichtingen blijven buiten beschouwing. De liquiditeitspositie geeft een indicatie of het bedrijf op de korte en middellange termijn in staat is aan zijn financiële verplichtingen te voldoen.

Vreemd vermogen

Geldmiddelen geleend door externe partijen. Over het algemeen zijn dat hypotheekverplichtingen, rekening courante kredieten en doorlopend krediet.

Onder lange termijn vreemd vermogen wordt verstaan alle schulden aan banken en andere professionele vermogensverschaffers. Korte termijn vreemd vermogen betreft de balanspost crediteuren en dergelijke.

Financieringslasten

Het betreft hier een raming van de daadwerkelijke door de onderneming te betalen aflossingen en rente. Als bron hiervoor dient de jaarrekening. Rentelasten van het bedrijf worden geraamd op basis van het lange termijn vreemd vermogen vermenigvuldigd met het CBS-rentepercentage op de onderhandse kapitaalmarkt voor nieuw ingeschreven hypotheek op onroerende goederen. Jaarlijkse

aflossingen worden berekend op basis van het lange termijn vreemd vermogen en de gemiddelde looptijd van de leningen.

Bedrijf

Onderneming met in het afgelopen jaar minimaal één actieve kotter in bedrijf.

Rederij

Onderneming met in het afgelopen jaar minimaal twee actieve kotters in bedrijf. Om te bepalen of twee of meer kotters één bedrijf vormen, wordt uitgegaan van informatie van (lokale) deskundigen, het Nationaal Visserij Register (NVR) en openbare informatie in jaarrekeningen en dergelijke.

Overige begrippen

Actieve vloot

Er wordt uitgegaan van schepen (kotters) die op bedrijfsmatige basis de visserij uitoefenen en die voldoen aan een aantal gestelde criteria.

Daartoe moet het schip over de benodigde vergunningen en licenties en in voldoende mate over vangstrechten beschikken. Als stelregel geldt ook dat de totale besomming gegenereerd uit de (kotter)visserij ten minste 50.000 euro moet zijn om als zodanig beschouwd te kunnen worden. Over het algemeen blijven schepen met een lengte van minder dan 10 meter en schepen die voornamelijk actief zijn in de Zeeuwse stroom en/of Waddenzee buiten beschouwing. Ook recreatieve (sport)visserij wordt niet tot de actieve (kotter)vloot gerekend.

Inactieve vloot

Geregistreerde vissersvaartuigen die geen enkele geregistreerde visreis hebben gemaakt. Vaak zijn dit bijbootjes of sloepjes waar quota op geparkeerd staan en het betreft meestal vaartuigen kleiner dan 12 meter.

Aantal opvarenden

Voor elke reis wordt het aantal bemanningleden geteld (inclusief eigenaar en inclusief dagen (gewerkt) aan de wal van gebruikelijke opvarenden). Hieruit volgt op jaarbasis de gemiddelde bemanning per schip. Aggregatie naar vlootniveau volgens de gebruikelijke methode levert vervolgens het aantal opvarenden op. Omdat wordt uitgegaan van de actieve vloot kan dit aantal worden gelijkgesteld met het aantal mensjaren.

Eurokotter

Noordzeekotters die over een vergunning beschikken om in de 12-mijlszone te mogen vissen. Het betreft hier kotters met een motorvermogen van maximaal 300 pk die over het algemeen gebouwd zijn na 1981 en een bruto-inhoud hebben van meer dan 65 GT (Gross Tonnage).

Motorvermogen

Uitgegaan wordt van het geregistreerde motorvermogen in het NVR (Nationaal Visserij Register).

Inzet/Pk-dagen/GT-dagen/Zeedagen

Ter bepaling van het aantal dagen op zee wordt uitgegaan van gegevens uit de LNV-databank VIRIS die gebaseerd is op de logboeken van schepen. In sommige gevallen wordt hiervan afgeweken, met name als LEI-medewerkers discrepanties constateren met hun eigen registratie (het Informatienet) of kennis van het bedrijf.

Het aantal zeedagen vermenigvuldigd met het motorvermogen (in pk's) levert het aantal pk-dagen op. Het aantal zeedagen vermenigvuldigd met de bruto-inhoud (in GT's) levert het aantal GT-dagen op.

Noord/Zuid

Registratienummers van visserij-schepen worden gevormd door een combinatie van letters en cijfers. De letters geven de haven van afkomst aan (middels een afkorting) en één of meerdere getallen het volgnummer. Noordelijke havens zijn alle plaatsen ten noorden van Scheveningen. Met ingang van het jaar 2003 wordt in de publicatie van de cijfers geen onderscheid meer gemaakt tussen kotters uit noordelijke en zuidelijke havens.

Bijlage 6

Betrouwbaarheid steekproef kottervisserij

Op basis van het gemiddelde en de standaardfout in de steekproef kan een uitspraak worden gedaan over de waarde van de doelvariabele in de populatie. Uitgaande van een willekeurig gekozen steekproef geldt dat met 95% zekerheid kan worden gesteld dat het gemiddelde in de populatie zal liggen tussen het gemiddelde in de steekproef minus 1,96 keer de standaardfout en het gemiddelde plus 1,96 keer de standaardfout. In onderstaande tabel wordt hiervan voor een aantal belangrijke indicatoren een beeld gegeven.

Tabel B6.1		Gemiddelde en standaardfout (g estratificeerd) voor hele populatie 2007 a)		
Variabele	Gemiddelde	Standaardfout	% van gemiddelde	
Aantal pk	840	14	2	
Brutotonnen (BT)	198	8	4	
Aantal zeedagen	152	6	4	
Brutobesomming	816.479	36.754	5	
Totale inkomsten	815.025	36.211	4	
Gasolie	247.067	11.481	5	
Smeerolie	4.936	476	10	
Onderhoud dekbehoeften	4.288	339	8	
Onderhoud navigatiemiddelen	9.360	1.373	15	
Onderhoud casco	34.425	4.773	14	
Onderhoud motor	23.729	2.572	11	
Vistuigkosten	36.117	4.165	12	
Verzekeringen	22.166	1.675	8	
Verwerkingskosten garnalen	3.495	848	24	
IJs- en koelkosten	6.943	1.163	17	
Zout en plastic zakken	279	81	29	
Reisgeld	4.987	556	11	
Proviand	6.013	302	5	

a) Een aantal variabelen (variabelen in cursief weergegeven in tabel) worden gedeeltelijk normatief bepaald. Voor deze variabelen hangt de onbetrouwbaarheid meer af van de gehanteerde regel dan van de onbetrouwbaarheid als gevolg van het gebruik van een steekproef.

Tabel B6.1 Gemiddelde en standaardfout (gestratificeerd) voor hele populatie 2007 a) (vervolg)			
Variabele	Gemiddelde	Standaardfout	% van gemiddelde
Opvangregeling	1.353	104	8
Contributie productschap	2.874	142	5
Loskosten	22.089	1.579	7
Afslagkosten	21.190	1.342	6
Vrachtkosten	1.562	469	30
Sociale premies	18.268	1.247	7
Graailonen	1.126	341	30
Deelloon	189.064	12.440	7
Totale afschrijvingen	84.104	11.630	14
Rente	26.711	4.578	17
Totale kosten	800.517	38.810	5

a) Een aantal variabelen (variabelen cursief weergegeven in tabel) worden gedeeltelijk normatief bepaald. Voor deze variabelen hangt de onbetrouwbaarheid meer af van de gehanteerde regel dan van de onbetrouwbaarheid als gevolg van het gebruik van een steekproef.

Voor de totale kosten is de standaardfout 38.810 en zal de waarde in de populatie liggen tussen 724.450 euro (gemiddelde – standaardfout * 1,96) en 876.584 euro (gemiddelde + standaardfout * 1,96). De standaardfout is 5% van het geschatte gemiddelde. Uit de tabel blijkt dus dat de schattingen uit de steekproef een redelijk betrouwbaar beeld geven van de economische toestand van de hele kottervloot. Alleen voor een aantal relatief onbelangrijke kosten en inkomsten zijn de standaardfouten groter dan 10% van het gemiddelde. Voor de meeste belangrijke kosten en inkomsten is de standaardfout echter kleiner dan 10% van het gemiddelde.

Het is niet eenvoudig aan te geven welke omvang van een standaardfout acceptabel is en welke niet. Het hangt van het onderzoek en de wensen van de opdrachtgever af hoe betrouwbaar uitkomsten dienen te zijn. Om deze resultaten in perspectief te plaatsen is het echter goed te weten dat bij de levering van data aan de EU een standaardfout tot 12% van het gemiddeld acceptabel wordt geacht. De standaardfout van 5% in de steekproef van de Nederlandse kottervloot valt dus ruim binnen deze gestelde grens.

LEI-onderzoek 2008 en 2009

De bijdrage van ons onderzoek aan de ontwikkeling van de visserij en daarmee samenhangende problemen komt vaak internationaal verband tot stand, en richt zich met name op de volgende onderwerpen:

Ontwikkeling naar duurzame visserij

In samenwerking met IMARES en ondernemers in de visserij analyseren we de sociaal-economische aspecten van nieuwe, duurzame visserijmethoden. Veel energie wordt gestoken in de begeleiding kenniskringen en evaluatie van 'nieuwe' visserijtechnieken, zoals de puls- en outgrivisserij. De viskweek krijgt in de toekomst meer aandacht en daarnaast ook de kansen voor kleinschalige visserij.

Ex-ante en ex-post evaluatie van beleidsalternatieven

Beleidsvoorstellen van de EU, het ministerie van LNV of van anderen worden regelmatig getoetst op de sociaal-economische effecten ervan. Onze gegevens uit het Bedrijven-Informatienet en onze economische modellen zijn daarvoor geschikt.

Ruimtegebruik en kustzonebeheer

Op zeer verschillende wijzen houden wij ons bezig met de ontwikkeling van de visserijgemeenschappen in de kustzone en de transitie daarvan. Dit type onderzoek loopt uiteen van onderzoek naar de drijfveren van vissers en hun opvattingen over duurzaamheid, tot de toekomst van havengebieden.

Ketenontwikkeling

Vis is in Nederland in de eerste plaats een exportproduct, waarbij de positie van de visketen niet sterk is. De vissector is nog altijd kleinschalig en vis neemt in het assortiment van de supermarkt een marginale positie in.

Modellen en flexibele dataverzameling

Voor genoemd onderzoek beschikken wij over een aantal modellen en cijfers die we onder andere van vissers ontvangen via ons Bedrijven-Informatienet. Enkele van onze publicaties gaan specifiek over onze methoden en technieken, of maken data inzichtelijk.

Aandachtsgebieden

In toenemende mate besteden wij bovengenoemde onderwerpen aandacht aan:

1. institutionele analyse van de effectiviteit en efficiëntie van beleid;
2. milieuvriendelijke vistechnieken;
3. reacties van vissers op beleid en ondernemerschap;
4. concurrentie met andere gebruiksfuncties;
5. interdisciplinariteit en bio-economische analyse;
6. internationale allianties in onderzoeksland;
7. afstemming in economische methodiek met land- en tuinbouw.

Een actueel overzicht van ons werk vindt u op de website van het LEI: www.lei.nl. Daar kunt u ook onze rapporten gratis downloaden. Verder is er een database beschikbaar met gegevens uit het Bedrijven-Informatienet.

Enkele recente publicaties en rapporten

Ontwikkeling naar duurzame visserij/visteelt

Beukers, R. en J. Smit *Economische omvang van MZI's; Analyse van kosten-dekkende bedrijfsomvang van mosselzaadinstallaties*. LEI Wageningen UR, Den Haag. (in voorbereiding), 2009.

Hoefnagel E. en C. Taal *The economic performance and the environmental impact of the Pulse trawl in comparison to the conventional Beam trawl*. Rapport aan EU, DEGREE project, September 2009.

Taal, C., W.C. van Cooten, A.C.G. Beldman en L. Dvorts *Businessplannen in de Nederlandse kottervisserij*. Rapport 2009-072. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2009.

Taal, C. en W.C. van Cooter *Visserijondernemers aan het woord, Interviews businessplannen in de Nederlandse kottervisserij*. Publicatie 09-050. ISBN 978-90-8615-367-1. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2009.

Bartelings, H. en H. van Oostenbrugge *The Dutch non-commercial small-scale fleet in 2006*. Rapport 2008-033. ISBN /EAN 978-90-8615-240-7. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2008.

Oostenbrugge, J.A.E. van, R. Beukers en C. Taal *De economische positie van de Kottervisserij en de effecten van de hoge olieprijs*. Notitie voor het ministerie van LNV. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2008.

Oostenbrugge, J.A.E. van, J. P. Powell, J.G.P. Smit, J.J. Poos, S.B.M. Kraak en F.C. Buisman, 'Linking catchability and fisher behaviour under effort management'. In: *Aquatic Living Resources* vol. 21 (2008) 3.

Salz, P., E. Hoefnagel, M. Bavinck, L. Hoex, J. Bokhorst, A. Blok en J. Quaedvlieg, *Maatschappelijke gevolgen van de achteruitgang in de visserij*. Rapport 2008-020. ISBN /EAN 978-90-8615-246-9 Den Haag, LEI Wageningen UR, 2008.

Smit, J.G.P. en C. Taal *Kostprijscalculatie zagerkwekerij. Rapport in kader 'De Zeeuwse Tong'* LEI Wageningen UR, Den Haag, 2008.

Smit, J.G.P. en C. Taal *Ontwikkeling van het energieverbruik door Nederlandse kotters*. Rapport aan Innovatienetwerk van ministerie van LNV. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2008.

Ex-ante en ex-post evaluatie van beleidsalternatieven

Buisman, E., H. Frost, A. Hoff, A. Murillas en J.P. Powell, 'Evaluating Economic Efficiency of Innovative Management Regimes'. In: K.H. Hauge en D.C. Wilson (eds.), *Comparative Evaluations of Innovative Fisheries, Global Experiences and European Prospects* DOI 10.1007/978-90-481-2663-7_7, ISBN: 978-90-481-2662-0, Springer Science+Business Media B.V., 2009.

Hoff, A., J.L. Andersen, E. Buisman, H. Frost, A. Murillas en J.P. Powell, *CEVIS, Economic Efficiency of Fisheries Management Measures in an Innovative Evaluation Framework Perspective*. Institute of Food and Resource Economics, Report no. 199. Copenhagen, 2009.

Pastors, M., C. Rockmann (eds), H. Bartelings, E. Buisman, T. Bult, W. van Densen, D. Goldsborough, E. Hoefnagel, L. van Hoof, R. Jak, H. van Oostenbrugge, H. van Overzee, J.J. Poos, J.W. van der Schans, J. Van Tatenhove, M. Verweij, F. Vlek en N. Westerwaard *Deskstudy underpinning the Dutch vision on*

reform of the Common Fisheries Policy Wageningen Imares. Reportnr. CO77/09, 2009

Symes, D. en E. Hoefnagel, *Fisheries policy, research and the social sciences in Europe: challenges for the 21st century*. In: Marine Policy (online 14 of August 2009)

Haan, H. de, P. Meuwissen, Smit, J.G.P. en C. Tabea, *Perspectieven voor de vermarkting van zagers. Een onderzoek naar de haalbaarheid van toepassingsmogelijkheden* Rapport in het kader van het project De Zeeuwsche Tong, LEI Wageningen UR / ZLTO, Den Haag, 2008.

Hoefnagel, E.W.J. en E.M. van Muis, *Tussenevaluatie co-management en motorvermogen; Controle en sanctionering* Rapport 6.08.03, ISBN 978-90-8615-210-0. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2008.

Kraak, S.B.M., F.C. Buisman, M. Dickey-Collas, J.J. Poos, M.A. Pastoors, J.G.P. Smit, J.A.E. van Oostenbrugge en N. Daan, 'The effect of management choices on the sustainability and economic performance of a mixed fishery: a simulation study'. In: *ICES Journal of Marine Science* 65 (2008) pp. 697-712.

Oostenbrugge, J.A.E. van, J.P. Powell, J.G.P. Smit, J.J. Poos, S.B.M. Kraak en F.C. Buisman, 'Linking catchability and fisher behaviour under effort management'. In: *Aquatic Living Resources* 21 (2008) 3 (artikel).

Oostenbrugge, J.A.E. van en P. Salz, 'Economic aspects of high seas fisheries'. In: Rijnsdorp, A.D. en H.J.L. Heessen (eds) *Biodiversity of the high seas, Final report Lot 1*. Report C085/08. Wageningen IMARES, 2008.

Salz, P., E. Hoefnagel, M. Bavinck, L. Hoex, J. Bokhorst, A. Blok en J. Quadvlieg, *Maatschappelijke gevolgen van de achteruitgang in de visserij* Wageningen UR, Den Haag, 2008.

Smit, J.G.P., *Impact of EU regulation COM(2007) 602 establishing a Community system to prevent, deter and eliminate illegal, unreported and unregulated fishing* Rapport aan het ministerie van LW LEI Wageningen UR, Den Haag, 2008.

Smit, J.G.P., *Administratieve lasten in verband met veterinaire rechtelijke voorschriften voor Aquacultuurdieren* in het kader van Richtlijn 2006/88/EG van de Raad. Rapport aan het ministerie van LNV. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2008.

Vrolijk, H., J. Helming, H. Luesink, B. Blokland, D. Oudendag, M. Hoogeveen, H. van Oostenbrugge en J. Smit, *Nationale emissieplafonds 2020: Impact op de Nederlandse landbouw en visserij*. Rapport 2008-069. ISBN/EAN: 978-90-8615-275-9. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2008.

Ruimtegebruik en kustzonebeheer

Buisman, F.C. en B.I. de Vos, *Maatschappelijke kosten-batenanalyse voor de visserij*. Rapport 2008-005, ISBN/EAN: 9789086152261. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2008.

Oostenbrugge, J.A.E. van, R. Beukers en J.P.G. Smit, *Economische effecten natuurcompensatie Tweede Maasvlakte op de visserijsector*. Rapport 2008.064. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2008.

Ketenontwikkeling

Nielsen, M. (University of Copenhagen), Smit en J. Guillen (University of Barcelona), 'Market integration of fish in Europe', in: *American Journal of Agricultural Economics* Vol. 60, No. 2, 2009, pp 367–385.

Smit, J.G.P. en C. Taal, *Perspectieven voor de vermarkting van zagers. Een onderzoek naar de haalbaarheid van toepassingsmogelijkheden*. Rapport in het kader van het project De Zeeuwsche Tong, LEI Wageningen UR / ZLTO, Den Haag, 2008.

Smit, J.G.P., *Globale inschatting van het marktpotentieel van in Nederland te kweken vissoorten*. Rapport aan het ministerie van LNV. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2008.

Modellen en flexibele dataverzameling

Buisman, F.C. en B.I. de Vos, *Maatschappelijke kosten-batenanalyse voor de visserij*. Rapport 2008-005. LEI Wageningen UR, Den Haag, 2008.

Kraak, S.B.M., F.C. Buisman, M. Dickey-Collas, J.J. Poos, M.A. Pastoors, J.G.P. Smit, J.A.E. van Oostenbrugge en N. Daan, 'The effect of management choices on the sustainability and economic performance of a mixed fishery: a simulation study'. In: *ICES Journal of Marine Science* 65 (2008), pp. 697-712.

Prezello, R., E. Buisman en J. Powell et al. *Survey of existing bio-economic models* Report for the European Commission. April 2009.

Soma K., 'Farming participation with multicriteria evaluations to support the management of complex environmental issues.' *Environmental Policy and Governance* (in voorbereiding), 2010.

Soma K en A. Vatn, 'Is there anything like a citizen? A descriptive analysis of instituting a citizen's role to represent social values at municipal level.' *Environmental Policy and Governance* (in voorbereiding), 2009

LEI Wageningen UR ontwikkelt voor overheden en bedrijfsleven economische kennis op het gebied van voedsel, landbouw en groene ruimte. Met onafhankelijk onderzoek biedt het zijn afnemers houvast voor maatschappelijk en strategisch verantwoorde beleidskeuzes.

Het LEI is een onderdeel van Wageningen Universiteit en Researchcentrum. Daarbinnen vormt het samen met het Departement Maatschappijwetenschappen de Social Sciences Group.

Meer informatie: www.lei.wur.nl

